

**NAISKODUKAITSE
ERINUMBER**

KAINISE RODU!

Kallid Eesti tütre, Teie meie uhkus ja ilu!

Kandke ainult kodumaal valmistatud riidet ja val-
vake ka, et Teie armsad mehed, pojad ja peid
sedasama teeksid. Sellega kindlustate Eesti töö-
listele tööd ja leiba ja Eesti riigile head käekäiku.

Puhtvillased moodsad ja tugevad

Narva Kalevi Manufaktuuri

palitu-, kostüümi- ja ülikonnariided kõigis paremais riideárides
üle riigi saadaval.

KOIK KANGAD KANNAVAD VABRIKU MÁRKI.

Tallinn, Vana Kalamaja 28

6. Eesti näitus-messil

1927. a.

kroonitud kuldaurahaga.

G. BIRK'I

auru- värvimise ja keemilise puhas-
tuse tööstus.

Asutatud 1820. a.

Tallinn, Maakri t. 23. Tel. 309-18.

Värvimine, vanutamine, šeerimine,
dekateerimine, apreterimine ja
pleekimine.

Ülikondade, kleitide, palitute, siidi-
riiete jne. keemiline puhastamine.
Pressimine Ameerika HOFF-MAN's
Methodi masinal.

**ÜKSIKI
NUMBER
20 SENTI**

**ILMUB
1 KORD
NÄDALAS**

6. AASTA KÄIK N: 43/44
KAITSE KODU!

S. SLASTNIKOV

TOIMETUS JA TALITUS: Tallinnas, Kaarli tän. 8, kaitseliidu staabis. Tel. 8-29. Toimetuse kõnetunnid igal äripäeval kella 10–12 e. l. Kaastöö arvatakse tasu alla ainult siis, kui sellele tasunõudmine peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks markimata käsi- kirju alal ei hoita.

1. NOVEMBER 1930

Väljaandja: KAITSELIIDU PEASTAAP.
Vastutav toimetaja: kol.-ltm. J. MAIDE.
Tegev toimetaja: L. SÕERD.

TELLIMISHIND: aastas 6 krooni, poolaastas 3 kr., veerandaastas 1 kroon 50 senti, kuus 50 senti. **KUULUTUSTE HINNAD:** 1 lehekülj teksti ees Kr. 50, tekstis ja tagumise kaane välisküljel Kr. 80, teksti järel Kr. 40 ja kaante sisekülgedel Kr. 60. — Vähemad kuulutused proportsionaalselt odavamad.

Uute Balti riikide tutvustamiseks korraldatud manifestatsioonilt New-Yorgis 1919. a. Paremalt pr. Hobiger Eesti lipuga, mida hoiavad kaks Eesti sõdurit. (Vaata kirjutus lhk. 1132.)

NAISLIIT 10=AASTANE

MARI RAAMOT

Kakskümmendviis aastat tagasi olime alles kokku surutud suitsunud tare seinte vahele, kus võisime ainult kõlata kõnelda. Eesti keel oli keeldud koolis, kohtus ja üldse avalikus asjaajamises. Emad laulsid sosinal lastele kõrva sisse kodumaa-armastust ja rahvustunnet. Kõigele suurele vaatamata me oskasime tasa ja targu siiski toimida ettevalmistusi, et kord oma kodanikuõigust panna maksma. Lubatud olid laulupeod, mida me sel ajal ka siis Taara tammi-kus toime panime. Seal võisime siis ainult oma tugeva talupoja-rinna lükata ette ja vabalt hõisata, nõnda et meie kodumaa kaasikuist kajas vastu: „Mu isamaa on minu arm, ei teda jäta ma, kui peaks sada surma ka ta pärast surema!“

Nii lähenes 1905. aasta, mil pinevus oli üldiselt nii suur, et eestlast ei jõudnud enam ohjad hoida, köied kõita. Esimesed, kes julgesid tihedaist vene sandarmivahipostidest läbi tungida, hävitati karistussalkade poolt armetul viisil, kuid nende aated levisid meie rahva hulgas, sest kes võib tõusvale päikesele öelda: „Mina jälle tagasi.“

Need aated on esimesed kivikillukesed meie praeguse vabariigi müüris.

1905. aasta tõi meile kaasa värsket õhku, rohkem valgust ja aitas meid välja õigele teele, kus tuli küll veel rännata, suuri takistusi ära võita, palju meie poegade verd valada, kuid tee viis siiski raskesti katsutud eesti rahva lõpuks iseseisvusele ja omariiklusele.

Mis tegi eesti naine sel ajal?

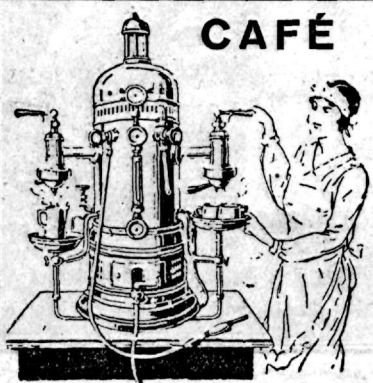
Selle peale on kerge vastata. Eesti naine oli samuti mehe kõrval võitluses oma olemasolu, vabaduse ja parema tuleviku eest. Sel ajal ei olnud veel erilisi naisseltsi, vaid naised töötasid suure innuga põllumeeste-, karskus- ja laulu-mängu-seltsides.

Kui siis pärast punast-aastat vabamas õhkonnas seltsielu üldiselt suure hooga tärkas ja üle kogu kodumaa algas igal pool organiseerimistö, küll hariduse, kutse ja majanduse alal, siis tõusid ka ellu meie esimesed naisseltsid Peterburgis ja Tartus, ka ei väldanud kaua, kui meil juba üle maa töötas 20—30 naisseltsi. Naisseltsid on teinud suurt kultuuritööd meie rahva seas.

Tegevuse ühtlustamiseks ja tööle ühise suuna andmiseks asutati kümne aasta eest naisorganisatsioonide liit. Liidu juhatajaks on kogu aeg olnud Marie Reisik ja tema suureks abiks Johanna Päts ja hiljem Linda Einbund. Liit on enda ümber koondanud suurema osa meie naisorganisatsioonidest. Liit ei ole võidelnud ainult naiste õiguste eest, vaid on olnud palju riiklikus elus nõuandjaks ja äratajaks, mida tunnistab hulk märgukirju, mis on saadetud valitsusasutistele, kus naistesse puutuvad küsimused leiavad lahendamist. Kõigil naistel on ühed mured, ühed rõõmud, mis puudutavad eriti naist, ja seal tahame kõik minna ühes, ükskõik mis alal või mis organisatsioonis keegi töötab.

Lähemal päevil astub kokku IV ülemaaline naiskongress, millest peale eesti naiste võtavad osa ka meie maal asuvate vähemusrahvaste naised. Kavas on põlevaimad päevaküsimused, mis puudutavad eriti naist. Neid küsimusi tahame üheskoos arutada ja selgitada. Tahame üks-teisel sõbralikult kätt pigistada. Ei tohi olla naiste vahel lahkkelisid, seda nõuab meie moraal ja kodumaa hea käekäik. Kodukaitse annab juubeli ja kongressi puhul erakorraliselt välja oma erinumbri ja tahab sellega juubilari tervitada ja liidu juhatusele avaldada tänu rohke ja viljarikka tegevuse eest.

CAFÉ

Hügieenil. kohvi valmistamise viis.

Hea kohv, maitsev šokolaad ja võrratu kook on iga kohviku külastaja unelm.

Seda saate ainult

F. KAGGE kohvikus

Tallinn, S. Karja tän. 18.
(Eesti Laenupanga majas.)

Tel. (2)12-91.

EESTI ORGANISEERITUD NAISLIIKUMISE SIHTJOONI

„Kaitse Kodu!“ kirjutanud MARIE REISIK, Eesti Naisorganisatsioonide Liidu juhataja

Õieti on kümme aastat liig lühike aeg, et ta põhjustaks erilist pidulikkust. Seda pole mõelnud teha ka Eesti Naisliit, kes tänavu novembris pühitseb oma 10-dat sünnipäeva. Kuna meil aga üldine organiseerimisvabadus pole palju vanem ja eriti koondatud naiste töö sai oma alguse ja aluse Eesti Naisliidu loomisega, on ehk siiski natuke õigus-
tatud lühike tagasivaade möödunud kümnele aastale, mis vististi ükskord meie naistöö ajaloos kujuneb naiste organiseerimise ja naiste ühiskondliku töö aluste loomise ajajärguks. Seepärast pidas Naisliit oma kohuseks ka tuleviku vastu jäädvustada kümne aasta jooksul liidus tehtud tööd liidu tegevuse ülevaate näol, mis eriraamatuna ilmub eeloleva kongressi ajaks ja mis oma hinnalt on kättesaadav kõigile.

Kuna ma kindlasti usun, et kõik ühiskondlike huvidega naised muretsevad enesele selle raamatukese, ei mõtle ma siinkohal peatuda liidu töö üksikasjade juures ega anda sellest täielikku ülevaadet. See oleks mulle isiklikult seda raskem, et olen kogu aeg olnud liig ligidalt seotud liidu tööga, ei oska seda vist hinnata täieliku erapooletusega.

Eesti Naisliit on õieti vanem kui 10-aastane. Juba esimesel naiskongressil, mis peeti Tartus 1917. aasta kevadel ja milline on vist kõigile temast osavõtnuile üheks ülevaimaks mälestuseks meie naiste tegevuse alal, pandi põhimõtteliselt alus liidule.

Oli ju juba tol korral päris kindel, et kõik naiste sihid ja püüded, nende soovid ja nõudmised, mis väljendusid kongressi poolt vastu võetud resolutsioonides, jäävad õhku rippuma, kuni pole naiste esindust, keskohta, kes neile annab käiku ja valvab nende täitmise järele. Ainult 1917. aasta kevadele järgnevad rasked

ja segased ajad lükkasid edasi liidu mõtte teostamise, sest eriti vabadussõda rakendas kõik meie naised tööle üldise asja — isamaa vabastamise — kasuks, nii et tahaplaanile jäid kõik muud kavatsused. Alles 1920. aasta sügisel astus kokku teine üleriiklik naiskongress, mis

seisis esijoones liidu loomise tähe all. Sel kongressil võeti vastu liidu põhikiri ja valiti liidu juhatus, kelle ülesandeks jäi liidu loomine. Kuna me vahepeal olime vastu võetud iseseisvate riikide perre, saabus kongressi ajaks meile kutse astuda Rahvusvahelisse Naisliitu, mis sugune koostub rahvuslikest naisliitudest. Seepärast näeb juba meie liidu põhikiri ette Rahvusvahelises Naisliidus liikmeks olemise.

Eesti Naisliidu eesmärgiks, ta põhikirja järgi, on kõigi Eesti organiseeritud naiste koondamine ühiseks tööks, mis edendaks ja kindlustaks naise õiguslikku, majanduslikku, vaimlist ja tervislikku seisukorda, kui ka tööks üldsuse kasuks. Ka Rahvusvaheline Naisliit taotleb samu sihte, kannab aga oma lipukirjas „kuldset reeglit“, mis ka seni

on iseloomustanud kõikjal naiste ühiskondlikku tööd: „Tee teistele seda, mida sa sooviksid, et nemad sulle teeksid!“

Eelnimetatud tähiste sihtjoones on liikunud Eesti Naisliidu töö läinud kümne aasta jooksul, ja päris erapooletult peab vist küll kindlaks, et see on olnud sihitud esijoones tööle üldsuse kasuks. See on ka päris loomulik, sest naise seisukorra parandaminegi on ju ühiskonnale ja üldsusele kasuks. Kuid just meie vabariigi algaastail, mil meil oli tervitatud iga algatus, mis tuli seltskonna poolt, mil veel koheldi eraorganisatsioonide tööd usaldusega ka meie ametasutiste poolt, mil pealegi paljud alad olid veel täiesti söödis, pani Naisliit oma

MARIE REISIK,
Eesti Naisorganisatsioonide Liidu juhataja.

käe külge ja algatas nii mõnegi ala, mis nüüd on täiesti läinud üle ametlikule alusele. Eriti olime meie, naised, huvitatud naiste kutsehariduse levitamisest, laste hoolekandest ja rahva tervishoiust, ja neil aladel on küllalt algatusi läinud välja just Naisliidu poolt.

Naisliidu peatöökõks ja ülesandeks on aga olnud naiste ühiskondliku töö organiseerimine ja ühtlustamine kui ka pinna loomine selleks naise isiku väärtuse tunnustamise kindlustamisel ja naise õigusliku seisukorra eest valvel olekul. Võib küll öelda, et Naisliit on olnud nii-öelda valvepostiks, kes on teravalt püüdnud jälgida naise õigusliku seisukorra puutumata, selle seisukorra nimelt, mis meil on lubatud vabariigi põhiseaduses ja mis meid asestab ühele astmele mehega, kuid missugune vägagi sagedasti pole kooskõlas meie tegeliku eluga. Suur hulk märgukirju mitmesugustele valitsusasutistele, lugematud käigud ja läbirääkimised valitsuse esindajatega läinud 10-ne aasta jooksul tunnistavad seda.

Paljudel kordadel on Naisliidu püüdeil olnud tagajärgi, seda ei või aga kahjuks öelda üldiselt.

Kõige rõõmustavamaks nähteks läinud aastate jooksul pean mina isiklikult naiste organiseerimist, nende töö erinemist, võiks öelda kristalliseerumist. Kuna meil kümne aasta eest naised töötasid küll päris agaralt paljudes segaorganisatsioonides, olles seal peaaegselt rahahankijaiks, pidude korraldajaiks jne., leidus üle kogu riigi ainult mõnikümmend naisorganisatsiooni, kelle töö pealegi sagedasti kandis kaunis juhuslikku laadi, haarates kinni igalt poolt, kus sai olla kasulik, pakkuda oma tööjõudu. Nüüd, kümne aasta möödudes, näeme, et meil terve riik on kaetud tiheda naisorganisatsioonide võrguga, missugune pealegi annab väga ilmeka pildi meie naiste mitmekesisest huvipiirkondadest. Meie naisorganisatsioonid on oma huvide järgi koondunud mitmesse eriotstarbelisse keskkõondusesse. Nii näeme kodukaitse naisi, kes kõik töötavad isamaa eest valmisoleku tähe all võimsa organisatsioonina, meie maanaised on erioskuste tõstmiseks ja kutsehuvide kaitseks suurel hulgal koondunud Maanaiste Keskseltsi ümber, karskustööst huvitatud naised moodustavad Naiste Karskusliidu, Kristlikud Noorte Naiste Ühingud töötavad naisnoorsoo hulgas, akadeemilised naised on koondunud Akadeemilisse Naisühingusse, — peale nende töötab terve rida puhtkutseühinguid, nagu Õdede Ühingud jne.

Kaugelt suurem osa neist suurtest naiskoondistest kui ka peaaegu kõik meie koha-

pealsed naisorganisatsioonid, kes on kõik rakendunud peamiselt lastehoolekande, tervishoiu ja naiste kutseteadmiste tõstmise tööle, on koondunud Naisliidu ümber ja ma vist ei eksi oletades, et juba ligemas tulevikus Naisliit on kõigi meie naisorganisatsioonide keskkohtaks.

See on ka päris loomulik, sest peale oma eriotstarbeliste sihtide on kõigil naistel, niihästi meil kui ka kogu maailmas, nii palju ühiseid muresid ja rõõme, et paljudel aladel naiste püüded on ja jäävad ühiseks kõigile. Koondudes Naisliidu ümber ja olles esindatud tema juhtimises, moodustub liidust see tõsine naiste valvepost, kes hoolitseb selle eest, et naise töö ühiskonna ja inimsoo parema tuleviku heaks sünniks takistamatult, kes ühtlasi taotleb uusi sihtjooni tööks ja ühtlustab naiste tööd. On loomulik, et vaba ja teadlik, oma inim- ja kodaniku-õigusi täie teadmiselega hindav ja kasutatav isik on väärtuslikem ühiskonna liige. Seepärast jääb ka iseteadva naisisiku arendamine liidu ülesandeks.

Ma ütlen nimelt naisisiku, sest olen veendunud, et ühiskonnale tõesti väärtuslik naine peab enese hindama ja kasvatama just ka oma naiselike eriomadusi.

Ei kõnelda asjata naisest kui uuest kultuuritegurist. Ta on seda tõesti, ta rikastab meie inimkonna kultuuri tõsiselt, kui ta selles mehe kõrval enese suudab panna maksma just naisena, oma mehest erineva tundeilmaga ja eluvaatusega. Kindlasti toob ta ka rohkem sallivust ja arusaamist meie ühiskondlikesse vahekordadesse, kui ta seal kord tegutseb mehe kõrval kui enesestmõistetav kaastööline. Ma usun, eeltingimuste loomine selleks ühiseks meeste ja naiste sõbralikuks ja endastmõistetavaks koostööks kõigil neil elualadel on Naisliidu suurimaid ülesandeid, ma usun ka, et nende eeltingimuste loomiseks ühinevad kõik naised, kellele on kallis inimkonna parem tulevik.

Kõige ilusamaks mälestuseks Naisliidu möödunud tööst on minule isiklikult see nagu enesestmõistetav üksmeel, mis on valitsenud niihästi liidu juhatus- kui ka üldkoosolekuid, kuigi sellest tööst võtsid osa kõige mitmekesisemate maailmavaadetega ja huvipiirkondadega naised. See on minule tõenduseks, et liit on suutnud tabada õige suuna, et ta on leidnud ühise keele oma ülesannete lahendamiseks. Kandku seni valitsenud üksmeel ka edasi liidu tööd, mis nihkub ikka laiemale alusele ja millele asetuvad ikka suuremad ülesanded meie praegusel, ka naistele raskeil ja rahuuil aegadel!

IV Eesti üleriiklik naiskongress

Naiskongressid Eestis on saanud kõikide organiseeritud naiste ühiseks ettevõtteks, naisliikumise püüete ja sihtide selgitamine ja naiste ühiskondlikule tööle suuna määramine on olnud nende ülesandeks. Kongresside pidamine on kujunenud traditsiooniliseks: II naiskongressil vastuvõetud otsuse põhjal astub kokku naiskongress iga viie aasta järele.

I kongress peeti Tartus 27. ja 28. mail 1917. a. ilusal kevadisel õieajal. Ta oli revolutsioonilise meelevõtte saavutus, naise poliitilise iseteadvuse ärkamise avaldus. See kongress kandis täielikku poliitilist ilmet. Naised võtsid kindla seisukoha Eesti vabariigi loomise küsimuses. Meie nõudsime Eestile iseseisva osariigi õigusiföderatiivses Vene vabariigis. See oli julge ja kaugeleulatav otsus! Meie nõudsime endale piiramata poliitilisi ja kodanlikke õigusi. Kevad looduses, kevad riigis sai ka kevadeks eesti naiste teadliku osa eluavaldustest.

Neile lootuste ja

unistuste aegadele järgnes raske katsumisaeg: enamlik valitsus, saksa okupatsioon ja vabadussõda. Eesti pidi veel kannatama palju, et saavutada täieliku iseseisvuse.

Naine asus vapralt kodukaitse tööle, ta töötas usinasti kõigis abiorganisatsioonides, ta püüdis kohusetruult täita mehe aset kodus, põllul, kõigis ametites väerinna seljataga.

Vaatamata kõigile raskustele korraldusid naised oma organisatsioonide ümber. II kongress astus kokku Tallinnas 13. ja 14. novembril 1920. a. Ta möödus asutamise tähe all. Sellel kongressil asutati Eesti Naisliit, mille ümber võisid koonduda kõik üksikud naisorganisatsioonid. Liidu loomisega pandi kindel alus meie naisliikumisele. Meie naisliikumine, s. o. meie naiste osavõtt avalikust elust ja ühiskonna tööst, on arenenud sellest ajast suure kiirusega.

III kongressil 30. ja 31. okt. 1925. a. Tallinnas naised esinesid aruannetega suure ja laiaulatusliku töö kohta,

Pr. JOH. PÄTS,

Eesti Naisorganisatsioonide Liidu abijuhataja.

mis oli tehtud nende organisatsioonides viimase viie aasta jooksul. Kongressi päevakorras olid esikohal õiguslikud küsimused, toodi esile puudusi tsiviilseaduses, mis piiravad naiste õigusi, tunnistati hädatarviliseks selle seaduse muutmise. Ühtlasi käsitleti hariduse, tervishoiu, hoolekande ja teisi tähtsaid küsimusi.

IV kongress, mis peetakse Tallinnas 1. ja 2. novembril käesoleval aastal, on jällegi kõikide organiseeritud naiste esinduseks, kellel on tahtmist ja jõudu oma soovide läbiviimiseks. Kongressi ettevalmistavast kui ka tegelikust tööst võtavad osa järgmised üleriiklikud keskeorganisatsioonid: E. Naisliit, Kodukaitse, Maanaiste Keskselts, Naiste Karskusliit, Kristlik Noorte Naiste Ühing, Üleriiklik Lastehoolekande Keskkorraldus, E. Akadeemiliste Naiste Ühing, Saksa Naisliit, Vene Naisühing, Rootsi Haridusselts, T. Juudi Naisühing, Õdede Ühing, E. P. R. Õdede osakond, Kodutööstuse Edendamise Keskselts, Haridusliit, Õpetajate Liit, Naisüliõpilaste esindus, Ülemaaline Noorsoo Ühing ja teised. Kongressil kohtuvad kõikide organisatsioonide esindajad jälle pärast viieaastast lahus ja mitmesugustes tingimustes tehtud tööd. Kongressi peäülesandeks ei ole ainult uute tähiste otsimine ning sihtide rajamine tulevikutööks, vaid olulisem on üksteise töö tundmaõppimine, selle töö mõistmine ja hindamine.

Naised astuvad kokku kindlas veendumuses, et vaatamata erinevatele sihtidele, liikmete rahvusele, usule ning maailmavaatele, on palju ühiseid huve ja muresid, mis kõiki ühendavad. Õiguslikud küsimused, puudused meie maksvates seadustes puudutavad ühtlaselt meid kõiki — nii linna- kui maanaist, nii vaimu alal kui ka kehaliselt töötavat naist. Kuidas kasvatada oma lapsi, kuidas korraldada kooli, samuti ka teisi hariduslikke ettevõtteid — on küsimused, mis huvitavad kõiki naisi ühevõrra. Töö tervishoiu ja hoolekande alal, samuti võitlus

kõigi sotsiaalpähedega on etendanud alati tähtsamat osa ühiskondlikult mõtleva naise huvide piirkonnas.

Nende küsimuste käsitlemisel leiavad naised kindlasti ühise keele ja ühise meele! Teadlik, vaba ja iseseisev naine on praeguses avalikus elus jõud, milleta keegi ei oska enesele kujutada ette ühiskonda.

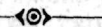
Seepärast, julgesti ühisele tööle!

Johanna Päts.

G. HEINMANN

KONDIITRIÄRI JA KOHVIK

S. KARJA TÄN. 4. TELEF. 20-47.

Oma tööstuses valmistatud

Šokolaad

tahvlites, šokolaadikompekid liht- ja maitserikastes ilukarpides alati suures valikus saadaval.

ALATI SAADAVAL:

tordid, koogid, küpsised, Viini ja kollane sai.

Tellimiste vastuvõtmine kõikisugu kondiitri-maustuste peale.

Hinnad mõõdukad. Hinnad mõõdukad.

Viimase aja uusim leidus —

painduvad, mitte purunevad, vastupidavad, värvilised, helipuhtad

grammofoni plaadid

„Phonycord Flexible“

missugused on 5 korda õhemad ja 7 korda kergemad kui harilikud kõvad mustad plaadid. Vastupidavus imestustäratav — pärast 600 korra läbimängimist häälepuhtus muutmata. Mängupuhtus väljaspool võisfust — ilma kahinata. Saadaval kõik löökpalad. Suur valik igasuguseid grammofone, raadioaparaate ja nende tarbeid.

K-m. „Akord“, Tallinnas, Harju t. 34. Tel. 29-05.

MIS ON EESTI NAISLIIT?

Dr. A. ROSTFELD-SÄKK

Eesti Naisliit pühitseb oma tegevuse kümneaastast juubelit. Kui aastal 1920. II naiskongress kinnitas Eesti Naisorganisatsioonide Liidu põhikirja ja liit oma tegevust algas, oli nii paljude arvamine seltskonnas, et uus organisatsioon teiste maade eeskujul ei ole muud kui selliste naiste koondus, kes meestele kavatsevad kuulutada sõda, olla meeste taolised, meestega võidelda ja võistelda. Seda arvamist avaldas nii mõnigi nende naiste meestest, kes astusid Liidu etteotsa, seesugune arvamine püsib ka ehk praegusel ajal neil, kes tunnevad vähe E. N. Liidu tööd.

Liidu töö, algusest peale ja järgnevail aastail selgitas liidu õiget värvi ja näitas, kui ekslik on sarnane arvamine. Juba III-dal naiskongressil 1925. aastal on vabariigi valitsuse liikmed oma tervitusis lükanud ümber selle arvamise, märkides liidu naiste suurt ja tarvilikku tööd ühiskonna heaks. Härra töö- ja hoolekandeminister ütles: „Naised on suurt, laia töökava tervishoiu ja hoolekande alal mitte ainult toetanud, vaid sageli ka algatanud, pannud liikuma ja tõmmanud kaasa keskvalitsusi.“ Üksikasjaliselt ette tuues liidu tööd ja algatusi selle aja kestes ütleb hra minister edasi: „Võin kinnitada, et E. N. Liit võib korda saata palju ja avaldada mõju neile, kes seaduse järgi on kohustatud tegema seda tööd, kuid küllalt huvi ja arusaamist ei avalda oma ülesannete vastu.“ Ka haridusministeeriumi esindaja tähendas, et „suur töö, mis teeb liit korraldades kõiksuguseid kursusi riigi pimedamais nurkades, nagu näiteks Petserimaal, on hindamatu.“ „Ministeeriumil on palju kasulikku ühistööd naistega,“ jätkab kõneleja. Ka teiste asutuste esindajad, kelledega liidul tuli oma töös puutuda kokku, kõnelesid kiitvalt, märkides liidu kasulikku tööd ühiskonna heaks. Loomulikult, võisid arvustada ainult need, kes tundsid liidu tööd, just keskasutused, sest sinna eestkätt pöördusid ettepanekutega, algatustega ja palvetega liidu naised.

Maailmariikide naised on tulnud oma kodudest, on vahetanud perekonna, lapsed — töödele väljaspool kodu. Mitte seepärast, et maitsata vabadust, saada meeste taoliseks, vaid neid on selleks kutsunud igapäevne elu oma hädade ja raskustega.

Vastavalt pidid naised muretsema endale ka võimalusi ja õigusi tegutsemiseks väljaspool kodu. Samuti ka E. N. Liit, kuhu kuuluvad samad visad, kärmed, tööarmastajad eesti naised, naiselikult õrnatundelised iseäranis seal, kus on tarvis abi, on korraldanud selles suunas

oma tegevuse. E. N. Liidu töö mõte väljendub vanasõnas: „Kus häda näed laita, seal tule ja aita.“

Antud abi on kohane ja kasulik ainult siis, kui on teada, millest on tekkinud häda ja misugust abi tuleb pakkuda. Kes on need, kelle elu ja hädasid naised ise kõige paremini ei tunneks, kui mitte perekonnad, kus naised õlgadel lasub rohkesti tööd ja kohustusi, lapsed, kellele on elu annud naised ja kelle eest nad peavad hoolitsema, neid kasvatades ja juhtides. E. N. Liit kogus oma lipu alla organiseeritud naisi, et tugeva koondusena, ühisel jõul, otsides, luues ja algatades, abi pakkuda naistele nende igapäevses elus, kõigis küsimustes, mille kohta naistel on vajaline abi ja nõu, nagu õiguslikes, tervishoidlikes, kasvatuslikes, hariduslikes ja hoolekande küsimustes.

Vastavalt neile küsimustele loodi liidu juures mitmesugused komisjonid.

Meeles pidades, et tervishoid on tähtsaim tegur rahva elus, naiste ja laste tervishoid aga rahva tervishoiu alus, loodi esimese komisjoni nina tervishoiu komisjon, kes ka kohe asus tegevusele. Et tervishoid ja hoolekanne olid teravamaid ja valusamaid küsimusi juba riigi rajamise algastmeilt, oli tööpöld laialdane ja mitmekesine. Vähe oli tehtud tol ajal ja palju oli veel teha.

Esimene pahe, millega komisjon asus võitlusse, olid suguhaigused ja prostitutsioon, kui selle haiguse suurim levitaja. Nii üks kui ka teine näitasid suurt tõusu pärast sõda ja revolutsiooni, mis kurjasti ähvardas rahva tervishoidu.

Komisjon korraldas selgitavaid loenguid meestele ja naistele eraldi, astus samme, et selgitada kooliarstide kaudu seda pahet ka keskkooli viimaste klasside õpilasile; muretseti ajalehti, asutati raamatukogu ja otsiti tasulisi töid haigeile, kes viibisid sunduslikult ravimisel suguhaigete haiglas.

Astuti samme nii linnavalitsuses kui ka sotsiaalministeeriumis selleks, et teha korraldusi prostitutsiooni vastu kavakindlalt võitlemiseks. E. N. Liidu komisjon korraldas Tallinnas 1922. aastal esimesed väikesetasulised lastehoiu kursused emadele ja kasvatajaile. See algatus leidis vastukaja ka mujal — mitmed kohalikud seltsid avaldasid soovi kursuste toimepaneku kohta. Tervishoiu teadmiste levimiseks rahva seas palkas E. N. Liit 1923. aastal sotsiaalministeeriumi nõusolekul ja piirimaade kultuurkapitali juhatuse lahkel rahalisel toetusel naisarsti-instruktori, kellele tehti ülesandeks

pidada rahvale tervishoiu kursusi ja loenguid, millise tööga tehti algus Petserimaal, meie riigi vaimselt pimedaimal maa-alal.

1923. aastal peeti 23 kursust 1903 kuulajaga
1924. " " 6 " 508 "
1925. " " 17 " 1419 "
1926. " " 7 " 1562 "

Peale selle peeti mitmeid üksikuid loenguid. See töö leidis tunnustust ja teda jätkatakse ka praegusel ajal teiste asutuste ja organisatsioonide poolt.

Edasi esines E. N. Liit ettepanekuga haridusministeeriumis võtta õppekavasse viimaste klasside õpilastele kesk- ja kutsekoolides tervishoiu ja lastehoiuõppetunnid, missugused alates 1925. a. ka õppekavasse võeti.

Laste hoolekande alal kuuluvad E. N. Liidu komisjonile alljärgnevad algatused.

Kodu loomine koduta, vanemateta lastele, kelle arv tõusis pärast sõda iseäranis suureks, muretsedes neile kodust soojust, armastajaid ja hoolsaid vanemaid, mis väljendus laste perekondadesse tasu eest kasvatusle andmises. Komisjon töötas välja kindla kava selle kasvatusviisi kohta ning esines sotsiaalministeeriumis palvega toetuse saamiseks. See oli 1922. aastal. Mäletan, kui umbusklikult suhtusid sellele algatusele seltskond ja asutused, kuis kahtles selles alguses ka ministeerium ja lubas toetust ainult viiele lapsele. Juba järgmisel kuul suurendas ministeerium toetust, sest komisjoni visa töö näitas, et liit polnud eksinud, sest töö andis häid tagajärgi.

E. N. Liidu algatusel ja ministeeriumi lahel toetusel avati aastal 1925 Petserimaal, Vilo vallas, esimene E. N. Liidu emade ja laste nõuandepunkt, kus emad saavad nõu, juhatast ja arstiabi laste kasvatamisel ja ravimisel.

Punkti juhatama asus naisarst. Peale arsti töötab punkti juures ka õde-ämmaemand. Varsti esinesid palvega liidu Petserimaa elanikud, avada veel teine seesugune punkt, mis 1927. aastal Meremäe vallas avatigi. See punkt allub esimese punkti arstile, kuna alaliselt töötab punkti juures teine õde-ämmaemand. Abitarvitajate arvu poolest on need kaks punkti suuremaid meie kodumaal, abitarvitajate koosseisu poolest aga ei vasta ka see punkti nimetus „Emadele ja lastele“, tõele, sest punktide abi tarvitavad kõik, kes arstiabi vajavad, vaatamata rahvuse, soo ja vanuse peale. Punkti arst ja ämmaemand käivad ka kodus haigeid ravimas.

E. N. Liidu algatus leidis rõõmustavat järeleaimamist, iseäranis naisorganisatsioonide poolt.

Meie kodumaal on praegusel ajal 14 nõuandepunkti, nendest on mitmed avatud kohalike naisseltside algatusel, nagu Pärnus, Viljandis, Nõmmel j. m.

Juba E. N. Liidu komisjoni tegevuse algusel tundus vajadust keskkoha järele, kus oleksid ühendatud kõik asutused ja organisatsioonid, kelle töökavas oleks ka emade- ja lastekaitse.

Töötati välja kava ja esineti ministeeriumis palvega luua seesugune keskkoh. 1926. aastal tõsteti see küsimus ministeeriumi poolt üles ja 1927. aastal ühiselt ministeeriumi ja seltskondlike organisatsioonidega loodi üleriiklik lastehoolekande keskkorraldus, kuhu kuuluvad oma esindajate kaudu sotsiaalministeerium, omavalitsused ja üleriiklikud organisatsioonid, nagu Punane Rist, E. N. Liit, Lastekaitse Ühing, Vene Heategev Selts, Raudteelaste Ühing.

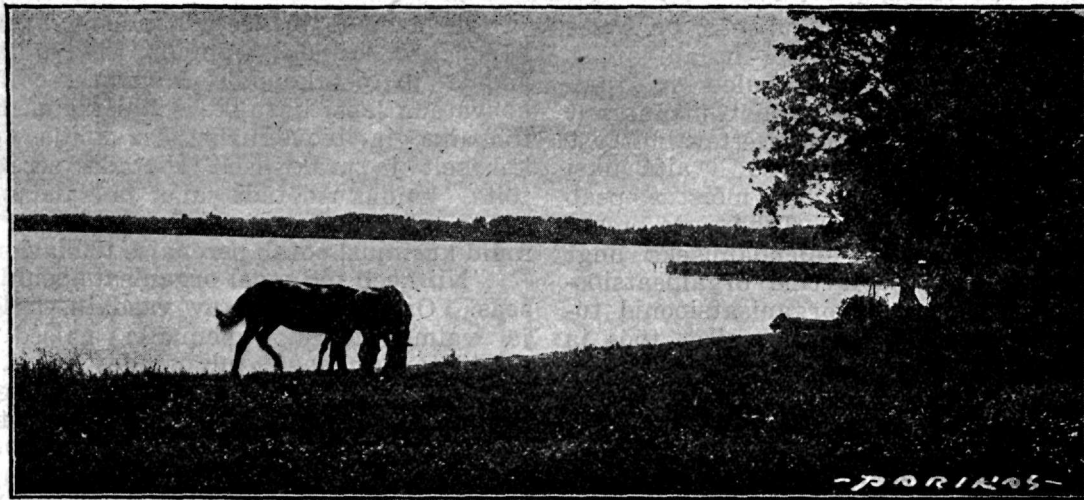
Keskkorralduse ülesandeks on ülemaaliselt juhtida ja ühtlustada lastehoolekannet, kasutades kõiki olevaid võimalusi ja luues uusi hoolekannet vajavate laste majanduslik-tervisliku, kasvatusliku ja õigusliku seisukorra parandamiseks.

E. N. Liit võtab alaliselt oma esindaja kaudu osa keskkorralduse tööst. E. N. Liidu esindaja on keskkorralduse poolt valitud Balti riikide lastekaitse komiteesse, on osa võtnud lastehoolekande-päevast, mis meil kord kahes aastas peetakse, samuti ka emade- ja lastekaitse kongressist, mis peeti Riias 1928. aastal.

E. N. Liit on võtnud osa riiklikust seadusandlusest hoolekande alal, on alati kaasa läinud ka igale seltskonna algatusele, mille sihiks on olnud tõsta rahva tervishoidu, anda abi emadele ja lastele. E. N. Liit on olnud ka alalises kontaktis Rahvusvahelise Naisliidu juures töötava tervishoiu ja lastekaitse bürooga.

Olen loendanud vaid juubilari tähtsaimaid algatused ja tööd, jättes välja alalised lugematud ja vähemad sammud, nagu tervishoiunäitus, tervishoiunädal, näitus „Väike laps“ jne., kus E. N. Liit oma tööga ei puudunud, teiseks olen nimetanud ainult üht haru E. N. Liidu tegevusest, s. o. tervishoidu ja hoolekannet. Kuid siiski, näib mulle, et sellest kokkuvõttest on tunda, mis on eesti Naisliit, et ta on tõesti eeskätt naiste kaitsja, naiste avitaja, ja mitte meeste vastu, vaid üldsuse kasuks. Eesti naine, nii kaua kui teda mäletatakse, on ikka meeste olnud abiks, kõrvuti läinud nende töös ja muredes, olgu see sõja- või rahuajal. Nii on tahtnud naised siis ka organiseeritult enda eest hoolitseda, et meestega kaasa sammudes vääriliselt tegutseda ja vääriliselt olla hinnatud.

Eesti Naisliit on kümne aasta jooksul suutnud teha palju head ühiskonnale — kuigi ta pole heategev asutus, vaid ideeline, algataja, looja — ja on oma tööga ära teeninud meie seltskonna, iseäranis aga naiste ja laste, tõsise tänu.

MAANAISED SELTSKONDLIKUS TÖÖS

Eesti iseseisvusaastad on toonud kogu seltskondlikku töösse tähelepanuväärse hoo ja elevuse. Huvitav on tähendada ja alla kriipsutada, et seltskondlik töö iseseisvusaastail just naiste keskel on muutunud intensiivseks ja laiaulatuslikuks. Kuigi naised võtsid osa seltskonnast tööst varemmailgi aastail, alates rahvuslikust ärkamisajast, oli see töö kitsapiirilne ja sagedasti juhuslik.

Viimased aastad on organiseerinud suure osa naisi oma eriorganisatsioonidesse ja segaorganisatsioonidesse ja annud naiste seltskondlikule tegevusele säärase tähtsuse, et sellest võib kõnelda kui suurest kultuurilisest tegurist ühiskondlikus ja riiklikus elus. Saavutatud hääleõigus on teinud naised kaasvastutajajaks kodanikeks riigis. Ometi peab tähendama, et naised, peale üksikute, on jätnud kõrvale puhtpoliitilise ala, mis on neile vähe armastatuks

tegevuseks ka tänapäeval veel, ja töötavad peaaesjaliselt hariduse ja hoolekande aladel. Need alad on olnud naise südamele alati väga lähedased ja naine on osutunud siin arusaajaks ja hellameelseks töötajaks.

Mõne aasta eest alanud maanaiste organiseerimine on suutnud koguda naisi suurel hulgal eriorganisatsioonidesse, millede arv ulatub sadadesse tuhandesse liikmetesse.

Maanaine on jõudnud selgusele selles suures vastutuses, mis lasub temal kui väärtuste loojal. Põllumajanduse ja karjanduse intensiivne arendamine meie taludes on seadnud suured nõudmised mitte ainult peremehele, vaid ka naisele. Tuleb loobuda iganenud viisidest ja harjumustest majapidamistes ja võtta tarvitusele ratsionaalsed meetodid majapidamiste tulukuse tõstmiseks. Tänapäeva elu tempo ja arenemine tehnikas on

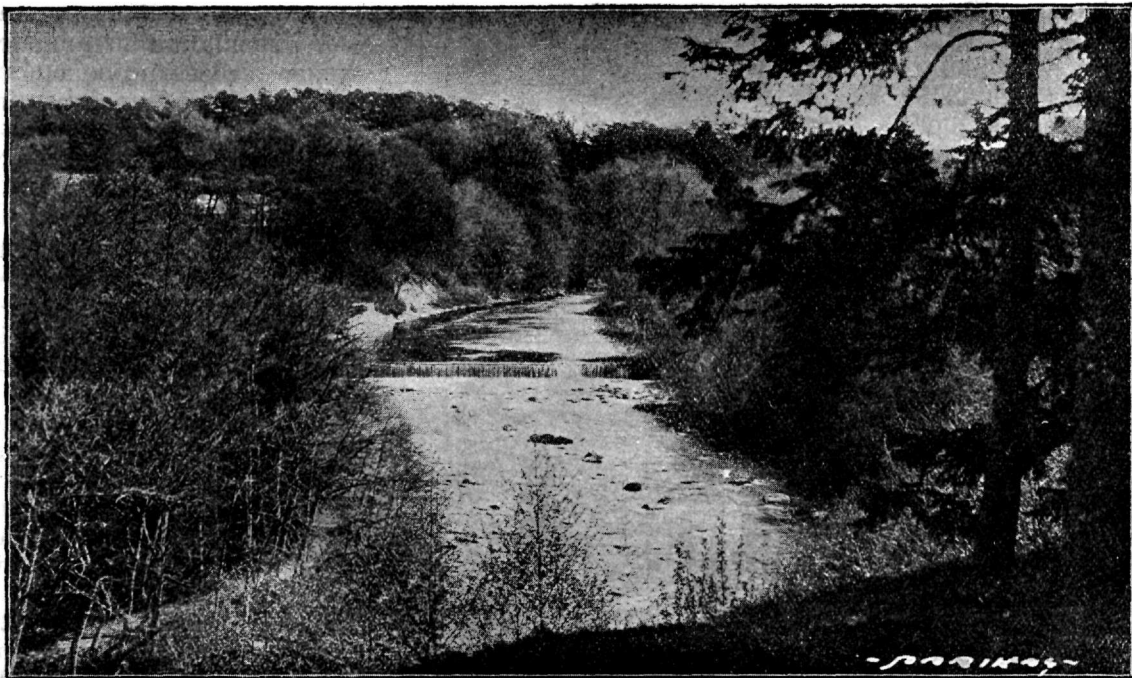
L. EINBUND.

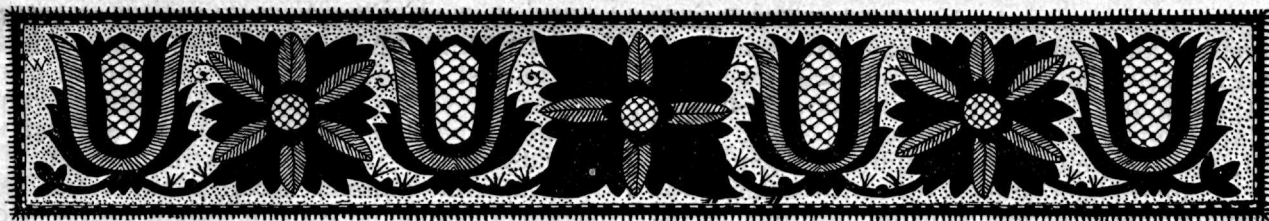
kiire. Mis eile veel osutus kõlvuliseks, on sagedasti homme juba vananenud. Ka majapidamist ennast peab korraldama ja reguleerima turu nõudeile vastavalt. Kõik see nõuab maanaiselt laialdasi teadmisi ta kutsetöös ja ettevalmistust kõigis igapäevaseis toiminguis. Ei aita üksi raske töö ja pingutused, vaid mõistus peab olema abiks kehalisele jõule. Teadmiste omandamiseks ja oma hariduse täiendamiseks ongi loodud naiste eneste poolt tihe organisatsioonide võrk üle maa. Need organisatsioonid tulevad appi maanaisele ta mitmekesisest töös ja ülesandest.

Nii on naiste organiseerimine maal osutunud hädavajaliseks. Ta on kasvanud välja otse elunõudeist. Maanaine on valmistaja, produtseerija, mitte ainult siseturu tarvis, vaid ka välisurule, kus võistlus on ülemaailmse majandusliku kriisi tõttu terav. See võistlus kutsub kõiki oma saadusi valmistama kõrge väärtusega, sest ainult kõrgeväärtuslikud produktid leiavad välisurugu. Seepärast maanaine peab oma majapidamises tegutsema täielise teadlikkusega ja oskusega. Abi on pakkunud ja pakuvad edaspidigi naisorganisatsioonid, korraldades naistele kursusi ja loenguid kõigis neis küsimustes, mis maanaist puudutavad ja temale on tarvilised kutselises töös. Ja tõesti, kui palju on tarvis teada! Maanaine käib, vaatamata kõigile raskusile (kibe töö, kauge maa

ja sagedasti halb tee), hoolikalt kursustel ja kõnedel, et kuulda ja õppida, kuidas korraldada endale ja perekonnale kaunist kodu, kuidas kasvatada lapsi kasulikeks ühiskonna liikmeiks, töökaiks ja teovõimelisteks, kuidas otstarbekohaselt ja praktiliselt riietada peret, kuidas toita, kuidas töötada aias ja laudas, kuidas saada puhast piima ja head peekonit, ja palju muid küsimusi ootab perenaise töökavas vastust.

Nii keeb töö maal organisatsioonides naiste seas. On tõesti huvitav vaadata, millise innu ja vaimustusega vanemadki naised kursustel töötavad kaasa, julgustades noori. On ju hulk naisi maal, ka nooremate keskel, kel ei ole võimalik endale saada ettevalmistust kutsekoolides, kuigi viimaste arv on võrdlemisi rohke. Need õpivad ise ajakirju lugedes ja kursustel ja loenguil käies seltskondlikus töös. Kui palju saadakse nii aidata kaasa meie kodude kultuuri tõstmiseks ja talu uuendamiseks, mis on nii hädavajaline. Seltskondlik töö ise arendab juba inimest, viies teda kokkupuutumisse paljudega. See pakub ka meeldivat vaheldust raske töö järele, eriti naisele, kes harva kodusest ringist pääseb välja. Ühised mured leiavad arutamist ja lahendamist. Naiste osavõtt üldisest seltskondlikust tööst toob kahtlemata kaasa värskust, nii osavõtjatele endile kui ka kogu seltskondlikule tööle, ja tõusu maaelu kultuurilisele arengule.

KUMB MEIL SIIS ÕIETI PUUDUB, KAS PEREMEES VÕI PERENAINE?

HELMI JANSEN

Midagi ei kuule meil rohkem kui nurinat. Mitte ainult ringkonnist, kus selleks leidub käegakatsutavaid põhjusi. Nurinat kostab ka mujalt. Keskmistest ja isegi kõige kõrgemaist ringkonnist. Tarvitseb ainult näiteks küsida kas või keskmiselt ärimehelt, kas ta rahul on oma eluga või mitte, et vastuseks saada pessimistliku kurtmise. Rahul ei ole kaugeltki ka kaupmees, põllumees, ettevõtja, ametnik, õpetaja koolis. Igaühel leidub midagi, mida kurta, mille üle nuriseda, millega mitte rahul olla. Enamasti voolavad kõik nurinad, nagu jõed meres, kaebustes, et meil riigis ei ole õiget pere-meest, et elukäik sünnib omapead, ilma plaanita, juhuslikult. Parandust loodetakse kindlalt käelt, peremehe seadmiselt riigi etteotsa, presidendilt või kuidas seda „kindlat kätt“ soovitakse nimetada.

Ilma et tarvitseksime laskuda poliitiliste lahkavamate libedale pinnale, tuleb tunnistada, et meie väike ja vaene riik palju pole suutnud ära teha oma kodaniku eluelamise tasapinna tõstmiseks. Ei ole ka plaanikindla majanduspoliitikaga suudetud soetada uusi elamisvõimalusi. Võib-olla, oleme vast liig vähest aega üldse alles saanud iseseisvalt ajada oma asju, võib aga ka olla, et meil pole head tahtmist ega püüdmist jätkunud tungida ligimese hädadesse ja käsi külge panna. Ei tee halba, kui mõnikord ollakse avameelsed iseeneste vastu ja eritellakse oma puudusi selle asemel, et vaimustuda oma voorustest ja tegudest.

Mööname seepärast ilma närviliseks saamata, et mõnelgi ringkonnal põhjust on rahulolematuseks. Olgugi meil elu võrdlemisi odav, selle eest on aga ka töötasu enamalt jaolt nii madal, et odavategi toiduainete hindade juures kopikaid käes tuleb veeretada perekonnale tarvilise ülalpidamise hankimisel. Elamise tasapind on meil võrreldes Lääne-Euroopaga madal, inimeste ostujõud väike. Põllumees ei saa oma saaduste eest hinda, mis tema töövaeva tasuks,

kuid nendegi hindade maksmine käib kehval kodanikul üle jõu.

Poliitikamehel on hea elada. Hea selles mõttes, et temal on, kelle peale süüd veeretada. On ju päevaselge, et süü kogu meie elu korratu- ses on vastasrinnal. Harilik, lihtsa sureliku kombel ringi vaadates aga tundub, et midagi on korrast ära. Mitte, et meil midagi ei tahetaks teha või kulusid kanda. Eriti mis puutub kulusid, siis ei ole neid meil sugugi vähe, igatahes suhteliselt mitte vähem, kui mõnel teisel suuremal, vanemal ja jõukamal riigil.

Keegi hing ei võiks tulla tõendama, et me üleliia kokkuhoidlikud oleme oma haridusala korraldamisel või liig vähe teeme. Vastupidi, hariduse-eelarve meil on õige suur ja riigile omajagu raske küllalt kanda. Ometi ei või me tulla tõendama, et meie lapsed koolist välja tulevad küllalt haritult ja ettevalmistatult elule. Kogemused õpetavad sootuks, et noortele aastastalt raskemaks läheb oma õige paiga leidmine elus. Ka ei või meie iseeneste ees püüda õiglased olla ja väita, et meie üldine hariduslik tasapind oleks küllalt kõrge, meie keelteoskus suur, kutseoskused põhjalikud.

Sedasama näeme ka hoolekande alal. Üldiselt kurdetakse, et hoolekandele kulutatakse üle jõu, mõnikord püütakse näha hoolekandekoorma suuruses kogu meie viletsuse põhjust. Sattudes aga nagu näo vastu elu hädadega peame endile ütlema, et kui meil vanakesele, kes ometi eluaeg ausalt tööd on teinud, lapsed kasvatanud ja vaeva näinud, jõudu pole rohkem pakkuda kui hädapärast paar krooni kuus, meil vananemisel niisugusel korral on õige kurvad väljavaated. Riigi hooleks jäetud rinnalapse kasvatamine korralikuks töödokajaks ja töö- röömsaks kodanikuks ei ole meil samuti kaugeltki kindlustatud, kuigi meil tema, s. t. selle rinnalapse, riiklik kasvatamine kuus tuleb maksmata rohkem kui on keskmise töölisest perekonnaisa kuupalk.

Samuti näeme paljudel teistelgi aladel määratusuuri kulutusi, ilma et tulemused neid kulusid kaugeltki õigustaksid. Mis jääb niisuguse fakti ees muud järeldust teha kui et see on halb majapidamine, mida me praegu peame, ja et meil tuleb tõsiselt mõelda, kuidas seda majapidamist korraldada ümber kui mitte kulusid vähendades, siis vähemalt asju nii juhtides, et tulud kulusid vähegi õigustaksid.

Eesti riiklikul majapidamisel on kõik tunnused, mis iseloomustavad halba üksikmajapidamist, niisugust, millel puudub ettenägija, kogunud ja kaine perenaise korraldav käsi. See on poissmehe majapidamine, mille kohta kogemused õpetavad, et ta tuleb küllalt kallis, tagajärgi aga vähe annab. Üksikmajapidamises laseb viga end parandada tööjaotuse tarvitusele võtmisega ja tubli perenaise usaldamisega.

Riiklikus majapidamises oleks liig lootat, et perenaise käsi kõik hädad ühel hoobil saaks kõrvaldada ja elu korralikkudele roobastele juhtida. Ilma mingi ülehaaramiseta aga võib väita, et praegune seisukord riiklikus majapidamises on mitte ainult naisele ülekohtune, vaid ka õige puudulik. Riiklik majapidamine tuleb revideerimisele võtta ses mõttes, et ka naise-perenaise andeid, mõistust ja kogemusi alade paremaks korraldamiseks tuleb kasutada.

Praegune seisukord, et naised avalikkude asjade juhtimisest kõrval seisavad, on täiesti ebaloomulik ja toob otse halenaljakaid tagajärgi. Kas ei ärata kurba mõtiskelu niisuguse, mitmekümne miljonilise rinnalastekodu ehitamine, kus ehitajad uneski pole võinud aimata, et väikestel olevustel, nagu rinnalapsed, on oma erilised soovid, mida nende tervise huvides tuleb rahuldada. Näiteks, et neid on vaja pesta, mitu korda päevas puhastada ja nende mähkmeid kuivatada, missuguste tarviduste rahuldamine peab ette nähtud olema otstarbekohase sisseseadega.

Kas pole ebaloomulik seegi nähe, et väikekorterite võistluse tulemuste läbivaatamise juure ei tõmmata ainustki tegelikku perenaist, kui ometi naised igapäevastes majatalitustes ära peavad tammuma mitmekordse ümbermaailma-teenikonna ainult seepärast, et härradel arhitektidel arvestada on kõike, linna ilu, sundmäärusi, moevoolusid ja tuhat muud tegurit, ainult mitte perenaise tervist ja vaeva.

Kas ei tundu halenaljakana, et näiteks naiskutseskooli juhataja hariduselu kõrgematele juhtidele seitse aastat peab selgitama pesuköögi vajadust oma koolis; nagu Jakob teenima oma Rahelit. Või tahetakse tõendada, et kõik on korras, kui kudumise ja käsitöö õpetuse edu-

kust ja õpilaste oskuskraadi tuleb otsustama haridusnõunik, kelle üldhariduse juures küll ei ole kahtlust, seda kahtlasem aga on ta oskus vahet teha villase ja puuvillase lõnga vahel, rääkimata käsitöö üldise tasapinna, sel alal valitsevate nõuete ja arenemise tundmisest.

Kui riik näiteks mõne partii vana, seis-majäänud rauda kasulikult tahab realiseerida, kutsutakse müügioperatsiooni läbiviimise juure eksperdid, kauba ja turu tundjad. Kui aga seadusi välja töötatakse, mis otsekohe puudutavad naist, ei tule kellelgi meele, et tarvis ja korralik oleks küsida ja ära kuulata ka naiste arvamist. Kui siis naised ise endid läbi suruvad oma ettepanekute tegemiseks, võib ju neid lasta veidi rääkida, aga nende ettepanekuid ikka arvestada ei tarvitse. Riigikogus on palju patustatud parlamendi autoriteedi allakiskumisega, vaevalt aga on seal nähtud ja kuulnud hirmuäratavat pealiskaudsust, kui nähtavale ja kuuldavale tuli abordiseaduse juures. Seadus, mis tuhandetele lastele ja naistele tähendab elu või surma, muutus seal mõnikord rõvetsivate naljade tegemise juhuks.

Kuid see on juba traagiline varjund halenaljakuse kõrval, millel peaaegselt tahtsin peatuda. Näen ette vastuseid, mis siintoodud väidetele võivad tekkida. Neist on kaaluvaim üks, mis ütleb: aga teil, naistel, on ju ometi hääleõigus, tulge ja tarvitage seda ja asuge ise tööle pahede kõrvaldamisel, mis te sellistena ära tunnete ja kus te neid näete. See on nii ja pole ka ometi päris nii. On tõsi, et osa süüd naise eemalseismises meie ühiskondliku elu juhtimisest langeb tagasi naisele endale, et ta pole küllalt intensiivselt kasutanud oma õigusi enda maksmapanekuks.

Teine külg aga — palja ilusa deklaratsiooniga ei saa veel tühistada traditsioone. Ja meie põhiseaduses kuulutatud üheõiguslus sugude vahel on esialgu ainult ilus käeviibe, radikaalsest mõtlemisviisist valitsetud ajajärgu tulemus. Sellest ilusast käeliigutusest järgnevad teod on esialgu jäänud tulemata — ka just meeste poolt. Naine on küll hääleõiguslik kodanik ja tema hääle on valimistel teretulnud, perenaine iseenda majas ei ole ta veel mitte. Veel peab ta võitlust pidama, et teda ka uutes, praegu alles väljatöötamisel olevates seadustes ei koheldaks kui nõrgamõistuslikku olevust. Veel peab ta tundma, et ta on sallitav ainult seni, kuni ta lepi mustatöölise osaga, et tal aga ette tõuseb äravõitmatu sein, kui ta oma käed välja sirutab juhtiva koha järele.

Kuid sellest seinast peab ta üle saama ja saabki!

MILLELE PEAB KOONDUMA NAISTE TÄHELEPANU?

Suur hulk naisi on koondunud naiskodukaitsesse. Nad on seadnud oma ülesandeks isamaalise töö. Kui kõneleme oma isamaast, siis meelestub eelkõige väike maa-ala „Peipsi rannalt Läänemere rannani“ ja „Munamäelt Soome laheni“. See on „õitsev Eesti rada“ ja kui pole ta veel see, siis tahetakse ta muuta õitsvaks, viljakandvaks, nähakse ilusaid tulevikukujutusi, idealiseeritud kodusid, mis upuvad kaurnisse loodusse, mille on kasvatanud õige isamaalane meie rabade ja soode asemele. Harva aga tulevad meile kõneldes isamaast meele meie kaasisamaalased kui inimesed ja me unustame tõe, et isamaa pole üksi see maapind, kus me oleme sündinud, kasvanud ja kus elame, vaid sellesse mõistesse peavad mahtuma ka need inimesed, kes elavad sel maapinnal, kes on meiega ühest rahvusest.

Tahaksin siin öelda mitte ainult naiskodukaitse, vaid kõigile naistele, et meie tähelepanu peaks koonduma meie kaasisamaalastele.

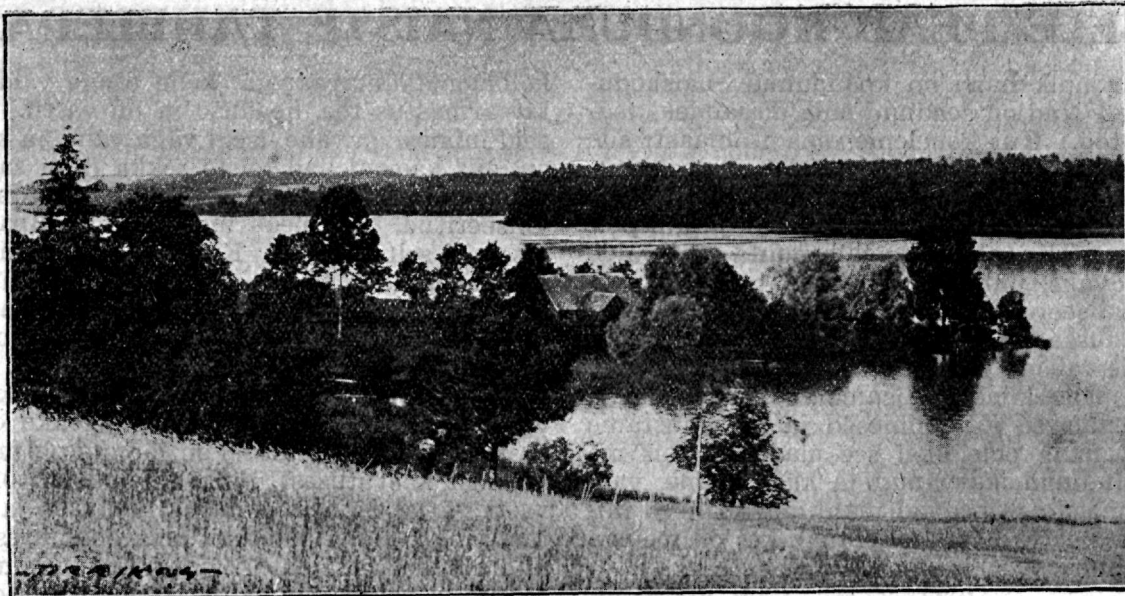
Näeme eneste ümber igapäev palju ebaausust, ebakorrektsust, palju sõimu, laimu, sõnamurdmist jne. Ajakirjandus toob ära täpselt need sõnad ja laused, millega üksteist külvavad üle meie valitud inimesed, esimesed inimesed riigis, meie parlamendi liikmed ja isegi valitusliikmed. Ma ei loe end kaugeltki kompetentseks otsustama, mis on õige, mis vale, aga tundub siiski, et see pole kaugeltki eeskujulik, mis seal kõneldakse ja öeldakse. Jääd mõtlema, et kuidas võib haritud inimene mõelda ja talitada nii. Igapäevne elu näitab küllaltki, kuidas üksteist tahetakse teha pihuks ja põrmuks.

Sakslasil on öeldis inimese kohta, kelle esinemine pole vastav haritud inimesele: tal pole olnud õiget lastetuba. Lastetoas saab laps esimese kasvatus- ja saab selle emalt. Kui on olnud ema kindlusetu oma kasvatustöös, siis on tema laps samuti hõljuv laevuke elus. Edasi öeldakse, et kelle käes on kool, selle käes on rahva tulevik. Meie koolis on üle poole või vähemalt pool kasvatajaist naised. Järelikult langeb neile suur vastutus kasvatustöös. Seepärast, kui tahame teha isamaalist tööd, siis olgu meie tähelepanu oma suures ulatuses koondunud kasvatustööle.

Harilikult mõeldakse koolitöös eelkõige teadmiste andmist noorsoole ja arvatakse olevat ülesanne täidetud. Aga haridus on surnud, kui ta ei puuduta südamehelisid. Meil mõeldakse sageli haritud inimese all tsiviliseeritud inimest, kes on omandanud rea teadmisi, oskab riietuda, oskab ladusasti käidelda teisi inimesi jne. Tõelikult aga peaks olema meie kasvatus-töö tulemuseks kultuurinimene sõna tõsisel mõttes, inimene, kelle tundeelu on peen, kes on aus, õiglane, lahke, vastutulelik, tööarmastaja,

kõlbla maailmavaatega, kelle hinge valdab leekiv armastus tõe, headuse ja ilu vastu. Sarnaseid inimesi on vähe, isegi väga vähe, ja kui neid on, siis kaovad nad teiste sekka ja ei saa avaldada mõju enamusele, kes tahab olla ainult tsiviliseeritud. Ei oleks meil muidu niipalju nurisemisi seltskonnas. Kuulsin hiljuti ühe vanema auväärse härra lausuvat, et ta on näinud endisel Venemaal küllalt altkäemaksu võtmisi, aga meil, paistab, tahetakse ses suhtes trumbata üle Venemaa. Igapäevne elu annab küllalt näiteid seks; olgu näiteks kas või hiljutine rukkitagavarade üleskirjutamine. Meie tegeliku elu väikestel ja suurtel juhtidel on jäänud palju puudu kõlblast kasvatusel, mille tulemuseks on tugevasti väljakujunenud ausus, kohuse- ja vastutustunne. Meie lastetuba oma enamuses on olnud ainult läbikäidav koridor, kus puudus kord, soojus ja valgus, ilu ja tööarmastus. Meie korralliku lastetuba ehitamine ja kordaseadmine, s. t. laste õige kasvatamine, saagu meie emade peamiseks ülesandeks. Need, kes on andunud koolitööle, kasutagu kõik oma vaimsed jõutagavarad noorsoo kõlblale kasvatamisele. Kasvatustlik edu on vahetu, mis valitseb kodus ja koolis. Selle vaimu eeltingimus on vastastikkune usaldus ja lugupidamine nii vanemate ja laste kui ka õpetajate ja õpilaste vahel. Kõige suurem tähtsus on siin kasvataja isikul. Sellele isikule esitatakse suured nõudmised. Ülearused on siin suured sõnad, peame algama pisiastjatega, aegamööda, aga järjekindlalt. Algama peame kindlasti endast. Enesevõitmine ja eneseohverdus — see on esimene ja kõige raskem samm. Abiks siin tulevad meile kasvatuslikud artiklid, mida ilmub meil küll vähe, aga jätkub küllaltki sest materjalist, mis pakuvad meie ajakirjad, eriti kasvatus- ja naisteajakirjad. Kui oleme pöörnud kord täie tähelepanu enesekasvatusele, lahendub edaspidine tegevus juba hõlpsamini, ja kasvatatud iseenda, oskame kasvatada ka teisi. Eesti naisel on olnud palju vastupidavust, püsivust, tööarmastust. Jatkugu seda ka meie eneste ja rahva kasvatamisel. Armastus, töö ja ausus olgu meie eesmärgid, aga ka kasvatusvahendid. Kui neile omadusile seltsivad ligimese austamine, tänulikkus, õiglus, kohuse- ja ilutunne, vahvus ja antud sõna pühadus, siis tunneme ära kultuurinimese. Armastus kõige vastu, mis on ideaalne, ja vabadus üheskoos loovad suuri inimesi. Suured inimesed üheskoos loovad suure rahva, kes on suur mitte arvult, vaid on suur oma tegudelt. Sel-line olgu meie isiklik ja kaasisamaalase ideaal. Siin on suur töö ja vastutus kanda eesti naisel, kel on küllalt jõudu ja armastust, mida vaja ainult õigesti rakendada töösse, mis viib meie rahva kehalisele ja vaimsele õitsengule.

Helene Johani.

NAINE JA RAHVAMAJANDUS

„Naine võib põllega kanda enam majast kui mees koormaga jõuab majja vedada,“ ütleb eesti vanasõna. Sellega ei taha meie rahva tarkus eesti naist kuidagi pillajaks tembeldada, ei, otse selle vastu tähendatakse sellega, kui suur tähtsus on naisel majapidamises.

Ei parane pere majanduslik seisukord, kui mees koormaga vara majja veab, kui naine ei oska seda vara otstarbekohaselt kokkuhoidlikult tarvitada.

Meie kõik tunneme perekondi, missugustel sama sissetulek, kusjuures üks neist elab hästi, kõik perekonna liikmed on alati korralikult, puhtalt ja tervelt riietatud, korter on alati puhas ja korras, toitlus küllaldane — pere alati rõõmus ja terve. Teisal aga sama sissetuleku juures — riietus korratu, määratud, kaltsus, korter ebamugav ja korratu, toitlus puudulik, pere kiratseb, toriseb, ei ole rahul.

Millest siis sarnane nähe? Kus peitub nõiakepp, mille abil üks pere saavutab hea äraoleku? Milles peitub kurja juur, missugune teist peret ei lase leida rahulolu?

Ei milleski muus — üks perenaine oskab temale valitseda usaldatud vara kasutada, nii et sellest jätkub kõigeiks, teisel seevastu puudub vastav oskus.

Äraarvamata suur tähtsus üksikmajapidamiste heas käekäigus on perenaisel. Seejuures ei kahtle vist keegi.

Et sama tähtsat osa kogu rahvamajanduses etendab naine, sellele on vist vähesed mõel-

nud. Ja ometigi on see nii, 78% kogu rahvamajanduslikest varadest läheb läbi naise käte, nagu meile õpetab statistika. Seega tublisti enam kui $\frac{3}{4}$ kogu rahvamajanduslikest väärtustest. Ka ülejäänud $\frac{1}{4}$ rahvamajanduslike väärtuste tarvitamist määrab naine üht või teist viisi.

Kerkib küsimus, kuidas on see võimalik? Valitsedes vara üksikmajapidamistes, valitseb naine ka rahvamajanduslikku vara — koosneb ju riiklik majandus üksikmajapidamiste majandusest, on ju viimased esimese määravad, temale kindla suuna andjad.

Missuguseid aineid tarvitatakse toiduks üksikmajapidamistes, millesse ennast riietatakse, kuidas sisustatakse elamuid, kuidas viidetakse vaba aega, mida tarvitatakse mitte otsekoheste elunõuete rahuldamiseks, eks see määravate valmistamise protsessi. Jällegi laseme rääkida statistikat. Meie toitlustuse kohta ütleb ta järgmist — toitlustuskulud kõiguvad 70—75 s. ümber päevas. (Andmed on saadud talumajapidamistest, kus on seatud sisse raamatupidamine, mujalt meil kahjuks ei ole võimalik hankida andmeid.) Meie toitlustus ei ole seega sugugi odav. Sealjuures on ta aga väga ühekülgne ja ebatervislik. Tarvitame toiduks peamiselt liha- ja jahusaadusi, nende kõrval esineb veel kartul. Viimasel ajal on kahjuks piima ja piimasaaduste tarvitamine kahenenud miinimumini ja asemele on astunud suhkur, samuti näitab sealiha tarvitamine kahanev tendentsi — viimase asemele astub kah-

juks kalli valuuta eest sisseveetav heeringas, mitte oma maa kala — räim, kilu, tursk või teised.

Meie rahva toidusedel on ühekülgne ja kehv vitaamiinide ja mineraaloolade poolest. Rahvamajaduses peegeldub sarnane toitlustus järgmiselt: kasvatatakse toitlustamise otstarbel teravilja, kartuleid, kapsaid, sigu, välismailt veetakse sisse suhkrut ja heeringaid.

Kes on siis sarnase rahvamajanduse suuna määrajaks? — vastuvaidlematult perenaine!

Üsikkodude toitlustus määrab siis teatud suunas rahvamajanduse.

Peale selle oleneb toitlustusest tähtsal määral rahva tervislik seisukord — rahva põline raudvara.

Meie toitlustus annab meile ülimäära velke, rasva (sealiha rasvast läheb seedimatult organismist läbi 80%), süsivesikuid, annab aga erakorraliselt vähe mineraalsoole ja vitamiine. Mõlemate mõju organismile on aga erakorraliselt suur — nad tasakaalustavad ainete vahetust kehas, aitavad kaasa tervisliku tasakaalu saavutamisel, eriti tähtsad on nad aga erkude tegevuse reguleerimisel. Tasakaaluta 20. sajand nõuab inimestelt erakorralist erkude tugevust. Kohutavalt on meil viimasel ajal levinenud ergu- ja vaimuhaigused, enesetapmised kui vaimse tasakaaluta oleku kujukaim näide on saanud igapäevseiks nähteiks. Tiisikus ja teised nakkavad haigused kasvavad kohutavalt.

Kõik see vajutab pitsati majanduselule. — Ravilate ja varjupaikade ülalpidamine nõuab aasta aastalt suuremaid summasid.

Kõik see peab paranema, kui perenaised mõistlikumalt suhtuvad toitlustusküsimusele.

Selles suunas ongi eesti naine sammumas. Loengute, kursuste, kutsealaliste koolide kaudu levitatakse vastavaid teadmisi ja teadlikkust. Toitlustuse küsimuse ratsionaliseerimine ei olene aga mitte üksi perenaise teadmistest ja heast tahtest toitlustust ratsionaliseerida. Perenaine peab oskama ümber kasvatada pere harjumusi ja maitset toitlustusalal.

Peame õppima tarvitama enam vitamiinide ja sooladerikkaid keedu- ja puuvilja ning marju, peame õppima mitmekesisemalt tarvitama piimasaadusi.

Masin tõrjub põllutöölt eemale enam ja enam inimtööjõudu, võtab seega elamisvõimaluse põllumajanduse alal tegutsenud inimestelt. Tööta tööliste hulk aina kasvab. Keedu- ja puuvilja ning marjade rohkemal arvul toiduks tarvitamine tekitab nõudmisi vastavate saaduste järele — annab võimaluse intensiivsema põllumajandusharu, aiatöö, arendamisele. Selle saadusi tootma mahub hulk inimesi. Järelikult on nimetatud saaduste valmistamine rahvamajanduslikult tähtis ala. Ka leiavad nimetatud saadused, kui neid vastavate turgude nõuete koha-

selt oskame valmistada, piiramata arvul turgu meist põhjapool asuvais mais, kus karedad kliimaolud ei luba kasvatada puuvilja ja marju. Läänemere maade puuvili on kuulus maailmaturul oma aromaatsuse ja peene maitse poolest ja temal ei tohiks olla raske leida ka mujal välismail turgu.

Toitlustusküsimuse juurest siirdudes edasi teistele majandusaladele ei tahaks puutumata jätta alkoholi küsimust.

Joovastavate jookide peale kulutatavad summad etendavad meie kehvast rahvamajanduses tähtsat osa.

Nii kurb kui see ka ei ole, hävitab meie rahvas iga aasta miljardeid joovastavate jookide peale.

Alkoholi kaudu tekitatud kahju ei piirdu mitte ainult tema eest välja antud summadega. Alkohol hävitab peale selle veel rahva tervist, viib alla moraali ja kõlbluse.

Meie riik kulutab iga aasta samasuguse, kui mitte veel suurema, summa hoolekande alal kui võtab sisse alkoholi müügist — on ju valdav enamus hoolealuseid muutunud riigi hoolealusteks alkoholismi mõjul.

Mis on siis eesti naisel selle küsimusega tegemist? Ei aita ükski riiklik karskuse propaganda — sisemine elukorraldus üksi teeb meist karsklasi või alkoholikuid. Perenaiste käes on täiel määral reguleerida alkoholismi küsimus.

Mida paremini oskab perenaine lahendada toitlustusküsimuse, mida kultuursemaks oskab ta muuta kodu, mida enam toob kodusse vaimset õhkkonda, seda vähemaks muutub alkoholi tarvitamine. Annavad ju suurema osa alkoholi eest väljaantavaist miljoneist välja kõige kehvemad, vaimselt kõige madalamal seisvad kihid — on see ka mõistetav — see, kellel ei ole midagi, kelle elu koosneb ebamugavustest, paratamatult otsib see lahutust alkoholi auru all. Pakub elu kellelegi kõrgemaid, kultuurilisemaid lõbusid — siis ei ole tal vajadust madalamate järele.

Siirdume toitlustusküsimuselt edasi riietusele. Igapäevase leiva kõrval vajame ka kehakatet.

Riietumise alal sammume meie, eestlased, veel lapsekingades rahvamajanduslikult seisukohalt vaadates. Riietume liiga kallilt ja eba-praktiliselt.

Kas vaatame igapäevaste majatalitustööde juures askeldavat perenaist, põllul kündjat peremeest, vabrikus monotoonset süstiku käiku jälgivat töolist — kõigil sama otstarbetu riietuse. Meie ei oska veel riietusküsimusele suhtuda igapäevase elu nõuete kohaselt — riideid muretsemas mõtleme ikka veel vaid püha- ja pidupäevadele — ja kui riided selleks enam ei kõlba, siis on nad igapäevaseks tööks veel head küllalt.

ÕMMELGE ELEKTRIJÕUL

Teie elektrofiteerite

oma õmblusmasina õige väikese kuludega, varustades teda SINGER elektrimootoriga ja SINGER õmbluslambiga.

Sarnane riietumise loogika on üksikmajapidamisele ebamajanduslik ja kallid — seda ta on ka rahvamajanduse seisukohalt.

See, mida riietamiseks ja jalanõudeks tarvitame, peab enne, kui ta selga ja jalga panemiseks kõlbab, käima läbi rea ümbertöötajate käte — seega annab elamisvõimaluse paljudele.

Riietuma peame seepärast esijoones olles teadlik oma enese majanduslikkudest võimalustest — samuti ei tohi meie riietumisküsimuses olla ebateadlikud üldrahvamajanduslikult.

Just riietamisartiklite alal veetakse meil sisse väga palju välismailt. Meie oma tekstiil- ja nahatööstus on viimaste aastate kestes teinud imestamisväärseid edusamme — kui paljud meist on aga teadlikud selles?

Meie ei ole oma lühikese iseseisvusaja kestes suutnud võita põlist eelarvamist, et see, mis tuleb välismailt, on hea, meie oma aga on alaväärtuslik. Libedalt kiidab eesti ärimees Soome-, Rootsi-, Inglis- ja Prantsusmaa kaupa,

kui tahab ostetava kauba väärtust kriipsutada alla. Ja ometigi on meie tekstiil- ja nahakaubad juba küllalt kõrgeväärtuslikud. Käesoleva aasta aprilli lõpul korraldati Tallinnas eesti tekstiil- ja nahatööstuse saaduste näitus. Häbige pean tunnistama, et palju sellest, mis nimetatud näitusel nägin, seni olin pidanud välismaa kaubaks.

Eesti naine tekstiil- ja nahasaaduste tarvitajana peab tarvitama teadlikult meie oma eesti saadusi — peab tarvitama seda, mis on vastupidav ja nägus. Peame tarvitama nii, et see meie oma majapidamisele on vastuvõetav ja kasulik, samuti ka rahvamajandusele.

Peatusin tähtsamate majanduselu küsimuste — toitlus- ja riietusküsimuse — juures. Neelavad ju need mõlemad lõviosa meie varast — nende soetamine ja valmistamine on tähtsaimad majanduselu probleeme.

Palju vähem ei ole ka naise osa elamute püstitamisel, nende sisustamisel, kogu perele mõnusa ajaviite muretsemisel — ka see kõik on rahvamajanduslikult tähtis. Olen seni naist vaadelnud ainult tarvitajana. Ikka tähtsamat osa etendab naine valmistajana.

Põliselt on meie maa ja linna perenaised liigutanud virku käsi mitte ainult selleks, et valmisolevaid saadusi kasutada oma pere huvides, nende käed on alati ka uute väärtuste loomisel ametis.

Ligi pool aastasada tagasi kiskus elu ka meie eesti naise välja kitsa kodu raamidest. Külg-külje kõrval mehega on ta loonud uusi majanduslikke varasid kõige mitmekesisemal majanduselu aladel luues uusi varasid — tõstes rahvamajanduslikke väärtusi. Raske on leida tööstusharu, missugune üht või teist viisi ei oleks seotud naistega, missuguste arendamiseks ja heaks käekäiguks ei oleks ka naine ohverdanud higi ja verd.

Kas oleme meie ise selles teadlikud, kui võrd tähtsat osa meie etendame kogu riigi majanduses? — Ei! Meie, eesti naised, oleme oma kaasõdedest muus maailmas õnnelikumas seisukorras. Kodanikuõigused, missuguste kättevõitmiseks mujal maailmas naised on kulutanud tööd ja vaeva aastakümnete kestes, saime meie Eestis riigi iseseisvaks saades kingitusena üle öö. Õigused kohustavad. Peame kasvama nende õiguste vääriliseks, peame täie teadlikkusega suhtuma majanduselu arendamisele, teades, et sellest oleneb riigi ja rahva hea käekäik.

Kodukultuuri probleeme

Mugav kodu on heaoleku tugevamaid aluseid

„Kaitse Kodu!le“ kirjutanud Tallinna linn naiskutsekooli juhataja **Anni Varma**

Kodukultuuri all mõistame kõiki neid probleeme, millised puudutavad kodu, olgu praktilisest, tervishoidlikust, eetilisest või esteetilisest seisukohast. Õeldust järelname, et kodukultuuri ala on laialdane, kuna see mahutab enesesse küsimusi erivaldkonnist. Vaatamata sellele, on küsimused tihedalt seotud, ning ühe küsimuse lahendamine tingib teise lahendamist, või jälle soodustab seda. Kodukultuuril on suur tähtsus rahva ja üksikinimelus; selle igakülgne arendamine ja tõstmine on vajaline, niisama vajaline nagu igapäevane leib. Kahekümnenda sajangu inimene ei ela vaid söömisest, magamisest ja tööst. Ta nõuab sellist toitu, millisest ammutab elujõudu, tahtmist ja töö rõõmu. Üheks selliseks on kultuuriline kodu. Kultuurilise kodu loomine ja ehitamine nõuab erilist oskust, kuna see töö on kunstitöö. Kodu loomine on aeganõudev töö, võtab aastaid ja aastakümneid, seda enam kultuuriline kodu. Kodukultuuri alal tegelemine on vähe tasuv, vähemalt on seda olnud meie oludes. Ka on puudunud meil üldine arusaamine kodukultuuri tähtsusest. Seepärast oleme suutnud sel alal teha vähe, lahendada peamiselt praktilisi küsimusi ja neistki eriti selliseid, millised paistavad vajalisimaiks näiliselt. Teised küsimused, millistel puudub otsekohe praktiline tähtsus, oleme jätnud tahaplaanile või hoopis kõrvale. Sellest meie kodukul-

tuuri madal tasapind. Rahva heakäekäigu kindlustamine ja üksikinimese heaolu tingib kõrget kodukultuuri, mistõttu on aeg selle arendamisele kaasa aidata. Kitsastes majanduslikes oludes on kodukultuuri tõstmine seotud eriliselt suurte raskustega. Kuid mitte igakord ei ole olude süü, vaid sageli oskuse ja arusaamise puudus, mis väldib kodukultuuri tõstmisele kaasa aitamist. Käesoleva artikli ülesanne on püüda selgitada kodukultuuri puutuvaid probleeme, ning sellega kaasa aidata nende otstarbekohasele lahendamisele.

Esimesi, peaaegu puhtpraktilise tähtsusega probleeme on toitmine ja toitumine. Siia alla mahutame 1) toiduainete saamise, alalhoidu, analüüsimise ja grupeerimise, 2) toidudelidite koostamise ja analüüsimise, 3) toiduvalmistamise ja 4) söömisega ja serveerimisega ühenduses olevad küsimused.

Osa toiduaineid annab meile oma maa, osa importeeritakse teistest maadest. Nii ühel kui teisel teel saadud toiduained nõuavad erilist korraldust valmistamiseks, müümiseks ja tarvitamiseks. Ei saa öelda, et sel alal oleme teinud kõik vajalike. Toiduainete-turg meie linnades ja alevites ei vasta kuigi kõrgetele nõuetele. Ei ole süsteemikindlalt läbi viidud toiduainete rühmitamine headuse ja liikide järgi. Ka ei ole toiduainete pakkimine ja turule saatmine veel

rahuldav, olgugi et parandusi sel alal on tehtud ja järjest püütakse teha. Oleme valmis ostma ka toiduaineid, valimata müügikohti. Seejuures teame sageli, kui ebatervislik on osta toiduaineid sealt, kus ei valitse puhtus ja kord täiel määral. Nõuded toiduainete-kaupluste ja muude müügikohtade järgi peavad kasvama tarvita-jaskonnas!

Keeruline on ka meie koduses majapidamises toiduainete alalhoid sobivate hoiuruumide puudusel, millised meil kas puuduvad üldse või on nii halvad, et neis toiduained kaua ei hoidu. Sellest toiduainete rikked, millest on tingitud suured kahjud üksikisiku kui ka rahvamajanduslikust seisukohast. Ei ole ülearune igal toiduvalmistajal teada, mida sisaldab üks või teine toiduaine, ning milliseid toiduaineid peaks sisaldama valmistoit. Nende ridade kirjutaja on kaugel sellest, et nõuda igalt toiduvalmistajalt täpseid teadmisi kalooriate ja vitamiinide kohta, aga üldjoontes peaksime teadlikud olema ka neis küsimusis, seda enam, et tänapäeva-inimene ei lepi vaid ühekülgse toiduga. Samuti tähtis on toidusedelite analüüs ja koostamine, olgu nii lihtsal kujul kui iganes tarvitame väikeses majapidamises. Tundub, nagu sööksime üldiselt liig palju. Toitumine nõuab süstemaatilist reguleerimist, milleks ei tohi puududa tahtmist ja kaasaaitamist seal, kus see on vajaline. Mis puutub toidu valmistamist, siis on sel alal korraldatud kursusi ja avatud koole vastavate osakondadega, kus õpetatakse valmistama mitmesuguseid toiduliike, pidades silmas mitmekesisuse vajadust. Kuid vaid toidu valmistamise oskuse omandamisega ei saada kätte sel alal kõike, kui jätame kõrvale süstemaatiliselt maitsemise maitse arendamise. Me võime tunda häid retsepte, meil võivad olla tarvitada esimese liigi toiduained, me võime valmistamise reegleid tunda hästi ja põhjalikult, aga seejuures võime saada vähemaitstva toidu. Enamuses on leib perenaise hea ja arenenud maitse loomupärasusest. Paljudel juhtudel puudub maitsemise maitse täielikult, olgu valmistajal või toidu tarvitajal. Söögivalmistamise oskust võime arendada praktika ja kogemuste kaudu, aga maitset arendada ei saa nii lihtsalt. Seepärast tuleb seda osa eneses ise arendada aja kestes, vähemalt nii palju, et võime puhta maitsega toite eraldada teistest. Siinjuures võib toit jääda küllalt lihtsaks. Söömise maitse arendamine on vajaline seepärast, et inimene ei pea söömisega ainult võima kustutada nälga, vaid sellest protseduurist ka lõbu tundma. Söömine on nauding; sellest toimingust saame suuremat kasu siis, kui söömine sünnib aegamööda. Kõrge kultuuri mailt teame, kui võrd palju tähtsust antakse söömise toimingule nii paljude ja mitmekesiste toitude serveerimisega, nii kindlate ja pikkade kui ka muretute söögiaegade korralduse võimalustega. Meil on söömine primitiivne, on nälja

kustutamine. Meil puudub õige söögiaeg, eriti linnades. Ka puudub meil arusaamine ja teadmine selle toimingu tähtsusest. Riigi- ja omavalitsuse töö tuleb nõnda korraldada, et meil oleksid korralikud ja otstarbekohased söögiajad, et ei koormataks keha söömisega teisel poolpäeval ja eriti õhtul. Väsinult ja liigsöönnult magama heitmine on ebatervislik. Ka ei jäta õhtul söömine mõju avaldamata meeolule kui ka töö- võimele. Seejuures jääb ennelõunane söögiaeg — kolmeni, neljani, sageli ka viieni liig pikaks, suurendab näljatunnet, millele järgneb enam mitte söömine kultuurinimese moodi. Maal on söögiaegade korraldus hoopis parem, kui välja jätta liig hiline söömine õhtul, eriti suvistel tööaegadel. Söögiaegade parim korraldus on maad leidnud kõikides kultuurmaades, olgu Skandinaavias — Kes- või Lääne-Euroopas. Meie peaksime ka vabaneda võima veneaegsest pärandusest, sest ei saa unustada, et korralikust ja korrapärasest toitmisest on hea tervis ja seega ka rahva kehaline tugevus.

Praktiliste probleemide hulka kuulub ka rõivastamise küsimus. Siinjuures mõtleme: 1) materjalide saamist, analüüsimist ehtsuse ja muude omaduste otstarbel, materjalide valikut ja hindu; 2) rõivastusesemete rühmitust, analüüsimist, koostamist; 3) rõivastusesemete valmistamist, kaunistamist, nende isikupärasustsobivust; 4) rõivastusesemete tarvitamist ja kandmist töö, moe ja etiketi seisukohilt. Rõivastuse peale kulutame suuri summasid, sest tahame moe ja etiketi järgi rõivastuda, eriti linnades. Seepärast ei ole ülearune igal naisel ja mehel teada, kuidas hästi, odavasti ja otstarbekalt rõivastuda. Selleks peame tundma materjalide saamist, turgu, materjalide ehtsust ja muid omadusi. Sest hea materjali kasutamine tasub, sellele vaatamata, et hea materjal on hinnalisem. Ütleb ju inglane, kes armastab eriti hästi rõivastuda: „Ma pole nii rikas, et osta halba ja odavat riiet!“ Tunneb meie tarvitajaskond materjali omadusi, on meil hõlpsam valida materjali. Viimaks-nimetatud toimingujuures ei tohi me unustada materjali sobivust, olgu värvilt või muult omadusilt, eriti kui on tegemist rõivastus- või ülerõivastus-esemetega. Kui rõivastusesemete kandjad me peame teadma nende rühmitamist, alates pesu-esemetest ja lõpetades nende väikeste esemetega, milliseid kanname rõivastusesemetega koos. Meie oludes on meie garderoobid liig küllastatud üksikrõivastus-esemetega ja seda seepärast, et me ei kalkuleeri, millised esemed on vajalised ja otstarbekad. Seejuures me ei rõivastu ometi nii hästi, nagu meie garderoob seda peaks võimaldama. Kas ka siin ei tundu süsteemitus?! Kulutame palju, kuid saame vähe. Kui prantslanna hästi rõivastub, siis mitte seepärast, et tal on tosinat viisi aluspesu-esemeid või tualette. Tema rõivastusesemete arv on minimaalne: kolm komp-

lekti pesuesemeid, kolm kleiti, üks töö-, teine pidu- ja kolmas õhtutualett — see on kõik! Aga seejuures on ta alati hästi ja moekohaselt rõivastatud. Meie peame ka rõivastusesemeid arvuliselt vähendama, seda nõuavad meie riigi olud ja seda nõuab peen maitse. Keskpärased linlased rõivastuvad küllalt maitsekalt, eriti mis puutub naisi. Maainimene — naine — jääb, kahjuks küll, taha, kuna jälgendab liigselt linlast rõivastuses. Iga tööala, eriti kehaline ja vaimne töö, nõuab omakohast rõivastust, kas või lähtudes sellest seisukohast, kui hästi või korralikult ühe või teise töö tegija keha on säilinud vormidelt. Rõivastamise maitse näib olevat loomupärane eestlastel, mida järeldame vanavara esemetest muuseumi-kogudes. Kuid kasvamise ajajärgul oleme teinud hüppeid, tahta olla „peenelt“ rõivastatud, vaatamata sellele, kuivõrd liigselt kaunistatud rõivastuse harmoneerib meie sisemise inimesega. Meie rõivastamise maitse nõuab peenenemist, seda tunnet, milline ese milgil juhul ja kellele sobib. Me saaksime hästi ja maitsekalt rõivastuda vähemaga, kui selleks oleks oskust ja teadmisi. Ei ole üleliigne igal naisel ja mehel teada, milline rõivastuse sobib värvilt ja lõikelt. Rõivastuseseme kandja nõuded peavad olema suuremad, kui seda näeme tänini. Mitte õmbleja — rätsep — ei tohi dikteerida lõiget ja moodi, vaid kaaluv sõna peaks jääma tarvitajale. Sel alal teadmisi omandada aitavad tähelepanekud, kuid enam inimene vastavas rõivastusesemes, mitte aga rõivastuse üksi. On ju isikupärasuse esiletoomine tänapäevases hästirõivastuses tähtsal kohal.

Kodukultuuri tõstmist soodustab maa kõrge ehituskunst. Ses suhtes oleme vähe teinud edusamme, oleme vaid väljaspool suitsutaret. Elamud ehituselt ja ümbruselt ei anna tunnustust kodukultuurist. Puudub süsteem ja stiil, kuid mitte üksi maal, vaid kahjuks küll, ka linnas. Me ei oska nõuda paremat, kuna meid on maast madalast ümbritsenud neli igavat seina, ikka ja alati samasuguste kitsaste akende, uste, põrandade, lae ja suure ahjuga. Arkitektuurist oleneb osalt kodu seadelduse ja sisustuse võimalused. Seepärast ei ole sel alal paranemist ette näha, enne kui nõuded küllaldaselt on kasvanud, üldsustunud.

Kodukultuuri tähtsamaid probleeme on kodu sisustamine ja korraldamine. See võtab vaatluse alla: 1) elamu ruumide jaotuselt, sisustuselt ja seadelduselt; 2) mööblite liigid materjalilt, värvilt ja stiililt; 3) kaunistusvahendid: kujud, pildid, lilled; 4) kodutööstuse saadused kodukultuuri teenistuses: vaibad, padjad, linad kardinad jne.; 5) köögi-söögiriistad, nende materjalid ja korrashoid ja 6) üldkorrashoid eluruumes, remont ja renoveerimine.

Ruumide jaotus on ette nähtud elamu ehitamisel, mille tõttu peame eeltööd tegema sel-

leks, et uute ehitatavate elamute ruumide jaotus oleks otstarbekohasem käesolevaist, seejuures pidades silmas praktilisi, tervishoidlikke ja esteetilisi nõudeid. Elamu sisustamiseks vajame mööblit ja muid vähemaid esemeid täienduseks. Mööbel, millega sisustati kodu aastakümnete eest, ei sobi tänapäevase kodu seadeldusse igakord. Võib hea ja vanastiilne mööbel samuti kui halb juhuslik mööbel esile kutsuda stiilituse tervikus. Nagu rõivastumises, samuti ka elamu sisustamises ja seadelduses otsime harmooniat, kusjuures inimene kui tarvitaja, kui peremeesvaatleja ei ole väljaspool tema päralt olevat ruumi. Ta annab kodule selle tõelise sisu, ilme, vaimu. Sellest väljudes peab tema valida oskama kodusisustusesemeid selliseid, millised ei riku üldmuljet, tervikut. Kodu sisustamine ja seadeldamine on suur kunst, kuna me ei oska endid näha kodus, vastavas ümbruses sellisena, nagu näeb kõrvaltvaataja. Seepärast on sisustamisküsimustega tegelemine raske ja keerukas ning aeganõudev, kuid kodukultuuri arendamises ülitarvilik. Kodu sisustamine vaid mööbliga ei rahulda tänapäeva koduloojat. Viimane nõuab mitmesuguseid muid esemeid, millised mugavustavad ja kaunistavad kodu. Sellised esemed kuuluvad kunsti ja tarbekunsti valdkonda. Neid valime ruumide ja mööbli järgi, kuid pidades silmas ikkagi seadeldavat ruumi tervikus — ühes selle valitseja isikuga. Nii mööbli kui ka kunstiesemete valimisel, millised on hinnalisemaid esemeid kodukultuuri teenistuses, peame palju mõtlema, ette nägema ja tundma, mida meie soovime ja millised esemed meid rahuldavad aastaid. On ju teada, et ümbrus ja kodu teeb haigeks, et mööbel mõjub närvidele, muudab meeoleolu, nii imelik kui see ka ei ole. Järelikult mitte ainult silmale, vaid kogu olemisele on vajaline, et kodu oleks seadelduselt kaunis. Sageli on ülesseatud nõuete juured sügavamal, me ei näegi neid, vaid me tunneme neid sisemiselt, impulsiivselt. Kodulooja inimene peab tundma, et ta ruumi täidab ja seda valitseb. Nagu iga inimene erineb teisest vaimsete omaduste ja välistunnuste poolest, erineb ka tema kodu ja siin valitsev vaim. Kodul on suurem mõju inimese peale kui seda harilikult mõistetakse. Kodu jätab pitsati inimese näoilmesse, seepärast võidaksegi öelda inimese ilme ja välimuse järgi, milline on tema kodu, niisama hästi võidakse kodu järgi öelda, millise inimesega on tegemist.

Kodu sisustamisega lähedalt seotud on kodu üldkorraldamine ja hoid. Siia alla kuulub köögi- ja söögiriistade ja lauapesu-esemete soetamine. Igasuguseid oste, olgu need kui väikesed, peame tegema oskuse ja valikuga. Hästi valitud, ehtsast materjalist riistad ja esemed soodustavad kodu korrashoidu. Me ei pea ükskõiksel arvestama tarberiistade lühikese eaga, ning hoolimatult raha välja andma, nagu me sageli tee-

me, eriti väikesi asju ostes. Iga ülearune ese kodu korralduse juures on välditav, kuna selle korrashoid ajakuluga osutuvad kallimaks kui pealtvaatajale näib. Teame, et kodu sisustus- esemed ja tarberiistad nõuavad tööjõudu ja aega korrashoiuks, kuid omame vähe teadmisi, kuidas seda teha otstarbekohasemalt. Tundub sageli, et kodu on selleks, et oleks tööd, aga mitte ümberpöörduvalt, et tööd teeme selleks, et oleks kodu, nagu see on loomulik. Me peame oskama kodu korras hoida vähese jõu- ja ajakuluga. Mitte üksi korraldamine ei ole tähtis, vaid korra alalhoid kodus. Sellest väljudes on vajaline, et iga perekonna liige toimiks kodus nii, et ei rikuks kodukorda. Oleme ses suhtes algajad, kuna arvame, et teised inimesed on selleks, et korda luua, mida meie hoolimatult ja mõtlematult hävitame. Kaunis kodu peab alati olema korras, mitte ainult siis, kui tulevad võõrad. Kodu korras hoida on vaid siis võimalik, kui me ise piinlikult hoidume korralagedusele kaasaaitamisest. Seepärast, kui puudub meil enes- tel harjumus ja vilumus sel alal, peame kasva- tama noori ses vaimus, et korrahoidmine muu- tuks sisemiseks tarviduseks. Eeldusi selleks meie inimestes on, mida osutab linna tänavate, platside ja teede korrashoid. Mõne aasta eest see oli teisiti. On psühholoogiline nähe, et mida puh- tam ja kaunim elamu, ruum, ese, seda suurem tung seda hoida. Kaunist, korralikust ja hästi- hoitud kodust oleneb tervis, elujõud, tahe, elu- ja töö rõõm. Viimased omadused ei ole tähtsu- setud tänapäeva küllalt närvilisele inimesele.

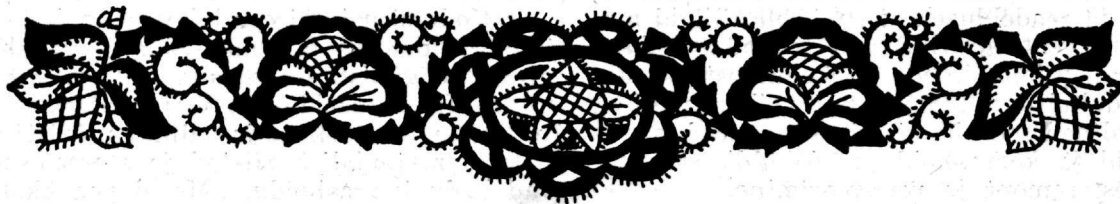
Aastaid tarvitatud eluruumes tekib vahel- duse vajadus, võib-olla ka seepärast, et ruumid vananevad, neid on raske korras hoida. Sel ju- hul tegeleme remondi küsimusega. Tahame uuendada eluruume, ükskõik kui vähesel määral, peame teadma, millised uuendused on vajalised, kuid sellega ühes, millised uuendused on tarvili- sed, et rahuldada mitte üksi praktilisi, vaid ka esteetilisi nõudeid. Sel juhul on sobiv moment mõelda sellele, milliseid sisustusvahendeid han- kida lisaks, et luua suuremat vaheldust. See- pärast enne remonttööd peavad olema kavad uuenduste kohta tervikus, millest meile on vaid kasu. Elamu ja korteri remonteerimisel esi- nevad nähted, millised panevad mõtlema. Me ku- lutame remonttööde peale sageli palju, mõeldes,

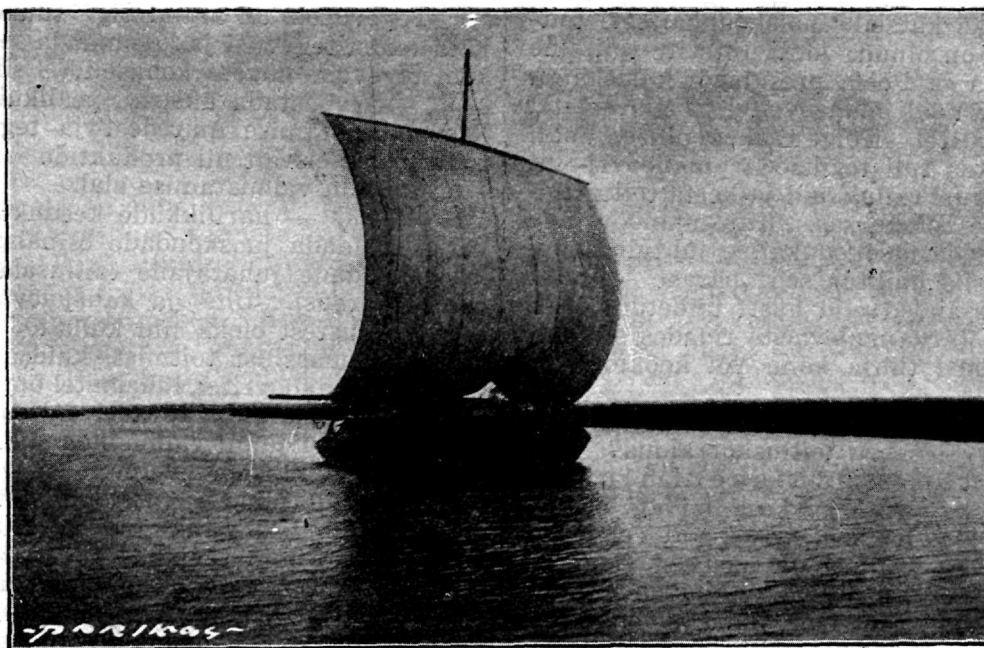
et nii saame kauni ja puhta ruumi. Aga kui re- monttööd on lõpul, näeme, kui halva töö peame vastu võtma tegijalt. Ka ses mõttes peavad meie nõuded olema ajakõrgusel, et ometi kord ette kirjutada, mida ja kuidas soovime, ning seda ka nii saada.

Kodukultuuri töö on kaugeleulatava täht- susega. Sel alal töötajad võib-olla ei näegi otsekohest töö vilja loodetaval määral, kuid see ei tohiks kedagi peletada eemale kodukultuuri tööst. Suurim ja tähtsaim osa kodukultuuri tööst lasub naise õlgadel. Naine on see, kes an- nab kodule sellele omase värvingu. On ju nai- ne tihedamalt tegelemas nende üksikalade juu- res, millistest kõne olnud kodukultuuri puutu- vais küsimusis. Naine tegeleb kodus ka siis, kui tema tegevusala ulatub väljaspoole kodu. Seepärast on vajaline, et naine saaks sel alal eri- lise ettevalmistuse, milline peab sündima pä- rast alg-, kesk- või ülükooli. Kutse- ja täien- duskoolis peab kodukultuuri puutuvaid problee- me lahendada võima igas eriosakonnas. Ka peaksid rahvaulikoolid, organisatsioonid ja mitmesugused kursused sel alal loenguid pak- kuda võima. Literatuuri sel alal on vähe. Ees- tikeelne puudub täielikult. Võõrkeelsest annab materjali saksa- ja prantsuskeelne.

Kodukultuurist kõneldes ei saa mööduda puht-vaimlisest huvist. Kaunis elamu, hea toit, korralik rõivastamine ei ole veel kõik, mida inimene vajab. Tarviline on ka vaimutoit. See- pärast ei tohi puududa korralikus kodus raa- mat ja selle lugeja. Teistelt inimestelt, koolist ja kursustelt õpime mõndki, kuid mitte kõike. Sellele õppimisele täienduseks on hea raamat. Viimase kõrval pakub huvi ka muusika, laul, teater jne. Olgu vaimse huvi valdkond milline tahes, aga vajaline see on. Seepärast tegeldes kodukultuuri alal peame hoolitsema, et meil oleks vaimset huvi, et meil oleks muud, millele mõelda, kui vaid söömisele ja lihtsale tööle. Kuid kõike seda peame veel õppima, võib-olla ühes ajajaotuse küsimusega, võib-olla ka aja- viiteprobleemi lahendamisega.

Küsimusi on puudutatud vaid kergelt, kuid loodame, et need on tõukeks vastavaile organi- satsioonile, nagu seda on Kodukaitse ja Nais- organisatsioonide Liit, kelle algatusel käesolevad read on valminud.

NAISKODUKAITSE TOITLUSALA TEGEVUS

«Kaitse Kodu!le» kirjutanud kol. ltn. A. BALDER

Naiskodukaitse tähtsam tegevusala on kaitse-liidu-üksuste toitlustamine õppustel, manöövritel, võistlustel, pidustustel ja muudel kogunemistel. See naiskodukaitse töö on põhjapaneva tähtsusega kogu kaitseliidu tegevuses, sest korraldamata toitlusolude juures on kaitseliidu edukas tegevus küsitav. Aastate jooksul on meil olnud võimalus osa võtta kaitseliidu õppe-tegevusest, võistlustest ja pidustustest, kus toitlustamise mure ja raskuse on kannud naiskodukaitse. On tulnud viibida ka õppustel, see oli noil aastail, mil naiskodukaitse oli veel organiseerimata, millel kaitseliitlased lahkusid tühja kõhuga. Koduteel õppustelt väsinuna tühja kõhuga tulevad mõnedki nukrad mõtted ja sead küsimuse, kas teinekord maksab seda teekonda ette võtta. Õnneks vajuvad need mõtted unustushõlma. Täis kõht ja ühine sööming õppuste lõpul panevad aga ununema õppuste raskused ja tõstavad üleva meeleolu, mis saadavad kaitseliitlast kodutareni, kus vastu võtab kodune õhkkond ja puhkus. Rääkimata suurematest õppustest ja võistlustest, mis kestavad päeva ja rohkem ning kuhu kogunevad kaitseliitlased kaugemalt — korraldamata toitlusolude juures pole need mõeldavadi, olgu vaid siis, kui on kasutada suured summad.

Milliste raskustega on tulnud naiskodukaitsele oma esimestel organiseerimisaastail toitlusala korraldamisel võidelda ja kuidas on neist saadud üle?

Alul puudusid kogemused ja oskused mas-

side toitlustamiseks ja toidu valmistamiseks. Puudusid ka abinõud selleks. Nii mõneski kohas ei leitud õiget suunda ja korraldati õppuste lõpul pidu- või pulmalaud, kus ei puudunud mitmekesised külmad söögid, puljong, praed, magusroog, ja kus lauas istus 200—300 inimest. See oli liig. Õnneks ei tule seda enam ette ja ikka eraldatakse pidulik juhtum harilikust õppe-tegevusest ning vastavalt korraldatakse toitlustamine. Kuidas on neist raskustest üle saadud? Tehtud töö, selle kriitika, teravad tähelepanekud, õpiste kasutamine ning puudustest kõrvalhoidmine on olnud paremaiks õpetajaiks. Esimeseks tähtsamaks sammuks oli — õppida masse toitma ja neile toitu valmistama. Selleks oli vaja korraldada keedukursusi. Andmetel, mis on kasutada 10 ringkonnast, on neis korraldatud 153 harilikku keedu- ja 14 massilise toitlustamise kursust. Tehtud tööst annab parima tunnistuse töö hulk. Samas kümnes ringkonnas on naiskodukaitse jaoskonnad korraldanud toitlustamise 683 välisõppusel, toites 44.700 inimest ja 880 juhul aastapäevadel, võistlustel ja teisel pidulikel juhtumeil, toites 39.600 inimest. Samas ulatuses on ka tööd teinud teised 5 ringkonda, kes oma tööd pole arvestanud. Nii on naiskodukaitse esimese kolme aasta jooksul rohkem kui 2000 korral õppustel, võistlustel, aastapäevadel või pidulikel juhtumeil toitlusala korraldanud, toites üldarvult 126.450 inimest, valmistades selleks sooja toitu või võileibu ja teed ning muretsedes ise produkte.

Suuremaiks katseiks naiskodukaitsele toitlustamise alal on olnud kaitseliitlaste toitmine Rootsi kuninga ja Poola presidendi külaskäigu ajal Tallinnas, Voldi manöövritel ja suurematel kaitseliidu õppustel. Kõige raskem oli see Voldi manöövritel, kus tuli tegutseda manöövri-olukorras, teha suuri rännakuid ja keeta toitu rünnakul ning sõjaolukorras. Kui manöövritele sõites võis lugeda naiskodukaitse juhtide nägudelt kartust, siis haihtus see pärast esimest päeva, mil ülesanded olid hästi täidetud. Liikudes Viru ja Järva malevlaste ridades ei kuulnud seal kaebusi tühja kõhu või köökide hiljaksjäämise üle.

Millest oli tingitud Voldi manöövritel Viru ja Järva malevates hea toitluskorraldus? Esiteks — õige töö organiseerimine ja töö jaotus ja tõsidus ning suurind, millega naiskodukaitse oma tööd võttis. Kaitseliidu üksused (kompaniid), astusid koha pealt välja kindlas organisatsioonilises koosseisus oma voori ja naiskodukaitse toitlusosakondadega. Manöövri tegevusel koondati kompaniide voorid, välisköögid ja toitlusosakonnad ühise pealiku alla, kes korraldas üldist liikumist ja andis ülesanded üksikutele voori osadele. Toidu valmistamise teostasid toitlusosakonnad, iga osakond oma kompaniile naiskodukaitse ringkonna esinase üldjuhtimisel. Kõrvalseisjale puudus võimalus tungida toitlusala tööjaotuse detailidesse ja seepärast ei saa seda üksikasjaliselt valgustada, küll aga on soovitav, et need õpised ei kaoks ja manöövrite toitlusala organiseerimistööst Voldi manöövrite kogemustel naiskodukaitse juhtidele refereritaks kas naiskodukaitse kongressil, ringkondade esinaiste päevaldel või sellekohastel kursustel.

Millised on naiskodukaitse tegevuse välja-vaated toitlustamise alal tulevikus?

Tegevusele on antud õige suund, vaja jätkata senist tegevust ja kohandada seda veel rohkem tegevuse nõuete kohaselt. Esimesena siin oleks — vabastada üksuste pealikuid veel rohkem toitlustamise muredest ja tegutseda veel rohkem iseseisvalt nii produktide muretsemise kui ka toidu valmistamise alal.

Teiseks — harilikkude keedukursuste kõrval korraldada jaoskondade esinaistele ja toitlusosakondade juhatajaile toitlusala organiseerimise kursusi. Ühe- ja kahepäevalise vältusega kursustest oleks siin küllalt. Meil võiks käsitada: massilist toitmist, kuidas korraldada toitlusala manöövritel, lühematel õppustel, võistlustel, aasta- ja pidupäevaldel, missuguseid toite ühel või teisel juhul valmistada jne.

Kolmas raskem küsimus on — keedu- ja söögiabinõude puudus. Ei ole vist raskemat tööd, kui mingi ülesande täitmisele asudes peab kõik abinõud ja materjalid siit ja sealt korjama. Esimene, mis malevates puudub, on väliköök. Kas ei saaks seda kaitsevält alaliseks tarvitamiseks, kui see pole võimalik, siis osta, sest pole vist veel likvideeritud maailmasõja tagavarad ja hinnalt ei tohiks nad nüüd olla kallid.

Sööginõude muretsemisele on asunud jaoskonnad iseseisvalt oma võimete ning ressursside kohaselt, kellel on kausid, taldrikud (plekk-, emailitud või savi), noad ning kahvlid, lusikad, ja paljud jaoskonnad on endile muretsetanud vajalise komplekti. Siin aga valitseb ebaühtlus. Tänuulik töö oleks, kui see ühtlustataks.

Naiskodukaitse jaoskonnad, harjudes rahujal suuremate hulkade toitlustamisega ja soetades vajalised komplektid keedu- ja sööginõusid, omandavad kogemusi mobilisatsiooni ja sõja ajal toitluspunktide avamiseks ja toitlustamise organiseerimiseks haigetele, haavatuile ja sisekaitse osadele, kui selleks vajadus peaks tulema.

NAINE RIIKLIKUL ÜLESEHITAMISTÖÖL

Eesti naine on juba vanast hallist ajast tuntud kui rahvuslike tunnete arendaja ja edasikandja. Riigi loomisel aitas naine igal pool jõudu mööda kaasa, lähedased olid talle kodumaa tuleviku küsimused. Kui 1917. a. Tartus peeti I naiskongress, rääkis naine julgesti föderalismist. Päevil, mil isamaa parimad pojad astusid välja kodukaitseks peaaegu paljaste kätega, hinges vaid tahe võita riiklikku iseseisvust, olla vabad, jääda vabaks, ei puudunud mehe kõrvalt ka naine.

Üle maa asutati „ühistöö“ osakondi, kus naine toitlus- ja sidumispunktides hoolega töötas, samuti jäi koduses majapidamismures kandvaim osa naise õlale. Paratamatuse sunnil on Eesti naine kitsaist kodu piirest astunud välja avalikku ellu. Riigi rajamisest saadik on talle kindlustatud üheõiguslus mehega poliitilises elus. Loomulik, et naisel tuleks kaasa kõnelda küsimustele, mis talle on lähedased, nagu haridus-, kasvatusaladel ja hoolekandes.

Naise kõige tähtsam ülesanne on kasvatus. Kogu rahva tulevik, meie riigi edaspidine saatus ja olemasolu, edasielamise võimalus on usaldatud Eesti naise kätte. Millist inimest ema oma lapses soovib näha, selline peab ta ka ise olema, seisab ju naine, ema, oma perekonnale kõige lähemal ja võib mõjutada ümbruskonda. Ei tohi unustada, et eriti ema kohus on kasvatada riigitruid kodanikke, kes oleksid kasulikud ühiskonnale, ja istutada lapse hinge sügavamast armastust kodumaa vastu, ohvrimeelsust, kohusetunnet ja rahvuslikku iseteadvust. Juba varakult arendatagu lapses teadlikku tööarmastajat, üheõiguslikku ja üheväärtuslikku inimest inimkonnas, kel on kindel iseloom, aateküllane elusiht ja keda iga tuulepuhang ei murra. Praegune olukord nõuab spetsialiste ja ettevalmistatud inimesi igal alal. Elu läheb edasi kiires tempos, võitlus olemasolu jätkamise võimaluse pärast suureneb, seepärast vaja maast madalast lapsele valgustada teid igasugustele praktilistele tööaladele, mis teda majanduslikult kindlustaksid edaspidises elus; sest lõtvu, eluvõõraid ja selgroota kodanikke ei vaja meie riik ega ühiskond.

Nagu naine on oma perekonna heaks vai-

muks ja kodu hingestajaks, teeb mehe kõrval seltskonnatööd, nii on tema kaasabi äärmiselt vajaline ka riiklikus ja kodukaitse töös.

Sagedasti kalduvad seltskonna ja riigielu juhtivad tegelased liig parteiliseks minema. Erakonna huvid ähvardavad viia meie riigi ja rahva elu killunemisele. Unustatakse tihti peale üksteise materdamise hoos Eestit ennast, Eesti kodu ja iseseisvust. Olles süvenenud väiklasse võimuhaaramise tuhinasse oma partei meestele lõhutakse ja kistakse maha mõndki vaevaga ülesehitatud üleriikliku tähtsusega tööd; seda kõike väiklase jonni ja erakonnahuvide pärast.

Igapäev näeme ainult kakelusi ja üksteist poriga pildumisi neilt valitud meestelt, kellele rahvas kinkis oma usalduse ja kelle saatis seadusandlikule tööle. Ilusad ettevõtted ja head algatused salatakse maha ainult seepärast, et vastarühm ettepanekuga esines. Kui palju aga selliste vaidlustega asjata aega raisatakse, lahkeliisid sünnitatakse, rahva usaldust kuritarvitatakse, energiat mitte-millegi peale kulutatakse, ning kui palju töö, kiire ja hädatarviline riiklik ülesehitamistöö aina seisab!

Naised ei tohiks sarnaste väärnähtuste juures kuidagi jääda passiivseks, peaksid kasutama oma õigusi ja nõudma väliselu juhtimise tööd, sest on tõsiasi, et seal, kus naised valitsusastutes töötavad kaasa ühes meestega, asju palju korralikumalt aetakse ja tööd tehakse intensiivsemalt. Keegi ei tule aga pakkuma naistele soodsaid võimalusi; nad peavad ise parajal ajal ja kohal tõstma häält ja endid mitte laskma kõrvale tõugata. Töö on juba ammu naistele selleks õigust annud — ning töö ootab. Naised, igauks meist on kutsutud riiklikule ülesehitamis- ja korraldustööle; seal, kus töö kõikjal on kihamas, on igauhel oma kohused täita. Ei tohiks olla meie seas loidust ja sissejuurdunud ükskõiksust, tuleb anduda täie jõu ja innuga kodu kaunistamisele, et kõik, kellele Eesti kodu on kallid, võiksid vastu vaadata helgemale, paremale ja päikeseküllasemale tulevikule.

*M. Laurits-Bondartschuk,
Saaremaa ringkonna esinaine.*

VIRU NAISED MANÖÖVREIL

Viru naiskodukaitsse võib ennast lugeda nende õnnelikkude hulka, kel avanes võimalus „tegevast sõjast“ osa võtta. Jõgeva manöövrid kujunesid soodsaks juhuseks naistele näidata oma võimeid toitlustamise alal avalikult, suurema hulga ees ja sõjaoludes. Naiskodukaitsel Virus on juba üle viie aasta tegevust seljataga ja selle aja jooksul on naistel nii mitmelgi korral tulnud oma võimeid näidata, kord toitlustamisel, kord ühel kui teisel alal; kuid seni oli see sündinud ikka kitsamas ringis, oma malevas või mõne naabermaleva ees, enam-vähem kodustes oludes. Jõgeva manöövritel oli aga naistel võimalus kaasa elada sõjategevusega ja toitlustamist toimetada sõjaolukorras. Enne väljasõitu oli naiste seas märgata väikest ärevust, mille üle küll mehiselt vaigiti, kuid südamesopikeses tõusis küll mitmelgi naisel kahtlev küsimus: kuidas läheb? Kas suudame meie peale pandud lootusi täita? Üldiselt valitses naiste seas suur huvi manöövrite vastu ja võib-olla ka tahe oma jõudu proovile panna.

Väljasõit laupäeval, 20. sept., ešeloniga Rakvere jaamast, kus suurem osa kaitseliitlasi ja naiskodukaitsjaid peale tuli, omas veidi sõjaaegse kuju. Saatma oli kogunenud kaunike hulk rahvast. Ilm oli päikesepaisteline ja töötas ka ilusaks jääda ja seetõttu oli ka meeleolu kõigil ülev. Mahajääjad naiskodukaitsjad kadestasid kaasasõitjaid, sooviti vastastikku üksteisele head jällenagemist, lehvitati rätte ja rongi liikumisel oli hetkeks mulje, nagu sõidaksid tõeliselt väerinna.

Hilja õhtul jõuti Jõgevale. Mahalaadimine, korteritesse asetamine ja toidumoona kohale toimetamine võttis palju aega, nii et meestele tee jaotamisele võidi asuda kaunis hilja. Olles oma katlad jälle hommikuseks teeketmiseks korda seadnud, võisid naised paariks tunniks heita puhkama, et hommikul kell kolm tõustes

jälle töö juure asuda. Hommik oli ilus ja selge; tähed särasid. Kuid vaevalt olid mehed oma hommikueine lõpetanud, kui hakkas vihma piserdama. Oli tuuline ja vilu, kuid naiste meeleolu see veel ei langetanud. Rõõmsalt asuti lõunasupi ettevalmistustele: kooriti kartuleid, puhastati porgandeid, lõigati kapsaid, iga katla-jaoskond eraldi, ja seda kõike lageda taeva all ja — nagu taevataadi kiuste — ei pandud tema niisutamist tähele. Supikeetmine sündis liitudes, peatudes kord siin, kord seal, nii nagu seda olukord eelliinil nõudis. Lõuna ajal külastasid meie katlaid kõrgemad kaitseliidu ja sõjaväe juhid, kes suppi maitsedes naistele ohtralt kiitust jagasid, mis naiste silmad julgemalt pani särama ja meeleolu veelgi tõstis.

Õhtueineks oli peale tee ja võileiva ette nähtud riisipuder pekiga. Kella 6-ks oli õhtusöök valmis, kuid mehi polnud veel kuski näha. Oli kuulda ainult kuulipildujate tärinat, püsside praginat ja tumedaid mürtse, mis andis tunnistust, et mehed on veel kibedasti tööl. Liikusime edasi. Tee oli porine ja libe, sest vihma oli sadanud peaaegu vahetpidamata kogu päeva. Peatusime paaris kohas ja liikusime jälle. Naised olid asunud kes moonautodele, kes hobustele, kes kateldele, kuhu keegi sai, et kergemini edasi liikuda, sest soojes palituis ja raskeis säärsaapais porisel teel liikumine ja päevane askeldamine andis ennast juba tunda. Peale selle veel tegevusetu olek, sest õhtusöögi jaoks oli kõik juba valmis, kuid väljajagamisele ei saadud ikka veel asuda. Meeleolu oli vaikne ja tõsine, kuid mitte rusutud. Ei olnud kuulda ühtki nurinat ega kurtmist väsimuse või külma üle. Oli tulnud välja juba selle mõttega, et sõjaoludes ennast ei saa hellitada, ja et tuleb mehiselt kanda kõik ettetulevad raskused. Oli näha, et naised endi peale sugugi ei mõelnud, vaid kahetsesid veel mehi, et need nii kaua peavad olema söömata.

Alles kella 8—9 vahel saime kokku oma malevlastega, kes olid ka tõesti väsinud ja näljased. Asuti kohe samas põllul toitlustamisele. Oli täiesti pime ja toidu väljajagamisele võidi asuda ainult laternate valgusel, mis välkusid katelde ümber, nagu üksikud liikuvad tähed. Naised olid rõõmsad, et võisid pakkuda väsinud meestele sooja putru, teed ja isegi üks katlatäis lõunast suppi oli alles. Varsti aga selgus siiski väike äpardus. Toodi teade, et puder kateldest on juba otsas, kuid osa mehi on veel söömata. Kuidas võis see küll juhtuda? Perenaine murab pead, sest õige toidunorm oli katelde peale välja antud ja oleks pidanud kõigile jätkuma. Milles peitub viga? Pea leiduski lahendus. Selgus, et osa kaitseväelasi, kes samas seisid ja kelle katlad ei olnud veel järele jõudnud, nähes, et kaitseleitlasile puder hea maitseb, ulatunud oma ämbrid ja katlakesed, ning naised — pimedas ja suures väljajagamise hoos — ei pannud märke ja mütse tähele, vaid täitsid lahel käel kõik anumad, mis neile ulatati. Oldi esialgu kaitseväelastele pahased, kuid hiljem, kui pudrust ilma jäänud oma mehed leppisid tee ja võileivaga, andestati ka kaitseväelastele see väike kavalus. Olid ju kõik mehed ühtemoodi näljased.

Selleks päevaks oli töö tehtud, kuid öökorterist ei olnud veel niihästi naistele kui ka meestele aimu. Pea toodi teade, et tuleb edasi liikuda, sest öökorterit vaja muretseda vaenlasilt. Umbes tunniajalise liikumise järele jõudsimel Tabivere seltsimaja juure, kus juhutati naiskodukaitsele öökorter Mäe tallu. Alul ei tahtnud peremees ulualust lubada, seletades, et kõik ruumid juba on ära antud. Hiljem lubas meid siiski asuda rehetuppa. Väheldane tuba, täis lämmatavat kuumust ja vingulõhna ja siia paigutada 50 naist! Tundus peaaegu võimatu siia jääda, kuid teist pääseteed polnud ja roidunud liikmed nõudsid puhkust. Katsuti kuidagimoodi koduneda ümbruskonnaga, riputati märjad riided ja säärikud ahjuveerele ja asuti põrandale põhule. Püüti lähestikku lamada, et kõigile ruumi jätkuks, kuid seegipärast ei tahtnud kõik ära mahtuda. Mõned proovisid õues põhuvirnas magada, kuid varsti ajas külm nad sealt soojemat paika otsima. Oli hea, kui selleks ka ainult eeskoda osutus. Oli siiski veidi soojem. Harilikus olukorras oleks sarnases öökorteris magamine osutunud täiesti võimatuks, kuid käesoleval juhul viibisid peagi kõik sügavas unes.

Kell 4 hommikul toodi käskkiri, et mehed olgu teejoomise lõpetanud kell 0630. Kiiresti

riietuti ja asuti katelde juure, kuid jälle häda: peremees ei luba oma õue peal ega ka seal lähedal katelde alla tuld teha — kardab tulekahju. Lõpuks jõuti siiski nii kaugele, et peremehelt saadi luba tuld teha õuevärava taga, ristikeheinapõllul, kuhu siis ka katlad oma jõul veeti.

Väljapuhanult ja uue energiaga tööle asudes läks töö kiiresti. Tehti nalja ja tunti endid juba vilunud sõjalistena. Uus olukord hakkas isegi meeldima.

Pärast teejoomist ja lõunaks hernesupi keemapanekut asuti teele Sootaguse poole, kus viimene toitlustamine ja lõpuparaad pidid aset leidma. Vahepeal oli ilm muutunud ilusaks, päike soojendas nii armsasti, nagu oleks tahtnud heaks teha kõik eelmise päeva raskused.

Olime jõudnud sõjategevusele juba kaunis lähedale, kui anti käsk seisma jääda ja ära oodata lahingu lõpp, mis vahepeal õige ägedaks oli muutunud. Lõhkesid šrapnellid, ragisesid kuulipildujad, langesid mürsud, tuisates endi ümber kõrgele pehmet musta mulda. Õhust kostis vahetpidamatu propellerite vurin kord omade, kord vaenlaste lennukitelt, kes tiirlesid lahinguplatsi kohal ja keda agarasti tulistasid soomusautod ja tankid. Siin-seal liikusid väeosad, varjates end suitsukattega vaenlase lennukite eest. Ilmus silmapiiril ka soomusrong, tulistades vaenlase seisukohti. Ikka ägedamaks ja ägedamaks muutus lahing. Rünnati vaenlast. Üldine vaade andis sõjategevusest kujuka pildi. Kella 12-ne paiku lendasid õhku punased raketid, mis kuulutasid sõja lõppu.

Kiiresti kogunesid väeosad, ning asuti supi väljajagamisele, mis pärast väsitavat tööd näis hea maitsevat. Muuseas külastas seekord meie katelt külalisena manöövreil viibiv soome kindral Vallenius ühes oma adjutantiga.

Veel mõned kiired korraldused ja asuti teele, et Sootaga mäel osa võtta suurest vägede üldparaadist. Varsti täitus suur plats väeosadega. Ilmusid külalised, valitsuse liikmed ja riigivanem, kes tervitas üksikult kõiki väeosi. Mõned lühikesed kõned ja väeosad sammusid sirgetes ridades riigivanemast mööda, tõtates jaama oma ešelonidele. Kella 10-ks jõuti nii kaugele, et Viru kaitseleitidu ešelon võis Voldi jaamast välja sõita, viies naised ja mehi tagasi nende kodudesse oma igapäevaste askelduste juure.

Südamesse asus rahuldustunne, et oled suutnud abiks olla suures töös. Olgugi see abi väike, kuid Viru naised on alati valmis täitma oma ülesandeid, kui vajab seda kodukaitse.

Alma Sass.

KA AMEERIKA EESTI NAINE

OLI VALVEL EESTI HUVIDE EEST OMA KAUGE KODUMAA ISESEISVUSE RAJAMISEL

Missugust osa etendas eesti naine meie omariikluse saavutamisel — see on küsimus, mis seni on leidnud vaid osalist valgustamist meie kodumaa naiste suhtes; see on küsimus, mida võib vastata täies ulatuses vaid säärase teose avaldamisega, nagu seda on Soome kodukaitse naiste poolt väljaantud „Valge raamat“.

On täiesti arusaadav, et säärasel korral meie teame veel vähem sellest, mis tegid need eesti naised meie iseseisvuse heaks, kes tol ajal viibisid kaugel kodumaast, kuid kel oli huvi oma isamaa ja ta saatuse vastu ning tahtmist aidata kaasa ühisele kodumaa ülesehitamistööle.

Nõnda saime hiljuti vaid juhuslikult kuulda sellest, mis on teinud oma kodumaa heaks Ameerika eesti naine meie iseseisvuse algpäevil.

See Ameerika eesti naine, kelle juures tahaksin peatuda, on proua Johanna Kelt-Hobiger, kes 22 aastat tagasi asus Ameerika ühendriikidesse ja selle aja jooksul tänu oma energiale ja tahtejõule omandas kaaskodanike hulgas enesele silmapaistva ühiskondliku seisukoha ja võitis suure lugupidamise.

Elades küll hulk aega eemal kodumaast, ei ole pr. Hobiger iialgi unustanud oma kaasmaalaste huve, vaid, ümberpöörduvalt, on igal võimalusel neid kaitsnud ja nende eest võidelnud, ilmutades end sealjuures tulise isamaalase.

Kuna pr. Hobiger teeb tööd ainult töö enese pärast ja teda sugugi ei huvita ennast sealjuures teha silmapaistvaks, on ta ka oma teenete kirjeldamisega väga tagasihoidlik, olugi et need teened meie kodumaa ees ei ole väikesed.

Nõnda oleme pr. Hobigerile tänu võlgu Ameerika abi eest Eesti Punasele Ristile 1919. a.

Eestist teati Ameerikas tol ajal liigagi vähe ja sedagi, mis teati, lasti sealsete kommunistide poolt sageli paista halvas valguses selleks, et rikkuda usaldust Eesti vastu. Sellest oligi tingitud asjaolu, et Eesti nimi üldse ei figureerinud uute Balti riikide hulgas, kellele

Ameerika Punase Risti poolt kavatseti anda abi.

Parajasti sel ajal sai pr. Hobiger kodumaalt oma sugulastelt esimese kirja, milles kirjeldati sõja ja revolutsiooni tagajärjel tekkinud häda ja viletsust. Selle kirja põhjal, mille sisu pr. Hobiger A. P. Risti juhtivaile tegelastele tegi teatavaks, saadeti Ameerika Punase Risti poolt teadaanne Pariisi keskkomiteele, et üks osa rahast, mis on määratud abiandmiseks Balti maadele, antaks Eestile. Tagajärg oli see, et Eesti Punane Rist sai oma korraldusse 2.000.000 senti.

Edasi korraldas pr. Hobiger uute Balti riikide de jure tunnustamise saavutamiseks organiseeritud manifestatsiooni Eesti osakonna, valmistades nõnda öelda esimese Eesti ametliku lipu Ameerikas, mille ta hiljem andis üle meie esimesele diplomaatlikule esindajale ühendriikides prof. A. Piip'ule. (Praegu asub see lipp Raadil Eesti rahva Muuseumis.)

Siis korraldas pr. Hobiger veel mitmesuguseid ettevõtteid Eesti tutvustamiseks, nagu: rahvusvahelise muusika ja tantsu näituse, millest võttis osa 28 rahvust, eesti osakonna ja samuti eesti osakonna näitusel: „Missugustest rahvustest koostub Ameerika“.

Ameerika laenu saamisel on pr. Hobiger jällegi etendanud tähtsat osa, müües ise suurel arvul riigi laenuabereid (10.000 \$ eest) ja tehes laialdast propagandatööd Eesti kasuks.

Kuna pr. Hobiger on tegev 26 seltskondlikus ja heategevas organisatsioonis, on säärane propagandatöö väga tähtis ja tulemusrikas.

Need on ainult mõned näited pr. Hobigeri tegevusest Eesti heaks, kuid neistki selgub, et Ameerika eesti naine on samuti olnud valvel oma isamaa huvide eest nagu tema kaasõed kodumaal; neist selgub, et ka Ameerika eesti naisel on isamaa-armastust, mida pole suutnud tumestada kauaaegne võõrsil viibimine ega Ameerika erinev elutempo.

Praegu viibib pr. Hobiger kodumaal, tutvudes meie elu arenemisega iseseisvuse kestes ja ulatades oma aitavat kätt igale poole, kus seda on tarvis.

E. L.

NAISKODUKAITSE PROPAGANDAPÄEV LEISIS

Saaremaa naiskodukaitsel on kujunenud meeldivaks traditsiooniks korraldada igal sügisel ülesaaremaalises ulatuses propagandapäeva.

1928. ja 1929. a. sügisel korraldati propagandapäev Kuresaares, käesoleval, 1930. a., ja tulevikus aga maajaoskondades rändavalt ühest jaoskonnast teise. Käesoleval aastal oligi siis ülemaaline propagandapäev Leisi alevis.

Propagandapäev avati ringkonna esinaise pr. M. Bondartschuki poolt Leisi malevkonna kodu ees lühida sissejuhatava sõnaga, lauldi hümnit ja tõmmati vardasse malevkonna lipp.

Siit sammusid kõik koosolijad lähedal asuvasse surnuaeda, kuhu naiskodukaitse poolt asetati pärg iseseisvusvõitluses langenud sõduri hauale. Kadunu omaste poolt oli kutsutud kohale õigeusu preester ja surnuaial kujunes ilus mälestus-jumalateenistus, mis väga liigutas koosolijate meeli. Lõpuks lauldi veel kogu rahva poolt mälestuslaul kaitseliidu laulikust ja vaikselt asuti jälle malevkonna kodu poole, kus pidi jätkuma propagandapäev.

Aukülastena esinesid kohaliku kihelkonna invaliidid. Neile oli reserveeritud pärgadega kaunistatud istmete esirida.

Soojel sõnul tervitas esinaine koosolijaid, pöördudes erilise tervitusega auvõõraste-invaliidide poole, paludes ühtlasi koosolijaid invaliidide püstitõusmisega austada, ning kaunistades kangelaste rinda tammeokstega andis üle invaliidide ühingu esimehele ümbriku annetusega naiskodukaitse ringkonnalt.

Järgnesid tervitused kohaliku malevkonna pealiku, propagandapealiku, maleva pealiku abi ja kohalikkude ühingu esindajailt; lõpuks loeti ette rida tervitustelegramme. Saaremaa naiskodukaitsel tuletasid meele keskjuhatuse

esinaine, rida suuremaa ringkondi ja muid isikuid ja organisatsioone.

Järgnes ringkonna laekuri prl. Kalmu tegevus- ja kassaaruanne — istusime, kuulasime ja imestasime. Mida ei ole kõik teinud Saaremaa naiskodukaitse!

Eeskujulikult on hoolitsetud meeskonna toitlustamise eest laagrites, manöövritel, õppustel, orkestrile on muretsetud mundrid ja aidatud muidu kaasa meeskonna majanduslikkude murede lahendamisel. Sanitaartööd on korraldatud kõikides jaoskondades — peetud loenguid, kursusi, antud kui vaja ümbruskonnale esimest abi.

Kuna Saaremaal veel lõplikult ei ole surnud rahvuslikkude käsitööde valmistamise oskus, siis on püütud seda oskust elustada käsitöökursuste kaudu. Käsitöökursustel valmistatud asjad koondati suvel Kuresaare näitusmüügile. Viimane õnnestuski hästi, andes jaoskondadele kaunike sissetuleku. Arvukalt korraldati ka kodumajanduse-kursusi — viimaste tulemused ei jätnud paremat soovida, kuna kursuste instruktor-õpetaja on saarte tütar, kellele on tuttavad kõik kodusaare kodukultuuri puudused. Käsitöö- kui ka kodumajanduse-kursusi jätkatakse ka käesoleval aastal ja edaspidi.

Kõik naiskodukaitsel peod on kannud rahvuskultuurilist laadi eeskavalt kui ka üldkorralduselt.

Kuna saartel seni sotsiaal-hoolekanne nõrgalt on teostatud, on laste ja töövõimetute raudkade hooldamine olnud naiskodukaitsel eriti südamel. Jõuluks, lihavõtteks, vabariigi aastapäevaks on korraldatud korjandusi vaeste heaks ja kokku on saadud alati palju. Mitte ainult Kuresaare jaoskonna, vaid ka üksikute maajaos-

kondade juure on koondatud noorte rühmad ja need töötavad eduga.

Esinaine ja juhatuse liikmed on korduvalt külastanud jaoskondi, üksikutes jaoskondades on ringkonna esinaine käinud kuni 10 korda. Ta ei ole ainult üldteemidel kõnelnud, vaid on pidanud ka sanitaarloenguid esimese abi jne. kohta.

Imestust äratas armastus ja hool, millega Saaremaa naiskodukaitse juhtivad tegelased suhtuvad tööle. Tormilise aplausiga avaldasid koosolijad tänulikkust tehtud töö eest.

Tegevusaruandele järgnes naiskodukaitse Sakalamaa ringkonna esinaise kõne: „Naiskodukaitse“. Referent tuletas lühidalt meele naiskodukaitse mõtte arenemist ja praegust tööd.

se naiskodukaitse aated laiade hulkade keskele ja aitavad kindlasti kaitsta kodu. Sellega lõpeb aktus. Koosolijad siirduvad ühisesse teelauda Leisi toredasse algkoolimajja.

Suurelt ja võimsalt vaatab see haridustempel üle Saaremaa ja otsib endale väärilist suurlgi maal.

Ruumid on maitsekalt kaunistatud kadaka- ja pihlakamarjade kobaratega. Teelaud on nägus ja maitsev. Alul istutakse kaunis vaikselt ja tagasihoidlikult, hiljem soojendab tee niipalju südameid, et üsna mõnus jutt areneb.

Kella 3 on määratud naiskodukaitse esinaste koosolek. On veel aega. Läheme jalutama ja ümbrust vaatama. Imekaunis sügispäev. Sügav sinine taevas, tumeroheline okasmets,

Saaremaa ringkonna rahvatantsugrupp, esines Eestoonias 1929. a. suvel ja 1930. aastal.

Naiskodukaitse on lühikese ajaga paisunud võimsaks ülemaaliseks organisatsiooniks. Tema rakukesed asuvad tihedasti üle maa, ning liikmete arv kasvab päev-päevalt. Praegu on liikmeid juba 10.000.

Kõiki kannab üks mõte — ühed sihid ja eesmärgid on kõigil: aidata kaitseliitu majandus-, varustus- ja sanitaaralal. Kaitsta kodu sanitaarteadmiste levitamise, kodu ja seltskondliku kultuuri tõstmise kaudu, erilist tähelepanu väärrib, et naiskodukaitse on võtnud karskusaate omaks — alkohol on meie kodude suurim vaenlane — naiskodukaitse peod on ilma alkoholita, sarnaseks peavad muutuma ka meie kodud.

Omakultuuri on püüdnud naiskodukaitse levitada, rahvariieetele jälle väärilist lugupidamist võita, äratada huvi kõige selle vastu, mis meie oma on.

Arvuka naiskodukaitse pere kaudu kants-

juba koristatud põllud, siin-seal punetavad pihlakakobarad. Alev ja selle ümbrus jätab Saaremaa kohta haruldaselt jõuka mulje, samuti ka elanikud, kellega puutume kokku. On kõigiti märgata, et siin pikemat aega on tehtud ilusat haridus- ja kultuuritööd.

Koosolekul on huvitavad üksikute jaoskondade aruanded. On võideldud raskustega, tehtud tööd, saavutatud tagajärgi — esijoones on sanitaar- ja kodumajandus- ning käsitöökursused. Ruumide puudus on suuremaks takistuseks tööle.

Üksikud jaoskonnad kurdavad ka, et teised kohapealsed organisatsioonid ja ka üksikud isikud töötavad vastu naiskodukaitsele.

Järgmiseks aastaks võetakse töökavva eelmise aasta töö jätkamine. Instruktoriteks-õpetajateks soovitakse käesolevaks aastaks oma saare tütreid, kuna need on enam kodus maa

hädalisemate vajadustega ja neid ka paremini suudavad rahuldada.

Õhtul on pidu. Algkooli avar saal on rahvast tungil täis (pileteid on müüdud 252, tegelased muidugi peale selle). Kuresaarest kaasa toodud maleva orkester kannab üsna hoogsalt ette mõned palad, sellele järgneb E. Oskari kõne: „Miks ei ole meie rahul ja õnnelikud?“ Kõneleja toonitab, et meie, eestlased, ei saa lahti iseenda alahindamisest, meil ei ole enese sisse usku, meie ei hinda kõrgelt seda, mis meil on, vaid näeme ihaldatavat eeskujul mujal — ja ometi on meil enam kui teistel. Meie iseseisvaks saamine on ajalooline ime. Oleme andekalt korraldanud oma riikliku elu; seal, kus teistel oli aega aastasadu rahulikult areneda, tuli meil luua kõik üle-öö. Meil on nii palju väärtusi, missugustest sammude pimedatena mööda. Õpime seda tundma, mis meil on, siis oskame seda ka hinnata ja armastada.

Järgnesid rahvatantsude ettekanded, mis pakkusid erilist huvi vaatlejaile. Hoogsalt ja puhtalt kanti ette Koivistu polka ja Schöttisch. Edasi oli veel kavas soololaul ja viiulisoolo. Veidi võõrastavana näis, et solistid ettekanneks ei olnud valinud lihtsaid rahvapäraseid kompositsioone, vaid esinesid vene romanssidega ja raskete virtuooslike paladega.

Näidend „Isamaa ilu hoieldes“ kanti võrdlemisi ladusalt ette. Ei saa aga tunnustada, et

sarnase draama ettekandmine sobiks rahvapiidude kavasse, eriti kui ta on paigutatud viimse numbrina ja talle otsekohe järgneb tants.

Muidu õnnestus pidu korralduselt kui ka ettekandeilt hästi. Algas täpselt, vaheaegadest peeti täpselt kinni ja sissetulek oli küllalt suur.

Leisi naistepäev oli suursündmuseks kogu Saaremaale. Loodetavasti kukkus ka seal külvatud seeme heale pinnale ja kannab head kodukaitse vilja. Päeva korraldustööd kohapeal, õhtune pidu, ruumide kaunistamine, einelaud, kõik see lasus Leisi jaoskonna õlgadel — peab tunnustama, et ta selle ülesandega laitmatult sai hakkama. Vaikselt ja asjalikult nähti jaoskonna esinaist pr. Heidemani liikumas küll aktusel, koosolekul, einelauda korraldamas, küll külalistega vestlemas. Kõigekest jätkus tal aega, kõigekest sai ta valmis. Esinaise eeskujul toimisid ka jaoskonna liikmed. Eriti armas oli, et nad külalistele oskasid teha viibimise armsaks ja sõbralikuks.

Saare naiste töö kodukaitse alal on suur ja püsiv. Kogu innuga andutakse kodukaitse aatele, selle teostamiseks leidub alati head tahtmist ja aega.

Veidi võõrastavana näib, et Saare mehed ei oska küllalt hinnata seda ennastsalgavat ja ohvrimeelset tööd. Oma poolt saaksid nad ometigi aidata tunduvalt kaasa töö hõlbustamiseks ja kergendamiseks. *E. — ar.*

Mõnd samariitlastööst Harju ringkonnas

Et meie naiskodukaitse põhimäärustes meile on tehtud eriülesandeks kaitseliidu sanitaarala korraldamine, siis katsudes ellu viia seda põhimääruste punkti, Harju ringkonna juhatus läinud sügisel otsustas astuda energilisi kavakindlaid samme samariitlaskursuste korraldamiseks jaoskondades, pidades silmas ühtlasi üldise tervishoiu tähtsust ja esimese abi elementaarteadmiste levitamist maal.

Kuna ringkonna majanduslik seisukord on kitsik, siis seati sihiks mitte esmajoones muretseda kalleid õppeabinõusid ning täielist sanitaarvarustust, vaid hoolitseda peamiselt praktiliste teadmiste eest võimalikult igas majapidamises leiduva primitiivse sidematerjali ja õppeabinõude varal.

Samariitlaste kavad on juba mõne aja eest töötatud välja E. Punase Risti kaasabil ja avaldatud kõigile teadmiseks mitmes Maleva Teatajaski. Samuti on Tallinnas 26. juunil 1929. a. peetud kaitseliidu maleva ja ringkonna arstide konverentsil heakskiidetud ja vastu võetud „Kaitseliidu sanitaarkorralduse põhijooned“,

millega tutvumise järele katsuti asuda süstemaatilisele tööle.

Aga juba 1925. aastal, kui 1. detsembri 1924. a. vapustuse järele ärkas ellu kaitseliit, ja maal malev-kondade ja kompaniide juure asusid naisrühmad majandusliku külje eest hoolitsema ja toitlustamist korraldama, selgus, et naiste ülesandeks jääb ka sanitaarala korraldamine.

Ei olnud tookord veel mingeid kavu ega põhijooni, teati ainult, et on tarvis korraldada esimese abi kursusi hädavajaliste teadmiste muretsemiseks — ja asuti tööle, abiks ja käsiraamatuks võttes dr. B. Voo-gase teose „Esimene abi“.

Harju maleva juhatus oli saavutanud kokkuleppe jaoskonna arstidega ja vastavad ringkirjad saatnud laiali. Jaoskonna arstidele oli tehtud kohuseks pidada maksuta esimese abi kursusi ja oli ka saadud lahke nõusolek. Tegelikult aga tuli jaoskonna arstidel kursuste läbi viimisel mitmesuguseid raskusi ja

takistusi. Kord oli arst umbkeelne-muulane, kord oli asukoht liig kaugel, kord olid takistuseks põhimõtted, kord õppida soovijate eelharidus, vahest koguni lihtne ajapuudus ja arsti töörohkus, nii et tuli kohe vaadata ringi juba algusest peale eraarstide järele ja katsuda pidusid ja loteriisid korraldades muretseda summasid neile tarvisminevaks honorariks ja hädatarvilisteks õppeabinõudeks.

Nii korraldatigi esimene sanitaarkursus Harjus, Kehtna jaoskonnas, teise maakonna (Pärnumaa), Lelle, arsti dr. Ark. Tamme juhatusel 1926. a. suvel.

Arst käis kohal 2 korda nädalas ja tal tasuti söidukulud ja honorar. Töö kestis öhtuti kl. 8—10 ja kauem umbes 25 kuulajaga. Lõppkatsed sooritas „täiesti rahuldavalt“ 12 jaoskonna liiget.

Järgmine sanitaarkursus korraldati samal aastal Rapla alevis, samanimelises jaoskonnas, kohaliku jaosk.

kuuluma kindlasti ka rahva tervishoiu eest hoolitsemine, naiste ja laste eest eriti, hoolekandetöö vaeste või ajutiselt raskesse seisukorda sattunud perekondade eest, ja tehti otsus, et sanitaar- ja esimese abi kursusi ei tuleks korraldada kui eriala, vaid iga naine peaks omandama teadmisi üldtervishoiust, esimese abi andmisest õnnetusjuhtumel, haiguste ajal ja peaks tutvuma ka üldhoolekande tööga, omandades need teadmised, võib naine olla kasulik oma peres, kaitseliidus ja välispoolgi, siis naiskodukaitse keskjuhatus pidas tarviliseks enam tähelepanu pöördma kaitseliidu sanitaar- ja tervishoidlikule alale ja palkas pikemaks ajaks arst-instruktori prl. E. Närkska. Keskjuhatus arst pidas Harju ringkonnas 2 kursust 1928. a. talvel. Sellega oli sanitaarvõrgule pandud alus, enne kavade käsitamist, 5 jaoskonnas.

Kongressi põhimõtteil samariitlaste kavasse ongi

NAISKODUKAITSE RAE JAOSKONNA SAMARIITLASED.

Keskel mal. pealik major Saar ja temast edasi paremale pr. dr. Tohver, maleva arst dr. Pihlak, ringkonna esinaine pr. M. Arak, jaoskonna esinaine prl. E. Põlo.

arsti dr. Ruga juhatusel. Tingimused siin olid kergemad, sest arst oli kohal ja alevis kooskäimine hõlpsam.

Astuti kontakti „Eesti Naisorganisatsioonide Liiduga“ ja saadi Raiküla jaoskonda kursust pidama Tallinnast pr. dr. Veltmann, kelle loenguil kuulajatena viibis keskmiselt 60—100 inimest, arv, mis näitas ümbruskonna elavat huvi asja vastu ja sanitaarkursuse vajadust. Siingi tuleb võtta arvesse, et töö käis hilistel öhtutundidel ja kuulajaid oli mitme kilomeetri kauguselt.

Kui naiskodukaitse esimesel kongressil 3. jaan. 1928. a. asuti seisukohale, et naiskodukaitse töö sanitaaralal ei pea piirduma esimese abi andmisega kaitseliidule malevlaste väljaastumistel harjutustel, õppustel, häireil ja manöövrel, vaid naiste ülesannetesse peab

võetud üldtervishoid, laste hoolekanne jne., ained, mis ei kuulu puhtkaitseliidu alale. Tegelikule käsitlusele samariitlaste kavade Harju ringkonnas tulid 1929. a., mil Harju jaoskonnas veebruarikuus peeti ära I samariitlaskursus.

Kuulajaid oli paarikümne ümber, aga katsed ära teha julges eksamikomisjoni ees ainult 4 samariitlast. Eksamikomisjoni kuulusid maleva arst dr. E. Pihlak' u juhatusel ringk. esinaine abi prl. L. Meindorf, Eesti Punase Risti esindaja dir. J. Nyman ja dr. G. Kallan, jaoskonna arst, kui kursuste lektor. Need 4 samariitlast osutusid seega esimesteks seaduslikeks Harju ringkonna samariitlasteks, kes registreeriti E. Punase Risti juures.

Et juhuslike arstidega järjekindel töö jaoskonnades on võimatu ning jaoskonna arstidel oli eelpool mai-

nitud takistusi, siis ringkonna juhatus valis ringkonna arsti pr. dr. M. Ambros-Suga 1. nov. 1929. a., kelle kaasabil hakati otsima arsti-lektorit, kes kursused viiks läbi just linnast ja aleveist eemal seisvais kohtades. — Kulus aga mitu kuud, enne kui leidis arst, kes selle ülesande tahtis võtta enda peale. Kõneldi ja peeti läbi-rääkimisi kümnete arstidega nii Tallinnas kui Tartuski, aga imelikul viisil polnud kellelgi soovi, võimalust ega huvi hakata ränd-instruktoriks, kuigi linnades sisse-tulekud olid vahest vähemad. Tõepoolest ongi raske ülesanne rännata jaoskonnast jaoskonda, tihti kohtadel, kus raudtee või linn on mitmekümne kilomeetri kaugusel, mitmekesistel ebamugavail sõiduabinõudel, kaasas bagaaž õppetarbeid tabelite, piltide, udupildi-aparaadi jne. kujul, elada võrdlemisi primitiivseis oludes ja hilja ööni pidada loenguid tihti külmades mõisa-hooneis... Aga, nagu öeldud, lõppeks saadi kokkuleppele pr. dr. Salme Tohver'iga, kel pealegi on hea praktika maaloenguist Lõuna-Eestis E. Maanaiste Kesk-tselti instruktorina.

Ringkonna juhatusel oli võimalik maksa tasuks Kr. 60.— kuus, jaoskonnad kohtadel pidid hoolitsema ülalpidamise, korteri ja sõiduvõimaluste eest ning hankima 20—40 kr. palga lisaks.

Õppeabinõusid andsid lahkesti tarvitada Eesti Naisorganisatsioonide Liit, Eesti Punane Rist, Tervishoiu-Muuseum Tallinnas ja Tartus, sest naiskodukaitse keskjuhatusel ei olnud tookord veel mingeid õppevahendeid.

Jaoskonnad kohtadel varustasid endid nii hästikurjasti kui kellelgi oli võimalik, hädatarvilise sidematerjaliga ja tegelikeks töödeks tarviliste abinõudega ning muretsesid ruumid, kus iga päev sai koos käia.

Oieti pidi kogu töö viidama läbi hilistel õhtu- ja öötundidel, pärast igapäevase ameti ja talumajapidamistöde lõpetamist. Nii tuli tihti ette, et harilikke 2—4-tunniliste loengute asemel tehti tööd 5—8 tundi, kella 6-est õhtul kuni keskööni ja kauemgi. Sealjuures oli kuulajail vaja käia koos 5—7 km. kauguselt, mis talvise pori ja külmaga nõudis iseenesest juba suurt pingutust.

Kui eksamikomisjoni liikmena läbi käisin 9 jaoskonda, siis pidin olema tihti liigutatud sellest tihedast ja kohusetundest, mis hülgas kõik isiklikud mugavused üldise asja heaks, siis pidin olema üllatatud ja liigutatud ka neist töötulemusist, mis nii lühikese ajaga (10—12 päeva kestis kursus), enamikus algkooli eelharidusega naistel, osutusid täiesti rahuldavaks.

Kõigist 106-est eksamitegijast oli vast 3—4, kes teoreetilistes teadmistes olid nõrgavõitu, aga erilisi tingimusi ja töötahet arvesse võttes ei saanud eksamikomisjon keelduda neilegi samariitlaste tunnistust välja andmast, neile muidugi kohuseks tehes harjutada ja täiendada endid tegelikus elus.

Tuli ette juhtumeid, kus samariitlaskursuste loengu ajal toodi sidumisele pussitatuid (Maardus), kellele

anti esimest abi ja siis saadeti pikemaajalisele ravimisele. Ravilas just eksamiajal juhtunud autoõnnetusel kergemini haavata ja vigastada saanud mees toodi naissamariitlaste hoolitsusele.

Samariitlaskursuste kuulajate seas oli algkoolist tulnud noori tütarlapsi ja hallipäiseid perenaisi, kes oskasid teha kõiksugu sidemeid lagipeast ja kaelast kuni põlveni ja varbani ning anda esimest abi uppumise ja poomise korral, tehes eksimatult kunstlikku hingamist nii Silvestri kui Hovardi meetodi järgi.

Samariitlase eksami andis ära ja tegi kõik tegevlikud tööd ülikooli lõpetanud jurist, samuti ka kesk-ealine taluperemees, sest samariitlase kutse omandas läinud talvel Harju ringkonnas ka 31 meestkaitse-liitlast.

Kursustel loengute kuulamine oli võimaldatud ka mittekaitseliitlastele ja kuulajate arv oli 170—200, eriti rohke kuulajaskond oli Nehatu ja Rae jaoskonnades.

Töö kestis 13. jaan.—31. maini, ja samariitlase kutse sai 75 naiskodukaitse liiget ja 31 malevlast.

7-mes jaoskonnas pidas loenguid dr. Salme Tohver, väsimata rännates maakonnas ja võites lugupidamise ja armastuse otse emaliku kannatlikkuse ja hoole läbi. 1-hes jaoskonnas pidas kursuse jaosk. arst dr. Kaupmees Kosel ja 1-hes jaoskonnas ringkonna arst dr. Mari Suga-Ambros. Gaasikaitse loengud viis kõikjal läbi maleva gaasikaitse pealik hra A. Tols.

Tänavu algas töö 29. septembril prl. dr. Wieseli juhatusel Kolga jaoskonnas, kus 8. oktoobril lõpetas 9 naissamariitlast. Kolga jaoskond on üks neist, kus esinaine pr. Paula Schnelli väsimatul õhutusel ümbruskonnale on abiks olnud juba enne kursuste pidamist nakkushaiguste ja mitmesuguste taudide puhul, mil jaoskonna liikmed on taludes ravitsenud haigeid ja korras hoidnud majatalitust. Loodetavasti on kursused selle jaoskonna heale taatele lisaks annud teoreetilisi teadmisi üldtervishoius ja praktilist vilumust mitmesuguste haavade ja tõbede ravimisel.

Praegu käib kursus Valtu jaoskonnas, siis on järjekorras veel 6—7 jaoskonda, kes talve jooksul soovivad omandada samariitlasi. Raskusi arst-instruktori pidamises tänavu toob majanduslik külg, kuna ringkonnal suuremaid sissetulekuid ei ole korda läinud saada. Osaliselt on abiks keskjuhatusel lubatud toetus, nii et talvine töökava sel alal jälle läbi võidaks viia ja Harju ringkond oleks varustatud paarisaja samariitlasega, kes oma otsekooste ülesannete kõrval, töötada kaitseliidu väljaastumistel, võivad enam-vähem teadlikult teostada esimest abi, igauks oma ümbruses, õnnetusjuhtumite ja nakkushaiguste puhul, seega viies ellu I naiskodukaitse kongressi põhimõtteid ja väikese ning vaikse tööga olles rahva tervishoiule natuke kasu toonud.

Maria Arak,
Harju ringkonna esinaine.

Rahvaesindus meil ja mujal

Meie rahvaesindus praegusel kujul võib 4. jaanuaril 1931. a. pühitseda 10. aastapäeva, sest tähendatud päeval 1921. a. astus kokku esimene riigikogu. Meie parlamentarism ise aga on vanem ja ta alged ulatuvad maapäeva aegadesse.

Kindlale parlamentarismi teele astusime jüripäeval 23. veebruaril 1919., mil tuli kokku Asutav Kogu. See oli raske aeg: käis võitlus olemise eest — vabadussõda! Tule all pidi siis ka Asutav Kogu looma meie riikliku korra alused, andes põhiseaduse, ja teostama reforme, mis olid vajalised iseseisvas Eestis.

Asutav Kogu koostus 120 rahvasaadikust, kusjuures erakondlik jaotamine oli järgmine: sotsialistid 41, tööerakond 30, rahvaerakond 25, maarahvaliit 8, sotsiaal-revolutsionärid 7, kristlik rahvaerakond 5, sakslased 3, venelased 1. Valimistel oli küll esitatud 10 erakonda, kuid kaks pidi jääma ukse taha.

Asutavat Kogu nimetatakse tugeva pahempoolse ilmega esinduskojaks, kel pealegi tuli töötada õhkkonnas, mis oli küllastatud radikalismist. Seepärast võib ka tolleaegseis seadustes märgata revolutsioonilise loomingu jälgi.

Ligemale kaks aastat, muidugi vaheaegadega, kees töö Asutavas Kogus, mille tulemuseks oli hulk meie iseseisvat elu korraldavaid seadusi, nende hulgas põhiseadus ja senisele feodaalsele agrarikorrale järsult lõpu tegev maaseadus.

Põhiseaduse väljatöötamine nõudis aega ligemale ühe aasta ning täies ulatuses hakkas ta maksma 21. dets. 1920. a. See põhiseadus, millest öeldakse, et teist temasarnast ei leidu, määras kindlaks meie praeguse riigikorra ja ka rahvaesinduse õigused ja ülesanded. Millised need on, on üldiselt teada. Seepärast nende juures ei peatu.

Ei ole aga vahest huvituseta teada, kuidas sai meie rahvaesindus oma praeguse nime — riigikogu.

Põhiseaduse eelnõus oli rahvaesinduse nimeks „riigivolikogu“, mis nähtavasti oli tuletatud vene riigiduumast, mida meil tõlgiti „riigivalikogu“. Selle nime vastu vaieldi põhiseaduse II lugemisel eriti J. Tõnissoni poolt, kes leidis, et sel nimetusel on juures nõuandev maik. Vene duuma ei olnud ju tegelikult midagi muud kui asutus, kus võis vahetada vaid mõtteid. „Riigivolikogu“ — see oleks liig värvitu nimi ega vastaks sellele, mida meie mõistame rahvaesinduse all. J. Tõnisson soovitas võtta nimeks midagi niisugust, millele oleks rahvuslik värving ja mis ütleks, et tegemist on kõrgema võimuga riigis, kas riigikogu, rahvakogu või riigikoda.

Tehti siis ka tervelt kuus ettepanekut: „riigiesinduskoda“ (K. Virma, sotsd.), „riigikoda“ (K. Päts, maarahvaliit), „saadikutekoda“ (Mikiver, sotsd.), „rii-

gikogu“ (J. Reinthal, rahvaer.), „maakoda“ (J. Järve, rahvaer.), „parlament“ (K. Ast, sotsd.).

Hääletamisel sai K. Pätsu ettepanek absoluutse enamuse, 47 häält, ja tunnistati vastuvõetuks. J. Reinthali ettepanek jäi 20 häälega teisele kohale, kuna kõik teised ettepanekud, välja arvatud K. Asti oma, ei saanud üle kümne hääle.

Põhiseaduse III lugemisel kordas J. Reinthal oma ettepanekut ja see võeti vastu ühehäälelise enamusega: 26 häält poolt, 25 vastu.

Nii saigi meie rahvaesindus oma praeguse nime — riigikogu.

Nagu öeldud, astus esimene riigikogu kokku 4. jaanuaril 1921. aastal, olles valitud põhiseadusele vastavalt kolmeks aastaks. Kuid ta ei saanud töötada oma volituste aja lõpuni: veebruaris 1923. a. ettevõetud rahvahäletuse tagajärjel (usuõpetuse algkoolidesse viimine, mille vastu oli riigikogu pahempoolne tüü ühes tööerakonnaga, kuid mille suhtes rahva enamuse oli jaataval seisukohal) pidi esimene riigikogu lõpetama oma tegevuse.

Üldiselt peab märkima, et esimese riigikogu töötamise võimalused ja aeg ei olnud soodsad. Kestsid erakorralised ajad, inimesed olid hästi radikaalsed, erakondlikud programmid kristalliseerumata, parteipoliitiliselt üksteisele lähedal seisvate rühmituste vahekorrad mitte ainult stabiliseerumata, vaid väga sagedasti isegi vaenulikud. Poliitilises elus ja ta juhtimises puudusid kogemused ja oli raske teha kindlat vahet rühmituste jaotuse vahel paremaks ja pahemaks tiivaks ja keskerakondadeks.

Esimeses riigikogus olid esindatud: tööerakond 22, põllumeeste kogud 21, sotsiaaldemokraadid, iseseisvad sotsialistid 11, rahvaerakond 10, kristlik rahvaerakond 7, Tallinna ametiühisuste kesknõukogu 5, sakslased 4, majandusrühm 1 ja venelased 1 saadikuga.

Veidi pärast riigikogu kokkuastumist kuulutasid ametiühisuslased end kommunistideks, ja kasutades riigikogu liikmele põhiseadusega kindlustatud isikupuutumatus, hakkasid tegema kihutustööd maksva korra vastu, mille tagajärjel nad vangistati (peale 2) ja riigikogu poolt välja anti. Nende vabaksjäänud kohad jaotati ära, nõnda et põllumeeste kogud, rahvaerakond ja kristlik rahvaerakond said igaüks ühe koha juure.

Kui nüüd tööerakond, kes esimeses riigikogus oli veel tugevasti säilitanud oma algelise radikalismi, arvata kuuluvaks enam pahemasse tiiba kui keskerakondade hulka, siis oli pahemal tiival enamuse: 56 saadikut 100-st. See enamuse põhjustaski usuõpetuse küsimuse rahvahäletusele viimise, mille tulemuseks oli esimese

riigikogu laialimineks, sest rahvas, kui kõrgeim võim, otsustas, et usuõpetus peab olema algkooli õppeaineks.

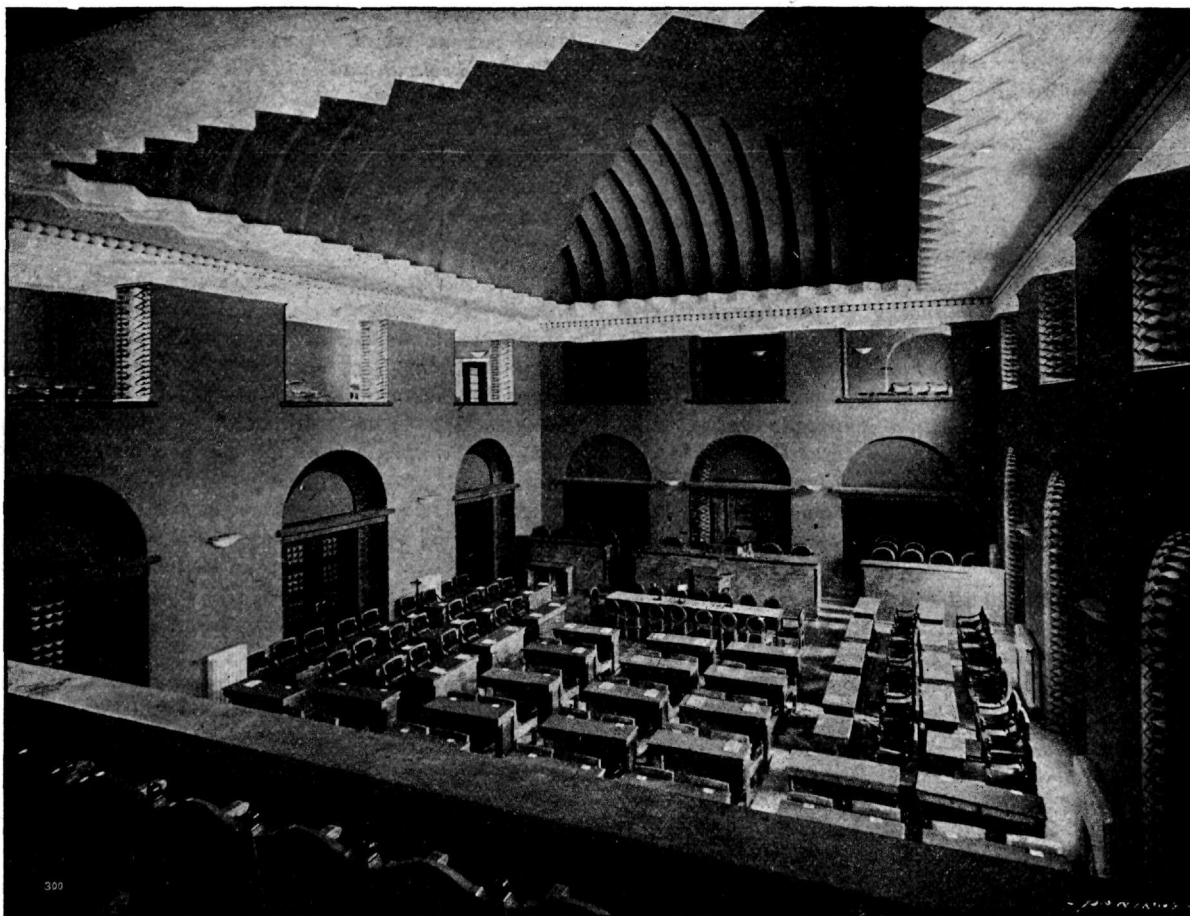
Hoolimata poliitilistest tormidest ja kaunis sagedasist kokkupõrkeist rühmituste vahel suutis esimene riigikogu teha küllaltki tööd.

Teine riigikogu astus kokku 7. juunil 1923. a. Ta oli oma koosseisult veelgi kirjum esimesest: kuna esimeses riigikogus oli esindatud 10 rühmitust, võis teine pidada omaks 14 rühmitust, valimistest aga võttis osa tervelt 26 mitmesugust erakonda. Ei puudunud naljaks mõeldud kandidaatide nimekirjad.

seisvate sotsialistide — 6 ja rahvusvabameelsete — 5 peale. 1925. a. likvideerus ka iseseisvate sotsialistide partei, ühinedes sotsialistidega. Kujundati ka demokraatlik blokk rahvaerakonnast, kristlikust rahvaerakonnast ja rahvusvabameelseist.

Ometi oli koosseis nüisugune, mille juures eriti raskeks kujunes valitsuste moodustamine ja ka õhkkond seadusandluseks ei olnud kuigi terve.

Kui nüüd tagantjärele sirvida teise riigikogu protokolle, siis leiab sealt ügedust ja kokkupõrkeid mitte ainult parema ja pahema tiiva, vaid ka kodanlike era-

Riigikogu koosolekute-saal.

Teise riigikogusse viisid saadikuid läbi: põllumeeste kogud 23, sotsiaaldemokraadid 15, tööerakond 12, töörahva ühine väerind (kommunistid) 10, rahvaerakond 8, kristlik rahvaerakond 8, iseseisvad sotsialistid 5, rahvuslik-vabameelsed 4, venelased 4, asunikud 4, sakslased 3, majaomanikud 2, üürnikud 1 ja Eesti Demobiliseeritud Sõdurite Liit 1.

Hiljem lõhenes ühine väerind, kujundades Eesti-maa töörahva partei, jättes aga kolm meest riigikogusse välispool rühmitusi seisvaks. Seegi partei likvideerus pikkamööda tegelaste vangistamise tõttu kommunistliku kihutustöö pärast. Nende kohad jaotati, mis läbi põllumeeste kogude saadikute arv tõusis 24, ise-

kondate endi vahel. Eriti teravaks lähevad kodanlike rühmituste vahekorrad enne 1. det. 1924. a. Öeldakse üksteisele vastastikku äärmiselt haavavaid sõnu, ollakse nii-ütelda „nugade peal“ eelarve harutamisel, milles selleaegne rahaminister O. Strandman pörkab kõvasti kokku vastasrinnas olevate põllumeeste-kogude inimesetega.

1. detsembri sündmused toovad rahu majja. Unustatakse vastastikkune vaenulikus, sirutatakse üksteisele käed ja luuakse keskerakondade valitsuse asemele suur koalitsioon seinast seinä. Kuid kodurahu ei kesta kaua: algavad uued tülid ja keerdkäigud. Laguneb demokraatlik blokk, tuleb riigikogu esimehe vahetus.

Seadusandlik töö tundub nagu lonkavat, kuid tarvilised seadused võidakse süüski võtta vastu. On rahulikke tööpäevi.

Kuna eelmised valimised näitasid, et mõningad rühmitused, kes võtsid osa valimistest, tekiavad mingisuguse vajaduse ja et valimise seaduses on muidki puudusi, siis parandatakse valimise seadust selles mõttes, et igalt valimistel esinevalt erakonnalt võetakse kautsjoniks 500 kr., mis ei kuulu tagasimaksmisele, kui erakond ei saa nõnda palju hääli, et vüa läbi vähemalt 2 kandidaati. Tehakse ka teisi parandusi.

Uuendatud seaduse põhjal võeti ette kolmanda riigikogu valimised. Tulemused õigustasid valimisseaduse muutmise: valimistel esines juba 14 erakonda, kuna riigikogusse pääsis 10: sotsiaaldemokraadid 24, põllumeeste-kogud 23, asunikud 14, tööerakond 13, rahvaerakond 8, Eesti töölispartei 6 (see erakond lagunes peagi), kristlik rahvaerakond 5, venelased 3, sakslased 2 ja majaomanikud 2 esindajaga.

Kolmas riigikogu astus kokku 22. juunil 1926. a. ja tegutses oma volituste tähtaja lõpuni nagu teinegi. Õhkkond seadusandlikuks tööks oli alul üsna soodus, võeti vastu rida fundamentaalseid seadusi. Kuid lõpu- poole muutus olukord nüisuguseks, et peaaegu kõik erakonnad suhtusid teineteisele sallimatusega. Olukorra lahendamiseks ei otsitud kompromissi ja kodanlik valitsus kukutati. Uue valitsuse kujundamisel ei leitud ka mingit kokkulepet kodanlike rühmade vahel, mille tõttu valitsuse kujundamine läks sotsialistide kätte.

Eelviimasel ja viimasel istungjärgul elas kolmas riigikogu üle kestvama töötakistuse meie rahvaesinduses ja isiklikes kokkupõrkeis tuli ette küsitsi kokkumine.

Kogemused, mis saadud esimeses, teises kui ka kolmandas riigikogus, sundisid tõstma üles põhiseaduse muutmise ja ühes sellega ka rahvaesinduse reformi küsimuse. Seni ei ole aga nendega jõutud kuigi kaugele, nad on vaid nihutatud esirinda.

Praegune neljas riigikogu astus kokku 2. juulil. Ta koosseisus on: sotsialistid 25, põllumeeste kogud 24, asunikud 14, tööerakond 10, rahvaerakond 9, Eesti töölispartei 6 (praegusel momendil 4, kuna kaks läks põranda alla ja kadus üle Eesti piiri; järelejäänud 4 on end kuulutanud erapooletuks), kristlik rahvaerakond 4, töösturid, kaupmehed, majaomanikud jne. 3, saksa-rootsi blokk 3 ja venelased 2 esindajaga.

Selle riigikogu esimesel tööaastal on olnud nii mõningaidki teravaid lahkuminekuid eelnõude pärast, kuna teine aasta algas vägaagi tormikalt. Esimene tööaasta oli võrdlemisi viljakas. Ühtlasi aga on kerkinud päevakorrade kindlama töödistsipliini ja korra loomise tarvidus, et hoida ära vahejuhtumeid, mis võivad kiskuda alla meie rahvaesinduse prestiiži rahva ees.

Kui nüüd jaotada meie rahvaesinduse rühmitused paremaks ja pahemaks tiivaks ning keskriühmadeks neil alustel, mis viimasel ajal on võetud tarvitusele, s. o. et tööerakond ja vähemusrahvused kuuluvad keskriühmadesse, ja laiendada seda jaotust ka Asutava Kogu ja esimese riigikogu peale, siis saame järgmise pildi:

	Asutav Kogu	I riigikogu	II riigikogu	III riigikogu	IV riigikogu
Põllumeeste kogud	8	21	23	23	24
Majaomanikud	—	—	2	2	3
Kristlik rahvaerakond	5	7	8	5	4
Kokku parem tiib	13	28	33	30	31
Rahvaerakond	25	10	8	8	9
Asunikud	—	—	4	14	14
Tööerakond	30	22	12	13	10
Rahvusvabameelsed	—	—	4	—	—
Sakslased	3	4	3	2	3
Venelased	1	1	4	3	2
Muud vähem. rühm.	—	1	2	—	—
Kokku keskriühmad	59	38	37	40	38
Sotsialistid	41	18	15	24	25
Iseseisv. sots.	7	11	5	—	—
Kommunistid	—	5	10	—	—
Eesti tööliste partei	—	—	—	6	6
Kokku pahem tiib	48	34	30	30	31

Siit näeme, et meil on valitsemas üldiselt tiibade tugevnemise tendents ja seda peamiselt küll keskriühmade arvel. Asutavas Kogus oli olemas nominaalselt tugev keskkoh, tegelikult aga kaldus tööerakond tol ajal välja keskriühmituste piiridest, olles mõnedes küsimustes väga radikaalne ning minnes kaasa pahema tiivaga. Pikapeale muutub see sisukord, nagu näeme teises ja järgmistes riigikogudes.

Parem tiib on Asutavas Kogus äärmiselt nõrk. Kuid juba esimeses riigikogus teeb ta järsu hüppe kõvenemisele. See tugevnemine kestab ka teises riigikogus, kuid kolmandas tuleb väike tagasimine, kuna neljandas on väike tõus ning tasakaalustamine pahema tiivaga.

Keskriühmad püsivad kolmes esimeses riigikogus ühesuguse arvu juures, igatahes on kõikumised väikesed. Samuti näitab pahem tiib väikest kõikumist.

Igatahes on seisukord nüisugune, et ei tiivad ega keskriühmad saa kujundada valitsust oma jõul. Keskriühmadel peab olema mõne tiiva heatahtlik toetus, tiibadel jällegi tuleb otsida toetust keskriühmadelt. Nüisugune seisukord tekitab raskusi.

Kui nüüd pöörduda meie lähimate naabrite, eeskätt Soome, poole, siis on seal parlamentarismi areng teissugune.

Juba Vene valitsemise päevil oli Soomel oma maapäev, mis käis koos reeglipäraselt. Aleksander III päevil hakati aga võitlema Soome erilise poliitilise seisukoha vastu. See võitlus kestis kuni 1905. aastani. 1906. aastal aga oli tsaar Nikolai II sunnitud andma uue korralduse maapäeva kohta: 4 seisusest koostuva maapäeva tegutsemine lõpetati ja tema asemele astus ühekojaline maapäev, mis valiti üldise ja proportsionaalse hääleõiguse alusel. Kuid varsti saabuv reaktsioon tõi kaasa muuhulgas ka maapäeva mittekokkutsumise.

Olukord muutus Vene kokkuvarisemise järele revolutsioonis ja maapäev kuulutas Soome iseseisvaks 6. det. 1917. a. ning asus omariikliku korra loomisele.

17. juulil 1919. a. võeti vastu seni maksev põhiseadus, mille järele riigivõim kuulub rahvale, keda esindab eduskund. Seadusandlik võim kuulub ühiselt eduskunnale ja presidendile. Eduskunna poolt vastuvõetud seadused kuuluvad kinnitamisele presidendi poolt ja kui president seadust ei kinnita, siis loetakse ta jõusse astunuks pärast seda, kui eduskund uute valimiste järele ta võtab vastu äraantud häälte enamusega. President võib eduskunna saata laiali, millist õigust Soome presidendil on seni tulnud tarvitada kahel puhul.

Siin on suur vahe meie ja Soome rahvaesinduse vahel. Meil ei vaja ükski seadus kellegi kinnitamist pärast seda, kui rahvaesindus ta on võtnud vastu kolmel lugemisel. Ka ei saa keegi muu kui rahvas ise saata laiali oma esindust rahvaalgatuse ja rahvähäälendamise korras.

Soome eduskund on kahesaja-liikmeline ja valitakse nagu meilgi üldisel, ühetaolisel ja salajasel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtte alusel kolmeks aastaks. Vahe on vaid valijate vanuses. Meil võtavad valimisest osa kodanikud, kes on saanud 20-aastaseks, Soomes kodanikud, kes on saanud 24-aastaseks.

Soome esimene eduskund valiti 1919. a. sügisel ja 20. okt. pidi astuma kokku järjekorras kuues. Kaks eduskunda saatis president laiali: 1929. a. kevadel neljanda ja käesoleva aasta 15. juulil — viienda. Esimese laialisaatmise põhjustas tol korral teravalt päevakorradele tõusnud ametnike palkade tõstmine, mille vastu aga oli eduskunna enamuse. Valitsus pidas aga palgatõstmist tingimata vajaliseks, sest ametnikud ähvardasid streigiga. Leiti ka, et parlamendi õhkkond vajab tervendamist, kuna seal tehtavat demagoogiat ning aetavat jonnit.

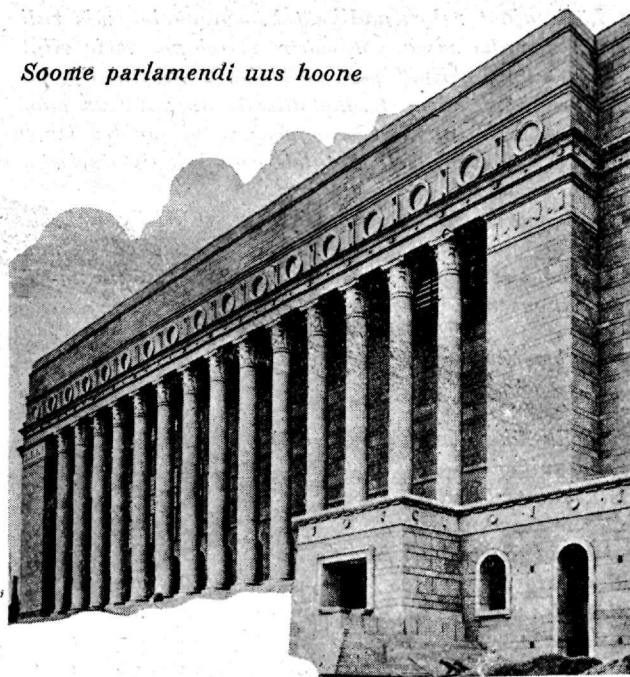
Teise laialisaatmise põhjuseks oli Lapua liikumine, mille juhid nõudsid kommunistidevastaste seaduste andmist, milleks aga eduskunnas ei leidunud tarvilist enamust. Kommunistid tegutsesid Soomes legaalselt ja tegid kõva kihutustööd maksva korra vastu. Kuuenda eduskunna valimised on annud tarvilist enamust kodanlikele ringkondadele.

Soome eduskunna rühmitusi on vahest veel raskem kui meie oma jaotada paremaks ja pahemaks tiivaks ning keskrühmadeks. Kindlaks keskrühmituseks on edumeelsed, parempoolseks — koonduserakond, pahemaks tiivaks — sotsiaaldemokraadid ja kommunistid. Jäädavad veel maaliit ja rootslased. Rootsi erakond on oma programmilts küll konservatiivne, kuid senistes eduskundades on ta kõigis neis küsimustes, mis kuidagi võivad puudutada rootslaste huve, läinud kaasa pahema tiivaga, ja kuna pahem tiib on alati olnud kodanlikest rühmitustest ülekaalus, siis on rootslastel olnud kerge mängida eduskunnas peremehe osa.

Maaliit ei pea kindlat joont, kord läheb ta ühes edumeelsetega, kord jällegi peab sammu parema tiivaga. Temast on kasvanud välja Lapua liikumine (Vihtori Kosola ja mitmed teised Lapua liikumise juhtivad mehed kuuluvad maaliitu), kuid nüüd mõistab maaliit teataval määral hukka Lapua liikumise.

Arvates siiski maaliidu enam keskerakondadesse kuuluvaks saame järgmise pildi:

Soome parlamendi uus hoone

	I eduskund	II eduskund	III eduskund	IV eduskund	V eduskund	VI eduskund
Parem tiib:						
koonduserakond	28	35	34	28	28	42
Rootsi erakond	22	25	24	23	23	21
Kokku paremas t.	50	60	58	51	51	63
Keskerakonnad:						
edumeelsed	26	15	10	7	7	11
maaliit	42	45	52	60	60	59
kristl. töö.	2	—	—	—	—	—
väikepõllup.	—	—	—	—	—	1
Kokku kesker.	70	60	62	67	67	71
Pahem tiib:						
Sots.-dem.	80	53	60	59	59	66
Kommunistid	—	27	29	23	23	0
Kokku pahemas t.	80	80	80	82	82	66

Nagu sellest näha, on Soome esimeses eduskunnas keskerakonnad tugevad, kuid ometi ei suuda nad seista vastu pahemale tiivale, seda enam, et rootslased, nähes Soome kodanlike rühmituste nõrkust, kasutavad oma huvide kaitseks võimalusi minna kaasa pahema tiivaga. Seetõttu on parem tiib nõrk ja siin ei aita ka maaliidu mõnikordne kausaaitamine.

Pahem tiib on tugev nü esimeses kui ka järgnevais eduskundades. Alles viimased valimised on toonud pahema tiiva jõu nõrkemise. Aga kui rootslased jatkavad oma endist poliitikat, siis on pahemal tiival ometi kaunis suur jõud seljataga, nimelt 87 häält 200-jast.

Igatahes võib märkida, et Soome eduskunnas tuleb ette samasuguseid raskusi kui meilgi.

Läti sajast rahvasaadikust koosnev seim, mis valitakse 3 aastaks sama põhimõtte alusel kui meie riigikogugi (ainult valijad peavad olema 21-aastased), pakub õige kirjut pilti. Erakondlik killunemine on määratu suur, mille tõttu ka praeguses seimis on tervelt 29 rühmitust! Lisaks sellele tuleb veel killunemine rühmitustes enestes.

Kui võtame praeguse ja 1925. a. valitud seimi, siis saame järgmise pildi (kui arvame põllumehed ja nende lähedal seisjad kuuluvaks paremasse tiiba ning vähemusrahvused erigrupina):

Parem tiib:	Praegune seim.	1925. a. seim.
Rahvuslik ühendus (Abergi er.)	2	3
Majaomanikud	1	2
Kristl. rahvuslased	4	2
Rimbenieki rühm	1	0
Ühendatud parempoolsed	1	0
Põllumeeste liit	20	16
Blodnieki noorpõllumehed	1	3
Kristlased	6	5
Letgallia demokr. ja põllumehed	3	5
Purustatud maak. elanikud	0	1
Kokku parem tiib	39	37
Keskrühmad:		
Demokraadid (Juraschevski)	3	5
Prof. Balodi tööerakond	1	0
Letgallia radikaalid	3	2
End. hoiummade oman.	1	0
Nonahzi asunikud	0	3
Kokku keskrühmad	8	10
Vähemusrahvused:		
Sakslased	6	4
Poolakad	2	2
Püskopp Joanni venel.	2	1
Schpoljanski venel.	2	2
„Agndas Isroeli“ juudid	1	2

	Praegune seim.	1925. a. seim.
Kallistratovi venel.	2	2
Misraki juudid	1	1
Zeire Zioni juudid	1	1
Kokku vähemusrahvused	17	15
Pahem tiib:		
Sotsd. vähemlased	2	4
Pahempoolsed sotsd. (Cielens)	25	32
Juudi Bund	1	1
Letgallia sotsial.	1	0
Iseseisvad sotsial.	2	0
Ametiühisuslased	5	0
Kokku pahem tiib	36	37

Sellest nähtub, et ka Läti seimis on mõlemad tiivad tugevad, keskoht aga äärmiselt nõrk ning näitab järjekindlat kahanemise tendentsi.

Vähemusrahvused on, nagu öeldud, erigrupis, kuna neid ei saa paigutada ühtegi tiiba ega ka keskrühmitustesse. Selles grupis on sakslased tüüsti omaette, teiste vähemusrahvuste hulgas aga on suuri võnkumisi, nõnda et mõnes paarimehelises rühmas läheb üks parema tiivaga, teine jällegi tõmbab kaasa pahemaga.

Nüüsguse killunemise juures on arusaadav, et sihikindlale ülesehitavale tööle veereb ette tõsiseid raskusi ning vähemusrahvused muutuvad kaalukeeleks või seisukorra peremeheks. Eriti paistab see silma valitsuse kujundamisel: ükski tiib ei saa kujundada valitsust ilma vähemusrahvuste heatahtlusega, kuigi ta katsuks tugeneda keskrühmadele. Samuti püsib valitsus nõnda kaua, kui temasse suhtuvad heatahtlikult vähemusrahvused. President võib küll seimi saata laiali, kuid rahvapäletuse korras.

Leedu seimist ei ole palju öelda. Sealsed viimased valimised, mis toimusid 1926. a. mais, töid paremale tiivale kaotuse. Vastvalitud seim sai töötada vaevalt paar kuud ja siis saadeti ta president Smetona käsul pärast Voldemarase riigipööret laiali. See oli aprillis 1927. a. Pärast seda ei ole kokku kutsutud ei vana seimi ega võetud ette uusi valimisi. J. A.

Ole julge!

Kullatallis kodumaa,
ole ilma mureta!
Sinu lapsed kõik on valwel,
tulgu waenlane kust taht,
lapsed valwel juwel, talwel,
igaüks su ustaw waht.

Ära tarda, kodumaa,
me kõik ihu, hingega,
ise me ja meie pere
sinu lippu fanname,
walame kas oma were,
et saaks Eesti õnnele.

Saarest peale Peipsini
igal pool on alati
sinu ilbiks laste rinnad,
mõõgad tuliterased,
faitšwad talud, külad, linnad,
faitšwad ka ju teed ja weed.

R. J. Eisen.

PATALJONI VOOR RÄNNAK-
PUHKUSEL.

Vasakult esimene — voori ülem Pääbo.

VIRU MALEVA PATALJON

1930. A. ÜLDMANÖÖVREIL

Viru maleva käesoleva sügise suurimaid tegevusi oli osavõtt 1930. a. üldmanöövrest. Et manöövrest osavõtmiseks tuli sõita välja välispoole oma maleva püree, siis ei olnud kerge paljudel kibedal sügispõllutööde hooajal kulutada 3—4 päeva. Et huvi süüski säärase suure riigikaitse õppuse vastu oli suur, seda tõendab juba see, et möödunud suvel oli osa võtta soovijaid nii palju, et olid moodustatud pataljoni koosseisus ettenähtud üksused. Korraldati vastavaid õppusi ja tehti muidki ettevalmistusi niipalju kui võimalik, et saavutada pataljoni koosseisus tegutsemiseks tarvilist koostööd ja ühist arusaamist.

Lähenes väljasõidupäev. Oli tunda teatud pinevust. Kõige rohkem muret näis olevat manöövri üksuste ülemaile. Tarvis oli veel lõplikult kontrollida isiklikke koosseise, koguda ja korraldada abinõusid ja varustust. Eriti näis olevat palju tegemist siderühma ülemal lipnik Stahlbergil, kelle juhatusel sündis siderühma tegevuseks väljaõpetamine, sideabinõude ja materjalide korraldamine.

Malevlasiski vist oli veidi manöövri-palavikku. Nendega kokkuputumisel oli ikka jutt eelseisvast „sõjast“. Peasoov oli — oleks aga ilus ilm.

Saabus 20. september. Malevlased kogunevad raudteejaamadesse. Pataljoni osade pealelaadimine algab juba vara hommikul Jõhvis. Liikudes tegevuspüürkonna poole asub jaamades ešelonile kaitseleitlasi, hobuseid, jalgrattaid, autosid, vankreid ja muud „sõja“ varustust.

Rakveres asub ešelonile pataljoni ülem major Vaher oma staabiga. Staabi-vagunis võtavad aset ka kaasasõitjad manöövrite jälgijad ja naiskodukaitse liikmed. Manöövrite jälgijate hulgas on näha maleva pealiku abi kol.-leitnant Luiga, Viru maavalitsuse esimees hra Pajos, Rakvere-Paide rahukogu prokurör

hra Thomson, I Rakvere malevkonna pealik nooremleitnant Vaska. Ollakse eriliselt lõbusas meeleolus, tehakse nalja ja „lõõbitakse“ üksteisega.

Staabi-vagun on tõelise sõjalise tegevuse juhtimise staap. Vaguni seintele on kinnitatud kaardid, pinkidel on pabereid ja kaustu, jagatakse üksuste ülemaile korraldusi ja antakse neile vastavat varustust. Kadriina jaamast kaasasõitev peastaabi õppe-spordi-osakonna pealik kol.-leitnant Balder annab jälgijatele teada oleva manöövrite kava kohta informatsiooni. Jälgitakse hoolega kohanimetusi kaardil, arvestatakse, kui palju tuleb homme juba rännata ja kuhu umbes võib järgmiseks ööks saada öömajale. Ennustatakse tegevusi ja maastikku Viru pataljonile eelseisvas „sõjas“.

Samas vagunis on näha ka Lääne maleva pealik major Reinhold; istub omaette, vahetab mõne sõnakellegagi ja süveneb siis jälle iseendasse, küllap „võõra“ rahva hulgas ei ole ikka nii kodune kui läänlaste keskel.

Tapalt edasisõidul on ešelonile korrapidajaks tõsine järva-malevlasi, kellest manöövrest võttis osa üks kompanii ja ratsarihm.

Tapalt edasisõidul on ešelonile korrapidajaks tõsine ja rahulik vabadussõjalane Haljala malevkonna pealik kapten Mets. Ta korraldab järgnevais jaamades pealelaadimisi, hoiatab sõitjaid maha jäämast ja hoolitseb kõigiti, et „kord oleks majas“.

Teel selgub, et ühe malevlasega on juhtunud väike arusaamatus. Suures raudteesõlmes, nagu on seda Tapa, on mitu rongi korraga välja sõitmas, ja siis võib juhtuda, et tormad sellele, missugune kõige enim hakkab liikuma, mis sellest, et see sõidab Tallinna poole.

Vägeva jaamas on veel viimseid pealetulijaid.

Nüüd on kõik koos. Üksuste ülemate aruandeid kokku võttes on osavõtjaid ümmarguselt 700.

S i h t j a a m J õ g e v a. Kell näitab 21,00 tundi. Väljas on täieline pimedus. Algab väljalaadimine. Mõne minuti pärast on juba üksused rivistatud. Veel voor ja pataljon oma täies koosseisus võib liikuda edasi.

Vastas on taretaja Pajos. Tal on öökorterid juba luuratud. Ja pea liguvadki üksused määratud öökorterite poole.

Nüüd selgub aga, et teede luure on teostamata. Pataljoni voori osad ei pääse aga kõik oma asukohta. Sild Jõgeva mõisas, millest oli vaja veel kohale saamiseks üle sõita, ei kanna kindlasti koormat ülal ja veoautodel ei jää üle muud kui tagasi pöörduda ja teha ringisõit.

Esimene ülesanne on täidetud, pataljon on jõudnud talle määratud koondumisrajooni. Seni aga puhata ja oodata, mis järgneb. Jõgeva mõisas tullakse lahkesti vastu ruumide lubamises. Pataljoni staap asub avarale balkonile. Kõrvalruumis viskuvad õlgedele pikali jälgijad. Neid manitseb kol-leitn. Luiga rahus ja korrapäraselt puhata ja öösel mitte „tarvitada“ võõraid saapasääri.

Juba kuulduki norskamist; üksuste käskjaladki on vaibunud raskesse unne eestois ja oleks nagu kahju äratada inimest ta rahulikust puhkusest, et saata teadaanne oma üksuse ülemale.

Pataljoni staabis loeb aga patüil juba kümneid sissetulnud pabereid, teeb neile tähendusi ja dikteerib käskkirja.

Tundub, et ka staabis on kõik tarvilised tööd tehtud, ja püütakse põrandal pikutades end teha uniseks.

Järsku kargab käskjalg nagu vaim akna eesrüüete vahelt ruumi, sealt, kus ust ei arvatud olevatki, käsu-ga — op. adjutantil ilmuda brigaadi staapi. Lühidalt annab brigül eelteatena suusõnalise käsu eelseisvaks tegevuseks. Aega on vähe. Juba annab patüil saadud suusõnalise teate põhjal korraldusi ja kümme minutit hiljem rattavad juba käskjalad käskkirjaga oma üksustesse.

Seda puhkust ei olnud kauaks. Väsimus on kadunud. Algab oodatud tegevus. Imekiiresti on väljaastumiseks valmis 1. kompanii lipnik Pedissoni ja 3. kompani kapten Metsa juhatusel. 2. kompanii aga puudub veel, kuigi asus samas majas öökorteris. Selgub, et käskjalg ei ole õigeaks ajaks jõudnud kohale, ja nüüd kurjustab kompül leitnant Pelson oma käskjala üle. Teel ühineb 4. kompanii kapten Reitkami juhatusel. Järele on jõudnud ka teised üksused ja voor, on kujunenud teele õige pikk kolonn.

Algab rännak.

Olukorra järgi on ees õppepataljon. Viru pataljoni ülem sõidab ette, et luua kontakt õppepataljoniga. Jõgeva vallamajas asubki õppepataljoni staap. Viru pataljoni ülem ei ole seni ikka veel saanud brigüli käskkirja, seetõttu puuduvad edaspidiseks tegevuseks korraldused.

Mõlema pataljoni ülemate vahel tekib lühike kõnelus alluvuse küsimuse üle, mis oli õppepataljoni ülemal temale saabunud brigüli käskkirja järgi teada,

siis määras ka endale alluvuse kol-leitnant Siir järgmiselt: „Kõigi naha ja karvadega allute minule.“

Sellega oli see küsimus lahendatud.

Vahepeal on pataljon jõudnud järele. Järgnevad korraldused üksuste ülematele ja rännak jätkub. Nüüd on juba ees Viru pataljon.

Algab peenikese vihma sadu. Ilusa ilma lootused on kadunud. Taevas on ümberringi madalas pilves. Meel on rõõmus ja tuju hea. Püüdmise võimalikult kiiresti „saabuda vaenlasega rind rinna vastu“ tiivustab.

Möödub rännates tund, teine — „vaenlasest“ ei kihkugi. Ei ole kuulda kahuripaukugi. Meie ees on olukorra järgi dessant-pataljon, küllap temalgi on vist rahulik olemine. Ajanäitaja näitab 1200. Suur puhkus. Nüüd oleks paras aeg anda meestele lõunat, aga kööke pole näha. Et siiski veidi keha kinnitada, korraldavad ringk. esinaine pr. Sass ja ülemkokk prl. Krimm leiva ja või väljaandmise äsja kohale jõudnud vooriautodelt. Voori ülem Pääbo on köökide saatuse pärast mures ja saadab ühe auto tulnud teed tagasi luurele. Varsti selgub, et ka need jõuavad mõne kilomeetri kauguselt kohale.

Kõige rahulikuma olukorra juures ilmub ootamatult mäeharja tagant „vaenlase“ lennuk. Sama kiiresti avatakse ka tuli lennuki pihta, mis lendab umbes 150 mtr. kõrgusel. Vaevalt on pääsu selle massilise tule käest. Kuigi lennuk tuleb tagasi ja tüürleb veel mõned korrad, otsustatakse, et ta on „maha lastud“, ja ilma-aegne tulistamine jääb tegemata.

Juba paistab mäe kallakul supikatelde voor. Nüüd on kindel, et enne rännaku jätkumist saab veel sooja suppi.

Pataljoni juure on tulnud kindral Laidoner ja kindral Roska. Major Vaher raporteerib tegevusest kindral Laidonerile. Kõrged külalised vaatlevad üksusi ja on huvitatud mitmesuguseist küsimustest, mil- lede kohta patüil major Vaher annab seletusi.

Tervitus-hüüete saatel peatuvad kohalejõudmisel välüköögid. Kapsasupi valmisoleku leppemärgina hoiab esimese köögi kokk kapsapead hargi otsas. 15 km. rännaku järele kulub mõnus kehakinnitus kibedasti ära. Pärast poolteise-tunnilist puhkust jälle edasi. Juba on kuulda vasakult kaugelt üksikuid püssipauke. Natuke aega hiljem on ka ees kuulda lahingut, mida peab arvatavasti dessantpataljon.

M õ i s a m ä e. Siin saab Viru pataljon „katas- roofilise“ olukorra tõttu asuda kiiresti tegevusse, et päästa seisukord. Kiired käsud üksuste ülematele ja veerand tund hiljem liguvad kompaniid ülesande täit- misele.

„Rohelised“ asuvad kahe kilomeetri kaugusel Mäe- mõisa kõrgustikul. Ülesande järgi peab Viru pataljon vallutama umbes kolmekilomeetrilise rinde. Juba on kompaniid hargnenud rühmadeks, jagudeks. Üldiselt on tegevuse tempo kiire. Igava rännaku järele on uus tegevus haarav. Esimese järgu osad jõuavad välja metsa äärel. Maastik on ees lahtine: vasakul tiival mets, paremal lage kõrgustik Mõisamäega. Eesoleva metsa ja kõrgustiku vallutamine näib olevat tugeva

LÕUNATAMINE LEHTE KÜLA VÄIJAL.
Külalistena viibivad lõunal kindral Laidoner (x) ja kindral Vallenius (xx).

vastupanu puhul raske ülesanne. Ootamatult asub „vaenlase“ üks kompanii umbes 200 meetri kaugusel võsas kolonnis. Selle pihta avatakse äge püssituli. Lahing on alanud. Pataljoni osad asuvad kallaletungi lähtealusele ülesandega — eelolev mets ja kõrgustik vallutada. Ülesanne ei ole kerge. Kaitsjale pakub maastik erakordselt soodsa kaitsepositsiooni. Suures väimustuses algab kallaletung.

Kõrgustik jääb seekord küll vallutamata. Selgub, et „vaenlane“ on suure ülekaalus ja pataljonil ei jää üle tule alt pääsemiseks teha muud kui taanduda kuni Mõisamäeni. Siit korraldatakse uus pealetung, nüüd juba õppepataljoni toetusel. Kaasa aitab ka dessantpataljoni osa. Teele ilmuvad soomusautod. Ei selle jõule enam „vaenlane“ saa vastu. Ühise moraalse jõu saavutamiseks asuvad kõrvuti ja vaheldumisi Viru pataljoni, õppepataljoni ja dessantpataljoni kompaniid.

Metsa ääre seab kiiresti raskeid kuulipildujaid rühmaülema lipnik Kuldvere. Orus algab nüüd teiskordselt lahing, mis muutub metsikuks püsside ja kuulipildujate tule raginaks.

Inimesi valdab lahinguekstaas, tundub, nagu oleks tegemist tõsise vastasega. On saadud nagu uut hoogu ja värskust ja võitlus on alanud „elu ja surma“ peale. Siiä lahingumõllu on jõudnud ka kindral Laidoner ja kindral Roska, kes suure tähelepanuga jälgivad lahingukäiku. Paremal tiival on jõudnud osad „vaenlasele“ 100—150 mtr. kaugusele. Kostavad rünnaku väimustavad hurraa-hüüded.

Pealetungijate väim on kindel — maksku mis maksab peab ülesanne täidetama. Kiputakse käsitsi võitlusesse, kaitsjad püüavad kividega ründajad lüüa tagasi. Kaitsjad ei lahku oma kohtadelt, pealetungijad on granaadiviske kaugusel nende ees. Vahekohtunike poolt lõpetatakse lahing, et otsustada, kes võitis.

Kulubki ära hingetõmbus. Kahe tunni kestvus on kaks korda tungitud kallale ja üks kord taandunud. Vaevalt võib saavutada suuremat kiirust. Siin on olnud jõudu ja hoogu ja seda oleks jatkunud veel edasitormamisekski.

Vahekohtunikud arutavad, ei taha aga hästi leppida kokku ühiseks otsuseks. Kummagi poole omad kaitsvad oma seisukohti. On kuulda, et tahetakse lasta kolmandat korda teha katset kõrgustiku vallutamiseks. See oleks süski lüü. Lõpuks lepitakse sellega, et pealetungijad jäävad nende poolt vallutatud seisukohtadele. Videvik. Piserdab vihma. Kümnekonna minuti pärast on kottpime sügisõhtu. Olukord võimaldab — ja pataljoni üksused koonduvad Mõisamäe juure. Puudub kapten Mets oma kompaniiga, kes asub ees oma ülesande täitmisel.

Varsti jõuab ka voor kohale. Öhtusöögiks antav maitsev puder ja pikutamine ölekuhjade varjus loovad mõnusa rahulolemistunde.

Patüülil on mure, kuhu panna inimesed öömajale. Algavad läbirääkimised staapide vahel, mille tulemuseks on — öömaja saamiseks tuleb vallutada Tabiveře küla. Ei siin ole ajavütmist. Mõne viivu pärast algab öine tegevus.

„Vaenlastega“ peab läbirääkimisi pataljoni vanem vahekohtunik major Rimmel, ja nii võime takistamatult liikuda mööda nende valveosist.

Kell näitab juba südaöö-tundi, kui oleme jõudnud öömaja rajooni. Suurem osa üksusi asub seltsimajja, teised lähedal olevaisse tahedesse. Nüüd on näha, et väsimus hakkab võtma võimust. Kuhu heidetakse pikali, seal on kuulda ka varsti raske une ebamäärasteid hüüli. Siderühma ülemal lipnik Stahlbergil jääb veel mureks korraldada side. Pataljoni staabis koostatakse aga uusi käskke pataljonile antud ülesande täitmiseks.

Kui need valmis, siis ollakse ka seal puhkamas. Seda pole aga kauaks. Kõliseb telefon — kutsutakse patüli. Viimane on ka nähtavasti mõnuses uinakus. Telefonist hindab olukorda, palub veidi oodata, kõhatab hääle puhtaks ja püüab vastata major Vaheri häälega „Ma kuulen“. Oendas asja nii nagu kord ja kohus kõrgema ülemaga ära ja kandis hiljem sellest patühile ette.

Teisel manöövrpäeval algab tegevus kell 0530. Väljaastumine ülesande täitmisele on kell 0700. Luurele saadetakse välja leitnant Petsch oma ratsanikega. Ka kompaniidel on ülesanded käes. Pataljoni vooriga on aga tübar lugu. Viru pataljoni pealetungiribas ei ole peale raudtee muid teid. Maantee on dessantpataljoni piirkonnas. Ei jää muud teed kui saata oma voor naaberpataljoni seljataha. Lühike puhkus on annud uut värskest. Tegevus areneb jõudsasti. Vaenlane on taandunud arvatavasti kaugele. Pärast kaheksa-kilomeetrist rännakut ei ole veel temaga puutunud kokku. Sootagas selgub, et „rohelised“ meie pataljoni ees asuvad Sootaga kõrgustikul. Pataljon asub kallaletungi lähtealuse sissevõtmisele, vastasest 800—1000 meetri kaugusel. Varsti on kõik kohtadel ja korras, valmis algama kallaletungi. Kannatamatult oodatakse algamiseks määratud leppemärki. Mõõduvad märguande tähtajad, ei tule ka muid küsike, tundub teadmatuse ärevust. Kohale on jõudnud ka viimsel silmapilgul rasked kuulipildujad, milledega lipnik Kuldvvere „turnis“ läbi soode voori juurest.

Ajanüütaja läheneb 1200-le. Kõlavadki üldise lõpu signaalid. Nagu ei usuks. Kas tõesti lõpp, kas meie kallaletung jääb tegemata? Vasakul naaberpataljoni on kuulda küll veel alles kibeda võitluse algamist.

Vahekohtunikud lubavad osadel tõusta püsti: tegevus on lõpnud.

Pataljon koguneb Lähte küla juure põllule. Hakistatakse püssid ja ollakse rivotult. Omavahel arutatakse nüüd tegevust. Ilm on täna seni olnud ilus ja päikesepaisteline, töötab seda olla ka edasi.

Jälle tuli pataljoni vaatama kindral Laidoner ja temaga kaasas soome vägede ülemjuhataja kindral Valenius. Varsti on kohal ka voor ja kõõgid.

Nüüd järgneb „sõja“ lõpmise puhul pidulik sööming, millest võtavad osa ka eelpool nimetatud kõrgeid külalised.

Jääb veel osavõtt üldisest paraadist. Pärast paaritunnilist puhkust rivinebki pataljon rännakuks umbes paari kilomeetri kaugusele paraadiväljale minekuks.

Kohale jõudnud ja natuke jõudnud vaadata ja imetella suurt kaitsväelaste ja kaitseliitlaste kogu avaral väljal, kui juba kõlavad paremal „valvel“-komandod. Tervitab väeosi manöövrivite üldjuht kindral Tõrvand. Natuke aega hiljem on tervituskomandod hra riigivaneemale, kes väeosade eest mööda sõites nad vaatab üle. Kuigi väljale oli seatud häälekõvendajad kõnede edasiandmiseks, ei olnud nendest süiski peale katkendlike sõnade ja lausete midagi kuulda, sest kümnete lennukite mootorite mürin sumbutas hääle. Vahepeal oli kolleitnant Balder hoolitsenud selle eest, et ärasõiduks ei tarvitseks teha 12-km. rännakut Tabivere jaama, vaid rong pidi tulema Sootaga peatuskohale.

Sellelega oli vähendatud tagasiminemise jalavaeva. Aga ega igakord kõik kavatsetu lähe nii libedasti. Määratud aeg möödus, möödus veel tunde, alles pärast kolme ja poole tunnilist ootamist jõudis oodatud rong kohale. Vist igavuse peletamiseks oodates ei leidnud paljud malevlased muud abinõu kui algasid tulistamist. Taskutesse järelejäänud paukpadruneid oli selleks käepärast. Mõned lasksid vahete-vahel ka rakette, siis oli õise tegevuse mulje eemalt täielik. Pimedus oli neile korrarikkujaile malevlastele heaks katteks.

„Sõjakäik“ on tehtud. See, mida malevlaste peres oodati ja millele valmistuti ette, on läbi. Eks tee iga osavõtja ise endale kokkuvõtteid nähtust ja kuuldust. See suur riigikaitse õppus andis palju kogemusi ja oskusi nii pealikuile kui ka malevlastele.

Lõpuks peab märkima Viru malevlaste suurt distipliinitunnet, mis valitses väljasõidust tagasi jõudmiseni. Pealikute ja malevlaste omavaheline arusaamine ja kohusetunne kõikides kindlustas pataljoni eduka tegevuse. O. K.

Tallinna puuvillariidekauplus nr. 12.

Väike Karja tän. nr. 12.

Tel. 31-48.

Suures valikus

moodsaid kleidi- ja bluusiriideid,

kardinaid, laud- ja voodilinu, vahariiet, madratsiriidet, pesuriidet värvilist ja valget, niiti, lõimi, sukalõnga, vatti j. n. e.

Suures valikus alati

kodumaa tekstiilvabrikute saadusi.

Vabriku hinnad — müük väikesel arvul.

Eestlaste aja arvutamine, kalender, oli peaaegselt rajatud tähtpäevadele. Peaaegu kõik meie tähtpäevad seisavad pühakutega lähedas ühenduses; koguni vähed on endid suutnud pühakute mõju alt vabad hoida. Sarnaste nähtuste hulka kuuluvad näiteks karjalaskmispäev, künnipäev jne. Muud tähtpäevad selle vastu on ikka pühakutele rajatud.

Iga tähtpäevaga on ühendatud enam-vähem kombeid, tähelepanekuid. Mõnd ettevõtet tuleb, et ta korda läheks, ainult sel ja sel tähtpäeval ette võtta, teist jälle on keeldud ette võtta. Tähtpäevadel on rahva arvamise järgi nagu maagiline mõju ja see maagiline mõju avaldub just inimese ettevõtteis tähendatud ajal. Kui püütakse muul ajal sarnaseid ettevõtteid korda saata, ei anna nad tagajärgi.

Kõik pühkud, keda vanad eestlased kuidagi viisi on austanud, kuuluvad võõramaalaste hulka. Ükski Eesti kodakondne, veel vähem eestlane, ei ole suutnud tõusta pühaku aujärjele. Soomes on esimene piiskopp *H e n r i k* pühakute sekka paigutatud; meil ei ole Meinhardi ega ühtki muud paavstiusu edendajat selle auvääriliseks arvatud. Sedaviisi on meil ainult võõramaa pühakuid austatud, kelle tundmist paavstiusk meile on õpetanud. Neidsamu pühakuid austati varem juba Saksamaal ja mujal. Kiriku edustajad olid meil katolitsismi ajal niihästi kui kõik Saksamaalt pärit; ainult munkade hulka võis harukorral pääseda eestlane. Saksamaalt põlvenenud preestrid ja muud meile rännanud sakslased pidasid meie maal oma tähtpäevi edasi ja õpetasid eestlasigi tähelepanema tähtpäevadega käsi-käes käivaid kombeid. Sedaviisi leiame tähtpäevade pidamise kombeis meil ja Saksamaal palju sarnadust. Väga mitmed kombesid ulatuvad ometi veel kaugemale lääne ja lõuna poole, nad langevad lihtsalt rahvusvaheliste kommete hulka, kui eesti-pärasena nad ka ei näi.

Kuigi meie ristiusk on umbes 700 aastat vana ja ristiusk, õigemini katolitsism, hiljemini osalt ka vene usk, tähtpäevi on parandanud, ei või ometi väita, nagu nõuaksid tähtpäevade pidamise kombesid enestele kristlusega ühepikkust iga. Kristlus on Lääne-Euroopas palju vanem kui meil ja seega peavad tähtpäevadegi pida-

mise kombesid olema vanemad kui kristlus Eestis, sest et, nagu tähendatud, palju nende pidamise kombeis ja usus on rahvusvahelist.

Ülepea tuleb imetella, miks ühel või teisel pühaku tähtpäeval peetavad kombesid on ühendatud just niisuguse tähtpäevaga, sest neil puudub nähtavasti iga side teatud pühakuga. Me peame oletama ja võime mitmel puhul julgesti väita, et mõnegi tähtpäeva kombesid on vanemad kui tähtpäev ise, seega siis kaugemale paganusesse tagasi ulatuvad. Näiteks on jõulus päevakorral mõnesugused taiad ja kombesid, mis kindlasti on pärit paganusest. Mõnd neist on püütud kristluse varal ära seletada, näiteks jõuluheinte tuppa toomist. Heinad peavad uueaegsete seletajate seletuste järgi kujutama heinu Petlema söimes. Kuid kogu see seletus on nii ütelda karvupidi ette toodud. Jõulu ajal oli juba paganusepäevil põhjamaal viisiks heinu tuppa tuua. Isegi nimi jõul on paganuse pärandus, mis hiljemini jäi nimeks Kristuse sünnipäevale. Paganate jõul ja kristlaste õnnistegija sünnipäev langesid umbes sama aja peale. Kristlus püüdis ennast paganale suupärasemaks tehes võimalikult palju paganuse järele koolutada, sagedasti paganuse pärandusele kristlikke nimesid andes. Nii sulas põhjamaa paganate talvine püha jõul kristlaste õnnistegija sünnipäevaga ühte, sulas veel mitu muud paganuse püha kristluse omadega ühte, kui nad ka alati sama päeva peale ei langenud. Igatahes võime seda ütelda ka jaanipäevast, mis juba paganuse püha oli, muidugi hoopis teise nime all. Missuguseid nimesid paganuse pühad kandsid, ei tea me enam. Kreutzwald on omal ajal katsunud eestlaste paganusaegseid tähtsamaid pühi konstateerida. Kui õiged ta väited alati on, jääb küsitavaks. (*Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft II, 3*).

Igatahes osa paganuse pühi sulatati kristluse pühadega ühte. Muidu aga võitis kristlus paganuse kaugelt oma tähtpäevade hulga poolest, viimane ei pidanud kaugeltki nii palju pühi kui kristlus, mille pühakuid ometi igal pool üht viisi meele ei tuletatud; mõnes kohas mäletati üht pühakut, s. o. peeti ta tähtpäeva, teisel mitte. Vähemad tähtpäevad ei suutnud nii

areneda kui üldised ja paganuse tähtpäevadega kokku sulanud kristlikud tähtpäevad. See pärast puutume kokku tähtpäevadega, mille pidamine on ühendatud koguni väheste kommetega — mõni ei ole peale nime enesest mingisugust mälestust rahva sekka maha jätnud, kuna teised nende poolest on koguni rikkad, viimased kuuluvad nimelt niisuguste hulka, millel vastav päev või aeg paganuses on puudunud. Mil ristiusu kuulutajad ei ole rahvale sarnase tähtpäeva kohta iseäralikke kombeid õpetanud, ei ole rahvaski neid välja arvanud, seda enam, et sarnased tähtpäevad ei ole sügavamaid jälgi rahva hinge all järele jätnud.

Tähtpäevad moodustasid keskajal eestlaste, aga võime ütelda, ka muude kodumaa kodanikkude kalendaariumi. Kuna me praegu aega arvame kuupäevade järgi, näiteks 3. jaanuar, 20. veebruar, 15. märts, tarvitati keskajal vähem niisugust arvamisviisi. Seda tunnistavad selleaegsed sakslaste ürikud selgesti. Nii loeme näiteks: Tallinnas palmipäeval 1563. Brigita esimesel lihavõtte täiel nädalal 1563, Tallinnas neljapäeval pärast estomihi 1592, Tallinnas esmaspäev pärast reminiscere 1593, pühapäev pärast püha nelipühi, Tallinnas püha rüütli Jüri päeval 1605, Fabiani ja Sebastiani päeval 1608, apostli Matteuse päeval 1622 jne. Igatahes on tähtpäevade nimetamine kuupäevade asemel kuni 17. sajanguni sagedane nähtus; sellest ajast peale võetakse meie praegune ajaarvutamise viis üldiselt tarvitusele ega tsiteerita enam pühakute päevi ajamääramisel.

Kuidas määrasid vanad eestlased aega? Tingimata niisama tähtpäevade järgi, nimelt sel ajal, mil veel kalendreid ei trükitud. Trükitud kalendrite iga ei ulatu kaugele tagasi. Mil esimene eestikeelne kalender ehk tähtraamat ilmus, nagu neid vanasti nimetati, on raske kindlaks määrata. Selged teated selle kohta puuduvad ega ole säilinud esimesi kalendreid. Kõigiti on eestikeelsed kalendrid 18. sajangu kingitus.

Tähtis lähtekoht keskaegsete eestlaste ajaarvutamiseks olid jõulud. Nii öeldi: jõulust kuus kukke, s. o. küünlapäevani, mil kukele enam süüa ei antud; seitse sikku maarja-

päevani, mil sikk enast ise pidi hakkama tooma; kaheksa karjalasku, mil kari metsa lasti; kümme kündi, mil künd pidi algama. Ehk teine arvutamiseviis: jõulust kuus küünlasse, küünlast seitse seosse, kaheksa karja, kümme kündi, üksteistkümmend jürri, jürist üheksa jaani, jaanist neli jaagupisse, jaagupist kaks lauritsasse, lauritsast kaks pärtlisse, pärtlist viis mihklisse, mihklist kuus marti, mardist kaks kadrise, kadrast neli jõulu.

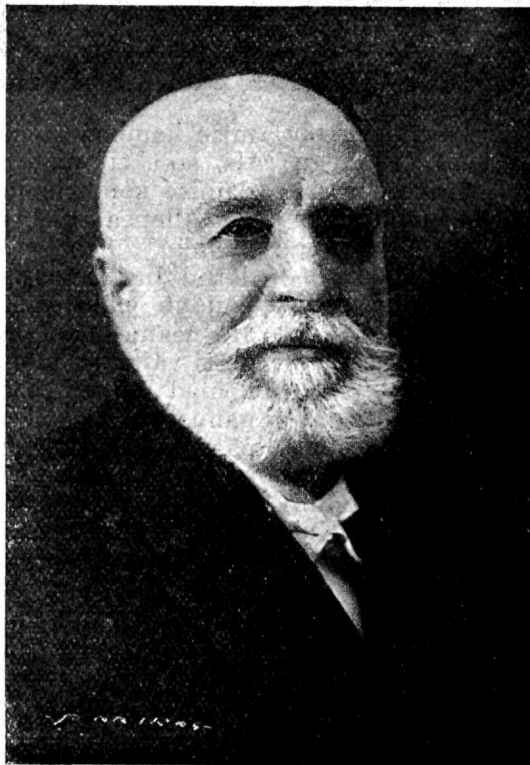
Kuidas esivanemad enne ristiusu tähtpäevade tundmaõppimist aega arvutasid, on võimatu kindlaks määrata. Kõigiti pidid neil enne seda, kui nad Jüriga, Jaaniga, Lauritsaga, Pärtliga jne. said tuttavaks, oma ajaarvutamise tähtpäevad olema, kuid missugust nime nad siis kandsid, seda me ei tea enam.

Vististi ei tunnud esivanemad ajaarvamist nädalate kaupa, sest seks puudub eesti keeles omapärane sõna; nad laenasid selle mõiste venelasilt; soomlastelgi puudub nädala jaoks oma sõna. Aasta 50 eest soovitas soome professor dr. A. Genetz nädala asemele võtta tarvitusele seitsmest moodustatud sõna „seitso“, kuid meil ja Soomes jäädi ometi ustavaks võõrapärasele sõnale;

„seitsot“ ei võetud vastu. Nädalapäevade 5 esimest nime on eestipärased; seevastu reede ja laupäev on võõrailt rahvailt laenatud. Täni ei ole tõsisemat katset tehtud reedele ja laupäevale eestipäraseid nimesid anda. Reede igatahes on germaanlaste jumala nimest Freia tuletatud.

Kaheteistkümnekuulist aastat esivanemad samuti ei tunnud, ennem juba kolmeteistkümnekuulist, nimelt taeva kuu järgi. Rahva väite järgi olnudki aastal vanasti 13 kuud, aga mõisnikud võtnud ühe kuu ära. J. Hurt oletab, et muistsed eestlased aega kuu veerandite viisi olevat arvutanud. Ülepea tulid noor kuu ja vana kuu alati küsimusesse aja arvutamisel. Võrupoolsed eestlased jagavad veel meie päevil aega ühest kuu loomisest teise kuu loomiseni 8 ossasse. Sedaviisi arvates võisid nad hästi toime tulla nädala nimetuseta.

Meie praegused 12 kuud põlvnevad rahvasuus õieti alles kalendrite tarvitusele võtmisest.

Prof. M. J. Eisen.

Vanades kalendrites kannavad aastakuud veel eestikeelseid nimesid, kuid uuemal ajal on kahjuks ladinakeelsed nimed eestikeelsest eest ära tõrjunud. Iga kuu jaoks leidub neist eesti keeles õieti mitu nime. Jaanuar kannab peale muude nime helmkuu, veebruar radokuu, märts linnukuu, aprill mahlakuu, mai lehekuu, juuni pärnakuu, juuli heinakuu, august lõikuskuu, september sügiskuu, oktoober porikuu, november talvekuu ja detsember jõulukuu. Need nimed on omapärasemad kui hilisemaegne nääri-, küünla-, paastu-, jüri-, jaani-, mihkli-, viina- ja mardikuu nimed. Ladinakeelsed kuunimed on meie päevil kõigile nii sisse juurdunud, et neist ei taheta loobuda ega hakata tarvitama omapäraseid eesti nimesid.

Enam kui kuude järgi arvutasid esivanemad aega muude tähtaegade järgi. Nimelt tuli kevad, suvi, sügis ja talv küsimusesse, sagedasti ka ainult suvi ja talv. Viimasel puhul arvutati suveks tavaliselt aeg jüripäevast mihklipäevani ja talveks aeg mihklipäevast jüripäevani. Kui aga aasta jagati nelja ossa, oli tihti ühe ajajärgu algus ja teise lõpp ebamäärane, kui ka seda püüti mingisuguse tähtpäeva külge köita. Vähemalt ei arvutatud igal pool algust ja lõppu ühtviisi. Omajagu pandi pööripäevagi tähele, kuid on küsitav, kui kindlasti seda osati ära määrata.

Vanasti ei pandud suuremat rõhku aastate arvutamisele Kristuse sündimise järgi. Aja määramiseks tarvitasid vanad eestlased mingisugust ajaloolist sündmust. Samuti tegid seda tihti muudki rahvad. Nii näiteks loeme Uuest Testamendist: viieteistkümnendal keiser Tiiberiuse valitsuse aastal, kui Pontius Pilatus oli Juudamaa valitseja ja Herodes Galilea maa

nelivürst, aga Wilippus, ta vend, Iturea ja Trakonitima nelivürst ja Lisaanias Abilenemaa nelivürst (Luuk. 3, 1). Niisugust ajaarvutamist tuletavad meile meele ka vanad tähtraamatud, kus näiteks loeme: „Kui prantsus Muskus käis.“ See lause tähendab aastat 1812. Ehk jälle: „Kui inimesed priiks lasti“ — tähendab muidugi 1816. ja 1819., „Kui Tallinn asutati“ 1219., „Kui meie maa rootsi valitsuse alla sai“ 1562., „Kui Krimmi sõda algas“ 1853 jne.

Kalendrite kõrval tarvitati rahva seas paarisaja aasta eest veel niisuguseid ütlusi kui „sakslaste karg“, 1700., „Kui Tartu linn ära võeti“ 1704, „suur katku aeg“ 1710 jne.

Möödunud sajangul määras talurahvas sagedasti mingisugust sündmust oma ümbruses ette tulnud juhtumi järgi. Nii näiteks öeldi: „Ann sündis siis, kui Antsu ja Kaie pulmad olid“; „Jaan suri siis, kui õpetaja X. kiriku peale laulatati“, „suur vihma aeg oli siis, kui Oru küla ära põles“. Kõik niisugused ajaarvutamised on liig ebamäärased. Tihti tuleb enne uurida, millal see sündmus aset leidis, millele toetutakse. Võõral on võimatu kindlaks määrata aega, kui ajaarvutamise lähtekohaks on mingisugune perekonna sündmus.

Alles möödunud sajangust peale on eestlased hakanud aega kindlasti arvutama, sel arvutamisel käies kalendri järgi, mis võimalikuks teeb alles õige arvutamise.

Paremini kui mandri eestlased võisid saarte elanikud ja mõnes kohas randlasedki aega arvutada, tarvitades „sirvilaudu“. Nende iseloom ja nende kasutamine moodustavad omaette peatüki.

M. J. Eisen.

TÜRI MANÖÖVER

11. JA 12. OKTOOBRI 1930. A.

Manöövri ettevalmistus.

Kaitseliidu taktikalised õppused on oma iseloomult ja ulatuselt kahesugused: väiksemate üksuste (jao ja rühma), ning kompanii ja ka pataljoni õppused. Esimesed on kahtlemata väikestele üksustele õpetlikumad, harjutavad meeskondi ja nooremaid juhte lahingdrillis, mis on kaitseliidu üksuste nõrgem külge, teised aga annavad peale jalaväe üksuste õppustest osavõtu võimaluse ratsa-, side-, suurtükiväe ja teistele osadele, on neile taktikaliseks kooliks, need õppused pakuvad ühtlasi pilti kaitseliidu taktikalistest võimetest üldse. Suuremate õppuste korraldamine on peale muude raskuste seotud veel suuremate kuludega ja nende ettevalmistamine nõuab kauemat aega ning põhjalikku asjatundlikku tööd. Neil põhjusil on kaitseliidus vähemad õp-

pused eelistatavamad ja reeglipärased, kuna suuremad õppused on harukordsed, siiski kujunevad nad sügisel õppuste keskkohaks, mis huvi äratavad ja suurema arvu kaitseliitlasi kaasa tõmbavad.

Kaitseliidu käesoleva aasta tegevuskavas oli kaks suuremat taktikalist õppust: üks Türi ja teine — Jõgeva ümbruses. Viimane langes kokku kaitseväge üldmanöövritega, mis pärast iseseisev Jõgeva manööver jäi ära, korraldati Türi manööver.

Kaitseliidu õppetegevuse raskus on asetatud ikka juhtidele — pealikuile; näib, et nemad on „a“ ja „o“ selles tegevuses. On juht „oma kohal“ ja ameti kõrgusel, läheb õppus ladusasti, lonkab juhi tegevus, siis on ka üksuse tegevus konarlik ja auklik. See on paratamatu tõde.

Nii oli pöördud tähelepanu juhtide-pealike ettevalmistusele ja seks otstarbeks oli märtsikuus, suvel pole pealikul selleks aega, korraldatud Võhmas ja Türis pealikele kursused, Võhmas kolme- ja Türis kahepäevased, millest kokku üle kaheksa pealiku osa võttis. Neil kursustel pakuti pealikele neid oskusi ja vastavalt sellele kohale, millel temal manöövri tulet tegevust. See oli esimene ja tähtsam samm manöövrite ettevalmistuse alal. Hiljem, hilissuvel, määrati üksused, kes Türi manöövrite osa võtavad, ja tehti teised enam-vähem üldised korraldused. Mõned üksused, patareid, ratsarühmad, siderühmad ja ka jalaväe kompaniid, et väarikamalt manöövritel esineda, korraldasid manöövriteks eriõppusi. Olukord oli antud poolte juhtidele 10 päeva enne õppusi ja seega oli neile võimaldatud tutvuda maastikuga, mida poolte juhid ja kompaniide pealikud ka kasutasid.

Manöövri tulet tegevuses kaks pataljoni. Sinisel poolel — Järva pataljon leitnant Summeri juhatusel. Rohelisel poolel — Sakala pataljon kapten Triigi juhatusel. Sinise poole Järva pataljoni moodustasid:

— Türi malevkond — 1. komp. — pealik leitn. Mikelsaar,

— Paide malevkond — 2. komp. — pealik leitn. Männik,

— Järva-Jaani malevk. — 3. komp. — pealik leitn. Põlendik,

— Harju maleva Juuru ja linnaümbruse malevk. — 4. komp. — pealik kapten Kaljon,

— Harju maleva Rapla malevk. — 5. komp. — pealik leitn. Tamm,

— Türi eskadron — ratsarühm — pealik leitn. Erma,

— Türi ja Paide malevk. ning Harju maleva üksuste sidejaod — siderühm — pealik Linnapet.

Rohelise poole (Sakala pataljoni) moodustasid:

— Suure-Jaani malevk. — 1. komp. — pealik kapt. Hansen,

— Põltsamaa malevk. — 2. komp. — pealik kapt. Zimmermann,

— Pilistvere malevk. — 3. komp. — pealik kapt. Erik,

— Pärnumaa maleva Vändra malevk. — 4. komp. — pealik kapt. Mett,

— Sakala maleva patareid — kerge patareid — pealik leitn. Kivistik,

— Põltsamaa, Pilistvere ja Keskmalevkonna eskadronid — eskadron — pealik lipn. Pärtel,

— Sürgavere jalgratturite rühm — jalgratturite rühm — pealik lipnik Saarepere,

— Sakalamaa maleva üksuste sidejaod — side rühm — pealik lipn. Kivinõmm,

Sakalamaa maleva tehniline komando — tehniline rühm — pealik Tõnis Veldeman.

2. Manöövri olukord 11. okt. kell 1640.

Sinine pool:

Rohelised tungivad peale kagust kitsaropalise raudtee ja Viljandi maantee suunas. 11. oktoobril kell

1625 jõudnud nende luure ratsaosad Kärevere as. ja Retla küllasse, kuhu jäänud peatuma. Pealtkuulatud telefonikõne järele jõuab 11. oktoobril kell 1900 ja 2000 vahel Kärevere jaama ja Kärevere ning Oiso külladesse roheliste üks pataljon, kellel on ülesandeks 12. oktoobril välja jõuda Pärnujõe (Türi jõe) juonele ja alata ettevalmistustööd jõe forsseerimiseks.

Siniste Järva ja Harju malevate pataljoni (Järva pataljon) koguneb Türi linnas, kus koondamise lõpetab kell 1700. Pataljonil on ülesandeks kaitsta Pärnu jõe (Türi jõe) ülekäike, kuni öösi 12./13. okt. abijõud kohale jõuavad, et siis pealetungile üle minna ja rohelised tagasi paisata.

Eriolukord.

11. oktoobril kell 1700 sai Järva pataljoni pealik maleva pealikult järgmise käsu:

Järva malev

Nr. 115/op.

Türi jaam.

11. okt. 1930. a., kell 1645.

Kaart 1:42000.

1) Rohelised tungivad peale kagust kitsaropalise raudtee ja Viljandi maantee suunas. Kell 1625 jõudsid nende luure-ratsaosad Kärevere as. ja Retla küllasse.

2) Maleval on ülesandeks kaitsta Pärnu jõe (Türi jõe) ülekäike Laupa as. kuni Paideni.

3) Järva pataljonil kaitsta Särevere mõisa ja raudteesilla eelset positsiooni.

Pataljoni vastupanu-positsiooni eelserv: Parasi talu, kõrg. 30,7 Mäeküla as. (Mehheküla mõis), Variksaare talu.

Pataljoni kaitseõigu piirid: paremalt — Särevere mõis, kõrg. 27,5 (Tännasilma küla keskel), Kärevere as. (kõik s. a.); vasakult — Alliku as. (v. a.), Tori as. (v. a.), Alliksaare talu, Oiso as. (viimased s. a.).

4) Pataljonist paremal Laupa as., kõrg. 30,27, Parasi talu juonel asub kaitse Vändra malevkonna üksik kompanii (fiktiivne).

Pataljonist vasakul Variksaare talu Näsüvere juonel asub maleva eskadron (fiktiivne).

5) 12. oktoobril kell 0300 jõuab Türi jaama Järva pataljoni pealiku käsutusse Tallinna maleva patareid (fiktiivne).

6) Pataljonil korraldada luuret kitsaropalise raudtee ja Viljandi maantee suunas ning teha kindlaks 12. oktoobri kella 0700-ks pealetungivate roheliste jõud ja asetis.

7) Minu K. P. Türi jaamas, samas ka telefoni keska jaam.

8) Pataljonil olla lahinguvalmis 11. okt. kell 2100.

9) Maleva L. P. Türis, Tarvitajate-ühisuse hoovis. Maleva S. P. Türis, raudtee ambulantsis.

Roheline pool.

Rohelised tungivad peale kagust kitsaropalise raudtee ja Viljandi maantee suunas. 11. okt. kell 1625 jõudsid nende luureosad Retla küllasse ja Kärevere as. Roheliste Sakalamaa ja Pärnumaa malevate

pataljon (Sakala pataljon) jõuab Kärevere jaama 11. okt. kella 1900 ja 2000 vahel. Siniste Järvamaa ja Harju malevate osad koonduvad Türis. Luure andmetel kavatakse Järva malev asuda kaitsele Särevere mõisa ja Mäeküla (Mehéküla as.) rajooni ning visalt kaitsta Pärnujõe (Türijõe) sillaeelseid positsioone, et abivägede kohale jõudes vastupeatungile asuda ja rohelised tagasi paisata.

Eriolukord.

11. oktoobril kell 1700 jõudis Sakala pataljoni pealik Kärevere asundusse, kus sai järgmise telefonogrammi:

Sakala pataljoni pealikule.

Võhma,
11. okt. kell 1640.

Sinised organiseerivad kaitset Särevere mõisa ja Mäeküla as. rajoonis.

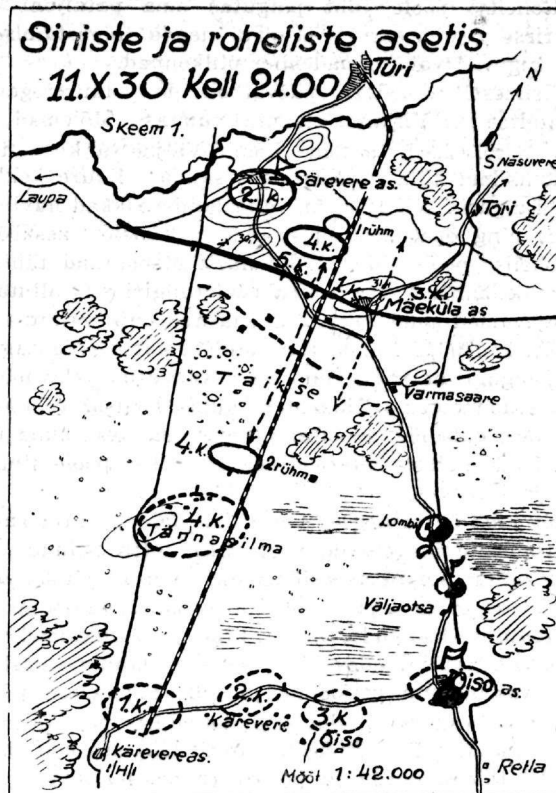
Pataljonil asuda 12. oktoobril kell 1630 pealetungile Kärevere jaama ja Oiso as. joonelt kitsaropalise raudtee ja Viljandi maantee suunas ning kell 1230 välja jõuda Pärnujõe jõe, kus alata eeltõid jõe forsseerimiseks.

Pataljoni pealetungiriba piirjooned: paremal — Oiso as., Alliksaare talu (Aleksaare), mõlemad s. a.), Torias ja Alliku as. (viimased v. a.); vasakult Kärevere as., kõrg. 27,05 (Tänasilma küla keskel), Särevere mõis (kõik s. a.).

Paremal pataljonist Äiama küla Näsuvvere (Nasuvvere) suunas tegutseb maleva eskadron (fiktiivne). Maleva sidetelg raudtee suunas. L. P. ja S. P. 12. okt. kella 0800 Kärevere jaamas.

Manöövri esimene päev.

11. oktoobril kell 1700 olid sinised koondunud Türis ning valmis väljaastumiseks. Samaks ajaks olid koondunud rohelisel poolel Kärevere jaama juures 4. (Vändra) kompanii ja Oiso asunduses eskadron. Teised kompaniid ja patareid jõudsid Kärevere jaama 11. okt. kell 1840. Manöövri aluks oli määratud 11. okt. kell 1700. Milles seisis poolte juhtide esialgne otsus? Ülesanne oli neile antud ja ei mingeid muid juhtnõude selle täitmiseks, nii oli poolte juhtidel suur iseseisvus tegutsemiseks, suurem veel, kui see tihti sõjas juhtub. Sinise poole juhi esimene ja täiesti õige otsus oli: julgestada ning kindlustada pataljonile kaitse organiseerimist ning luure teel koguda teateid rohelistest. Pillu kaardile heites näeme, et paremaks abinõuks kaitse organiseerimise julgestamiseks on Lombi ja Väljaotsa talude vahel turbaraba kitsendiku ning Tänasilma küla oma alla võtmine ja sealt luure edasitoimetamine vaenlase jõudude ja asetuse kindlakstegemiseks. Selle eesmärgiga saatis siniste poole juht välja kaks luursalka: ühe raudtee suunas, 4. kompanii kaks rühma, ülesandega vallutada Tänasilma küla ja toimetada luuret Kärevere suunas, tehes kindlaks raudtee suunas tegutsevate roheliste jõud ja asetis; teise luursalga, ratsarühma, Viljandi maantee suunas ülesandega vallutada kitsendik Väljaotsa talu juures ja toimetada edasi luuret Oiso asunduse suunas, tehes kindlaks Viljandi maantee suunas tegutsevate roheliste jõud ja asetis.

Rohelise poole juhi esimeseks otsuseks oli: kindlustada kõik soodustused pealetungimiseks 12. oktoobril ja selleks oma alla võtta Tänasilma küla ning Lombi-Väljaotsa kitsendik, mis moodustavad defileed soises ja vesises pealtungi ribas ja sealt edasi toimetada luuret ning kindlaks teha siniste lahingepostid, vastupanupositsioon ja vägede asetis vastupanupositsioonil. Oma otsuse täitmiseks määras ta: 4. komp. ülesandega oma alla võtta Tänasilma küla; eskadroni — ülesandega oma alla võtta kitsendik Väljaotsa talu ja Lombi talu vahel. Eskadroni kõvendas ta hiljem soomusautoga ja ratturite rühmaga, kes öise pimeduse tõttu tegutsesid jalgsi.

Luure välja saadetud, andis siniste poole juht pataljonile käsu kaitse asumiseks. (Siniste asetis kaitse v. skeem 1.) Siin oli siniste poole juht õieti arvestanud maastikuga, valides vastupanupositsiooni 200—300 m lõuna poole kõrg. 30,7 ja 31,4 (et esimesel kõrgendikul kasvas rukkioras, siis nimetati ta „Orasmäeks“ ja teine sai nimetuse Mäeküla mägi), nii avanes neil kõrgendikelt kuulip. soodsad flankeerimise võimalused ja nad ise pakkusid soodsaid vaatlemisvõimalusi. Samuti oli õige, kui pataljoni pealik määras 1. ja 3. komp. vahejoone üle Mäeküla mäe, seega jättes võimaluse 3. komp. asetada Mäeküla as. juure kuulip., kust avanes hea võimalus flankeeriva tulega oma kaitseõigu ette tulistada. Eksitus oli, et 5. komp. oli määratud laiem kaitseõik, kui teistele kompaniidele, sest just siin raudteest lääne pool olid rohelistele paremad lähised kallaletungiks, kuna maastik ida pool raudteed selleks ebasoodus oli. Teiselt poolt pehmendas seda puudust 5. komp. rinde taha tugevate reservide paigutamine.

Rohelise poole juht paigutas oma pataljoni öökorterisse (v. skeem 1) ja pani nende julgendamiseks välja tugevad vahtkonnad ning piilkonnad.

Esimesel manöövri päeval oli elav luuretegevus nii raudtee kui Viljandi maantee suunas. Mõlemad, sinised ja rohelised, tahtsid Lombi-Väljaotsa kitsendiku ja Tänasilma küla peremeesteks saada. Luure kokkupõrked algasid kell 1900 ja, vaheldamisi rikkad huviküllastest ning õpetlikest episoodidest, kestsid keskööni. Et rohelise poole juht oli kindlasti otsustanud tähtsaimaid taktikalisi esemeid oma pealetungiribas vallutada ja tugevamad jõud tegevusse saatnud, siis vallutas ta 12. okt. kell 0045 Lombi talu, siniste katse seda tagasi võtta, olgugi, et ratsarühm oli kõvendatud jalaväeosadega, ebaõnnestus. Tänasilma külas hoidsid rohelised enda käes küla lõunapoolset ja suuremat osa, kuna üksikud talud külast 400—500 meetrit põhja poole siniste kätte jäid.

Et juba öhtul aegsasti roheliste lahingluurel vaenlase tugevate luureosade vastupanu tõttu polnud võimalik siniste julgustuspositsioonini välja jõuda, teated siniste kohta aga vajalised, saatis roheliste poole juht tehnilise komando, väljavalitud ja leidlikumad mehed, üksikutes salkades läbi siniste lahingeelpostide nende vastupanupositsioonile ja selle lähemasse seljatagusesse ülesandega teha kindlaks siniste positsioon ja vägede asetus sellel. Pimeduse tõttu läks see neil sissisalkadel täiesti korda ja pooled (8 meest) neist tulid tagasi ning teid teateid siniste asetuse ja asukohtade kohta. Pooled (7 meest) jäid aga siniste seljataha, et järgmisel päeval, kui rohelised peale tungivad, seal segadust sünnitada. See siniste poolte juhi samm nii luure toimetamiseks on väärt alla kriipsutada, küsitav on, kas sõja ajal lähemas seljataguses päeva ajal sissisalkadel on võimalus päevavalgele tulla. Siiski hea julgus ja algatus on pool võitu.

Nii lõppes manöövri esimene päev.

Manöövri teine päev.

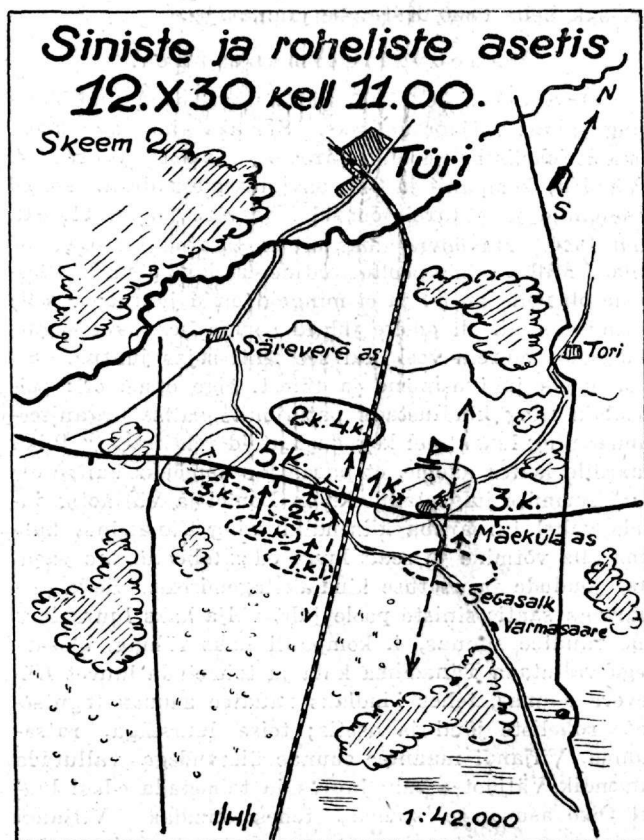
12. oktoobril kell 0600 algasid rohelised ülesande kohaselt pealetungi. Pataljoni pealik otsustas pealöögi anda raudtee suunas ning suunis kõik 4 kompaniid pealetungi-ribas raudteest lääne poole, kus leidsid soodsamad lähised siniste vastupanupositsiooni ründamiseks Mäeküla mäe ja asunduse, kust rohelised flankeeriva tulega pealetungivaid osasid võisid tulistada, otsustas pataljoni pealik suitsumürskudega pommitada ja suitsukatte alla panna. Viljandi maantee suunas peale tungida sai ülesandeks öösi seal tegutsev luursalk (eskadron, ratturiterühm ja soomusauto), mis kõvendati ühe jalaväe rühmaga. Need osad olid koondatud ühise juhatuse alla, ja neil oli ülesandeks oma tegevusega kindlustada pataljoni paremat tiiba.

Raudtee suunas pealetungivate osade esimesse järku määras pataljoni ülem 1. kompanii, kes kell 0500 Tänasilma külast välja astus ja siniste tugeva luursalga tagasi tõrjus ning samm-sammult seda jälgis. Kell 1000 jõudis 1. komp. Taikse küalani, kus siniste lahingeelpostid tulevahetusse astumata taandusid. Siin tegid siniste lahingeelpostid suure eksituse, unustades oma ülesande — „pidada kinni vaenlase luure ja eel-

kaitsese osi“... taandusid nad vähema vastupanuta. Siniste lahingeelpostide taandumist ei kasutanud ka 1. komp., kes seisma jäädes lahingeelpostide joonele, ei liikunud edasi kuni soodsa kallaletungi lähtealuseni.

Siniste poole juht, saades luurelt esimesed teated, et raudtee suunas tungivad peale roheliste tugevad jalaväe osad, Viljandi maantee suunas nõrgemad ja ratsaosad, jõudis otsusele, et rohelised tungivad peale, kavatsedes anda pealöögi pataljoni paremale tiivale Orasmae ja raudtee vahele. Vastukaaluks ja võimaliku positsiooni läbimurde likvideerimiseks paigutas ta Särevere mõisas asuva varu, 2. kompanii, 5. kompanii vasaku tiiva taha. (Siniste asetus kaitsel 12. oktoobril, v. skeem 2.)

Roheliste 2. ja 3. komp. jõudsid kell 1045 Taikse küla põhjapoolsele äärele ja asusid seal kallaletungi lähtealusele. 15 minutit varem jõudsid Viljandi maantee suunas tegutsevad osad Varmasaare talu juure ja asusid seal kallaletungile, mis aga siniste tulega seisma pandi. 1045 võeti roheliste poolt Mäeküla asundus ja mägi suitsukatte alla, mis nende kallaletungi lähtealusele asumist ja kallaletungi varjas. Kell 1100 algasid rohelised kallaletungi ja ühtlasi rünnakut. (Rohelised kallaletungi lähtealusel v. skeem 2.). Kallaletungi lähtealusele asumist ja kallaletungi varjas flankeeriva tule eest Mäeküla mäe suunas suitsukate, mis polnud aga küllalt tihe. Mäekülas asuv siniste 1. komp. üks rühm ja r.-kuulip. tulid läbi suitsukatte, ning tulistasid roheliste ründavaid osi flankeeriva tulega. Roheliste tugeva ja hoogsa rünnaku tõttu läks neil korda 5. komp. vastupanupositsiooni tungida, kus siniste va-

rude poolt nende edasitung takistati. Kell 1120 läks siniste varu, 2. ja 4. kompanii, vasturünnakule, et rohelise vastupanupositsioonilt välja visata. Selleks ajaks oli vastupanupositsioonile jõudnud ka roheliste varu kompanii (4. komp.), kelle abil siniste vasturünnak seisma pandi. Sellega kell 1120 lõppes manöövrite tegevus.

Tähelepanekuid manöövriteilt.

1. Kaitseliitlased ilmusid õppustele oma enamuses organiseerimatult, ükskaaval. Peame nii kaugele jõudma, et kohapealsetest üksustest ilmuvad õppustele kindlad organiseeritud üksused (jaod, rühmad jne.) oma pealiku juhatusel ja selleks kogunevad kogunemiskohtades oma üksuse piirkonnas. See kasvatab distsipliini ja õpetab korraks.

2. Poolte juhid näitasid taktikalist küpsust ja rahulikku, kaaluvat ning energilist juhtimisvõimet. Kompaniipealikud, kõik reservohvitserid, on rahulikud ja külmaverelised ning kogemusrikkad, kuid vaja rohkem autoriteetsust, kindlust ja nõudlikkust alluvate juhtide vastu. Ei ole küllalt, kui käsk või korraldus on antud, vaja jälgida, kuidas ta täidetakse.

Rühma- ja jaopealikute seas on energilisi ja tublised pealikuid, kuid tihti ja väga tihti unustavad nad vähemate üksuste lahingtegevuse aluse — lahingdrilli. Nad satuvad kogu oma meeskonnaga hasarti ja siis kaob korralik lahinggruppide tegevus, unustatakse maastikule kohanemine ja vaenlase vaatlemine, mis ta teeb ja kust ta tulistab.

3. Üksused oma tegevuses kuni vaenlase kohtamiseni tegutsevad ettevaatlikult ja reeglipäraselt. Vaenlasega tulevahetuse astudes tõuseb ind, minnakse

hasarti, algab „formamine“, vaatamata, kas vaenlase tule all või mitte. Ka hasarti minnes ei tohi juhid oma juhtimisvõimet kaotada ja juhivad peavad oma juhti tähele panema ning kuulma. Korratu tormav mass kannab tule all veriseid kaotusi ja seda oleksid kannud ründavad rohelised Taikse ja Mäeküla väljadel. Tuli, liikumine, maastikule kohanemine — neid kolme peame igas lahingtegevuses ikka meelestama.

4. Ei tohi unustada toitlustamise korraldamist. Oli üksusi, kes said manöövrite ajal esimest korda süüa manöövri lõppedes.

5. Ratsaosad töötasid ilusasti. On omandatud tehnilisi oskusi, mis osati ära kasutada.

6. Patareil oli alati vaatlus, side ja ta oli valmis tulistamiseks. Iseasi — kui tabav oleks olnud tuli, Sõitjad peavad rohkem viluma.

7. Siderühmad hoidsid poolte juhtidel vahetpidamata telefoniühenduse oma alluvatega. Ka liinirikked leiti ning parandati ruttu.

Lõpuks toon kaitseväge staabiülema kindral Tõrvandi poolt manöövri arutusel avaldatud mõtted: „Võin konstateerida edu, mis aast-aastalt on märgata kaitseliidu taktikalises tegevuses. Kuid on puudusi. Suurem neist on, et üksused kaotavad oma juhitavuse, lahingu keerises satuvad segi, kannatab maastikule kohanemine; niisuguses massilises tegevuses vaenlase tule alla sattudes kannab väeosa veriseid kaotusi. Koju minnes igäüks kontrolligu oma tegevust, kas seisin mina oma ülesande kõrgusel, missugused puudused ja eksitused olid minu tegevuses. Teinekord katsume need ära hoida, siis on kahekordne edu.“

A. B.

Viljandi malevk. tehniline k-do lõunatamisel, istudes Türi linna murul pärast õnnestunud „lendvat“ vaenlase seljataha Türi sõjas.

Lõuna-Sakala — kaotatud Eesti maakond

Vana-Eesti lõunapiiri ulatavus: Koivajõe ülemjooksust Astijärveni

Pärastine piiri nihkumine palju maad põhjapoole — eestlaste alale

Mõnd korda on „Kaitse Kodu!“ olnud kõne rän-
gast saatuslikust pöördest Eesti rahva ajalookäigus,
mis teda tabas 13. sajangu alul: suur murrangust,
mistõttu Eesti kaotas oma iseseisvuse, sattudes võo-
raste võimu alla. Mis see muutus tähendas Eesti elu
arengus, on küllalt tuntud. Mida aga seni on vähe tä-
hele pandud, on asjaolu, et Eesti selle murrangu tõttu
kaotas enamgi veel kui oma vabaduse: tal läks kaduma
ka osa oma elamisalast, liiati Vana-Eesti täht-
samast maakonnast, võimukast Sakalast. On
küll vajaline sedagi kurba sündmust kord vaadelda li-
gemalt.

Et Eestimaa ida küljest juba mõni aeg varem
oli eraldatud ja seetõttu seatud üsna teistesse oludesse
suur osa põlist Ugala maad — Peipsijärve lõuna-
kaldast lätlasteni (nüüdne Petseri- või Setumaa) — on
üldiselt tuntud. Ja meie rahvapõlvel sai võimalikuks
seda saatuslikku viga parandada, kadunud poeg tuua
koju. Aga maa-alalt umbes sama suur, kuid oma sei-
sukohalt hoopis suurema tähtsusega oli kaotus, mis ta-
bas Eestit hiljem ta lõunapiiril, lätlaste maa vas-
tu. Ja see kaotus kujunes aegade jooksul kaugelt mõ-
jukamaks kui idapoolne, sest kuna emamaast ärakistud
Ugala osas eestlus küll uinutati magama, jäi ta
ikkagi edasi elutsema, kuni nüüd jälle yöis ärgata, sui-
kus ta oma sugurahvast ärälõigatud Lõuna-Sakalas hoo-
pis surmale, see maa muutus teisrahvaliseks —
läks Lätimaaks, nii Eestile püsivalt kaotsi.

Seda kurba asjalugu taipame õieti ja täiesti alles
nüüd — 700 a. järele; seni oli ta seisnud teadmatu-
ses. See asjaolu näib pealiskaudselt vaadates koguni
imelikuna. Kust tuleb, et ta pole jätnud jälgi ajaloo-
kirjadesse ega isegi rahva mälestusse?

Ligemalt asjakäiku vaadates on see aga küll aru-
saadav. Täis tõsiasjana seisab meie silmade ees ana-
loogiline nähe, kuid veel suuremas ulatuses, meie hõimu-
rahva liivlaste kadumine. Sellestki ei mainita ajaloo-
raamatutes vähematki ning ka nüüdisajani allespüsinud
liivlased teavad seda ainult kirjanduse järele. Otse sa-
mane oli lugu Lõuna-Sakalas, küll vähemal määral. Võo-
rastele allaheitmisega tabas eestlasi nii ränk hoop, et
seejuures muud asjad üsna varju jäid, nii ka ühe osa
maa kaotsimine, millel ikkagi oli ainult kohalik täht-
sus. Ajaraamatute kirjutajad aga olid endisel ajal tea-
dagi muulased, kes kirjutasid sündmustest aga
seda, mis puutus maa ülemkihti, sakslasi, kuna maa
pärisrahvas oli neile ainult umbkaudne, hall,
„mittesakste“ kogu, kelle rahvuse järele ei küsitudki.

Sama põhimõtte järele talitasid muidugi maa isandad
võimumed, kes tundsid ainult „oma inimesi“,
alamaid, hoolimata nende rahvusest, tarbe ja tuju järgi
neid ka mujale asetades, mistõttu rahvuste piirimail
tekkisid loomusunnil segimineku.

Esiti, maa allaheitmise järele selle äräjagamisel
erivõimkondadesse vaadati küll omajagu ka seniste
maakonnapiiride peale, andes neid tervikuna ühele või
teisele võimule. Seetõttu läks ka Eesti Ugalamaa
umbkaudu tervelt Tartu piiskopkonnale (vähemaid
muutusi tuli siingi, neist eespool).

Hoopis teisiti oli lugu Sakalamaga. See
läks täielt ordule, ühtlasi ka osa temast lõunapool
seisvast Läti Talava (loe Talava) maast, saades nii
ühiseks orduvallaks. See ulatus Astijärvest Vene pii-
rini, nii piiskopimaid ümber haarates. Ordu võimua-
nuse juures oli loomulik, et ta oma piire piiskopimaade
kulul veelgi laiendada püüdis. Kuna nõnda ordu alla
kuulus ühtlasi läänepoolne Lõuna-Eesti kui ka põhja-
poolne Lätimaa, võis ta maa-alal suurema tähelepa-
nuta sündida see suureviisiline Eesti-Läti rahvuspiiride
teisale nihutamine, millest siin kõne. Polnud ju enam
olemas ei „Sakalat“ ega „Talavat“, vaid ühtlane ordu-
maa oma „talupoegade“.

Võimalik, et kogu see sündmustik oleks jäänudki
järelmaailmale teadmatuks, kui mitte 18. sajangul õnne-
kombel poleks ilmsiks tulnud meie maa ajalookäigu
kohta ülitähtis teos „Liivimaa alglood“ (Ori-
genes Livoniae), mille oli kirjutanud oma aja
kohta hoolas ja osav sulemees, „Läti Hindreku“
nimetuse all tuntud katoliku usu preester, kes ise roh-
kel mõõdul oli tegev meie maa äravõitmise käigus, see-
juures ette tulnud sündmusi terava tähelepanijana jäl-
gis ning neid otse värskelt, osalt enda nägemise jä-
rele, kirjeldas — küll omaaegses värvingus, kuid üldiselt
tõetruult. Seetõttu on ta kirjutatud „kroonika“ (aja-
raamat) saanud väga tähtsaks allikaks ka Eesti aja-
lookäigu kohta ja jääb selleks ka edaspidigi. Temas
leidub mõndki, mis seni pole veel igakülgselt selgita-
tud, muuseas ka see küsimus, millest meil on kõne:
Eesti rahva ja keele piiri ulatavus 13. sa-
jangul, kroonika kirjutamise ajal.

Selle lahendamiseks annab otse mainitud kroonika
väga väärtusliku võtme kätte, küll kaunis krobeline, nii
et vaevaline on sellega tegutseda, kuid ikkagi saab sel-
teel avada peidusolevat varakstikest.

On äärmiselt tähtis, et kroonikakirjutaja elutses
otse sellel maakohal, kus ette tulid suure Eesti vaba-

dussõja tähtsad sündmused, kus peeti kaks suurt lahingut ning kust käisid üle mitmel puhul vastastikku vaenuväed: põhjast lõunasse ja überpöördukt, nii et hoolas vaatleja võis neid asju põhjalikult tundma saada ja kirja panna, mida ta ka tegi. „Läti Hindreku“ elu- ja tegutsemispaik, kus ta kirjutas ka oma kuulsa kroonika, oli nimelt ühe jõe ääres, mida ta ladinlikus kujus nimetab Ymere (teisendatud nimetused on Ümera ja Iimera), ning selle ümbruskonnas. Varjuküljeks on kroonika kirjutamisel küll, et kirjanik, kes üldiselt püüdis kõigest väest järele aimata piiblist kõneviisi, mainitud jõest kõneleb otse samal moel kui piibel Jordanist ja Kidronist, ainult nime öeldes, mitte piseemat mõista andes, kus kohal jõgi asus, kust algas, kuhu lõppes, nähtavasti oletades, et lugeja ise mõistku, ja kes ei mõista, olgu mõistmata. Sellest siis tuli, et kui „Ymera“ nimetus, mis tema ajal oli küllaldaselt tuntud, hiljem kirjudest kadus, tema õiget asukohta kaugemal enam sugugi ei teatud. Teispidi on aga õnneks kroonika kirjeldused Ümera äärsetest sündmustest maastikuliselt (topograafiliselt) nii rohked ja üksikasjalised, et nende kaudu võib jõuda tähtsatele otustele.

Ning seetõttu võidigi hakata kõnesoleva kroonika andmetel vaatlema küsimust Eesti ja Läti rahvusliku piiri määramise kohta nende endise iseseisvuse ajal, enne allaheitmist. See sündis alles 18. sajangu lõpul, seejärele kui „Läti Hindreku“ kroonika a. 1740 õpetlase Gruberi hoolitsusel oli trükis avaldatud ja nii laiemale ringkonnale tuttavaks saanud. (Tervelt pooltuhast aastat oli ta seisnud mõnes käsikirjas raamatukogudes.) Raamatu sisust kõneldes kerkis muidugi kujunduses esile ka Ümera jõe asukohta küsimus ja katsuti seda ära määrata. Kuid asjatundmatutes satuti sellejuures üsna eksiteele. See võrra saadi kirjaniku harutlustest küll õieti aru, et kõnesolevat jõge tuli otsida tollekordselt Eesti ja Läti piirimaalt, kuna kirjeldustest tundus, et jõekond leidus lätlaste alal, aga eestlaste maale kaunis ligidal. Ja sellele alusele asudes seletati siis asja eestlaste ja lätlaste asukohta piiride vaatevinklist, nagu need olid 18. sajanguul, oletades, et ajalooline Ümera on Säde (läti k. Sede) jõgi, mis teatavasti algab Valga ligiduses ning voolab lääne sihis Astijärve. Esiti tehti seda küll ettevaatlikult ja kaheldes, tähendusega, et Ümera on arvatavasti nüüdne Säde jõgi. Et aga mingit teist seletust olemas polnud, kujunes arvamine üsna kindlaks, et Säde ongi endine Ümera*). Seetõttu ütles ka J. Hurt a. 1871 oma „Isamaa sündinud asjade piltide“ nimelises kirjatöös, kus esimest korda tutvustas eestlastele Läti Hindreku kroonikat, üsna kindlalt, et „Ümera jõgi on praegune Säde jõgi“. Selle mõjul jäi kauaks ajaks Eesti lugejaskonnale teadmine, et asi ongi nii.

Küll tekkis ju õige pea sellele vaatele eestlaste juures protest. Tänavu on otse pool sada aastat täis sellest, kui tuntud Eesti vanaaja uurija Jung Läti Hindreku kroonikaga ligemalt tutvudes (teatavasti tõlkis ta hiljem selle teose Eesti keele) tuli arvamisele, ning kirjutas sellest ka ajaleht „Sakalas“, et teoses lei-

*) Teadagi märgiti ka kõikidel kaartidel Säde jõgi vana Ümerana.

duvate mitmete andmete järgi Säde jõgi mitte ajalooline Ümera ei saa olla, vaid selleks „peab olema mõni teine jõgi, mis enam lõunapoolt Astijärve jookseb.“ Niisugust jõge pole aga olemas, ning et J. Jung ka mingit teist jõge Ümeraks ei teadnud tunnistada, küsimuse lahendamisel ka tegelikku tähtsust polnud, ei leidnud ta seletust suuremat tähelepanu. Seda vähem, et kümme aastat hiljem Läti teadlane dr. A. Bielensteini avaldas teadusilmas head hindamist leidnud suure teose: „Läti rahva elukoha ja keele piirid 18. sajanguul“, milles oma autoriteediga täieltoetas vaadet, et Säde jõgi on endine Ümera, sest ei olevat mingit teist seletust. Niisuguse võimuka teadlase otustamisega arvati küsimus lahendatud olevat.

Aga polnud mitte. On tuttav nähe, et vahel ek-sivad tähtsadki teadlased, kui nad oma harutlustel ei suuda arvestada kõigi asjaoludega. Nüüd pole enam mingit kahtlust selles, et Bielensteini vaade on väär. On tähelepanav, et vastuväide tuli ju lühikese aja järele otse lätlastelt, kelle vaatekohast Bielenstein oli oma otsuse teinud. Lätlastelgi oli eelmise sajangu lõpuaastakümnel meie J. Jungi taoline mees, kihelkonna kooliõpetaja V. Ballod, kes rahvamehena seda märkas ja avalikkuse ette tõi, mis A. Bielensteini tarkusele tundmatuks jäänud, et kuulus ajalooline jöenimetus Ümera mitte pole kadunud ja jõgi saanud teisenimeliseks, vaid praegugi on olemas Jümera jõgi, mis algab nüüdse Kooka mõisa (Kokenhof) Mojani ja Dukeri valdadest ning 25—30-kilomeetrilise jooksu järele voolab 5—6 kilomeetrit allpool Volmari linna Koiva jõkke, nii olles selle jõe parempoolne haru. Ka jõesusus olev talu kannab seda nime. Kuna Jümera nimi on otse samakujuline kui kroonikakirjutaja „Ymera“, ei tohiks küll olla mingit kahtlust, et ta on just sama jõgi.

Aga peale nime samasuse tõi Ballod ette ka Läti Hindreku kroonika teadete najal rea andmeid, näidates, et need hästi kokku käivad Jümera jõe seisukohaga, neid aga Sädega ühendada kuidagi ei saa. Nii oli siis kätte saadud see „teine jõgi“ lõunapool Sädet, mille olemasolu J. Jung oletas, kuid hoopis kaugemal kohal.

Oma teooria tõestamiseks töötas Ballod pikemat aega hoolega, mille mõjul valmistati uus — „Tahlavamaa kaart, a. 1224“, kus oli asetatud ajalooline Ümera oma õigele kohale, Koiva harujõena, Jümerana. (Kaardil on küll Tahlavamaa põhjapiir ikkagi nihutatud nähtavasti kaugemale kui see tõepoolest oli, Astijärvest tüki maad põhjapoole, mis lätilisest vaatekohast on mõistetav.) Ballodi väited olid veenvad ja omandasid Läti kirjanduses kaunist poolehoidu. Hakati koolimaakaartegi sellekohaselt ümber kohendama. Nad ei suutnud ometigi läbi lüüa, sest täie rõhuga astus Ballodi väidetele vastu dr. Bielensteini oma autoriteediga, tuues ette ka omapoolseid põhjendusi selle teooria tagasitõrjumiseks. (Nendest teisel.)

Ning kuna lätlastele muidugi meeldivam oli Bielensteini Säde-teooria, mille järele nende maa-alale anti suurem ulatavus kui Ballodi kaardil, on arusaadav, et neil erilist huvi polnud selles asjas „über õppida“. Jümera küsimus jäi nii nendel lõplikult lahendamata.

Eestlastele on aga selle küsimuse selgitamine kaugelt tähtsam kui lätlastele, ning meil tuleb küll selle eest enam hoolitseda kui seni. Eesti keeles tutvustas Ballodi teooriat ühes ta kaardiga. M. K a m p m a n n oma kirjutises „Esivanemate jälgedel“ ajakirjas „Linda“ a. 1904. nr. 47 ja 48, seda täiesti õigeks pidades ning enda nägemise järele täiendusi ligi lisades (K. oli sel ajal seminari õpetaja Volmaris, kust oli võimalik kohapeal vaatlemas käia.) Kuna aga Eestis sel ajal seisid päevakorral suured avaliku elu küsimused, jäi Ümera asi nende varju ega võetud seda ligemale harutlusele ja hiljemaltki on see jäänud tegemata. Oma „Eesti rahva ajalugu“ kirjutades seisis see mul küll meeles, kuid teose raamidesse ei mahtunud ta ligem käsitamine. Piirdusin siis ainult tagasihoidlikult paari märkusega: et Vana-Eesti Sakalamaa külge kuulus ka osa nüüdset Lätimaad ning et ajalooline Ymera jõgi polnud Säde, nagu seni arvatud, vaid Koiva harujõgi Jumera, seejuures Kampmanni väitele toetades. Pärast olen seda asja riivanud mõnes oma kirjutises vähe möödaminnes; süveneda sellesse ei saanud. Ka Kampmann on oma „Eesti ajaloo“ Ymerale annud õige aseme, kuna teised Eesti ajalooaamatud seda asja pole puudutanud. Nõnda pole kahjuks seni suuremat hoolitud endisaegse Eesti lõunapiiri seisukoha lahendamisest.

On rõõmustav, et nüüd ometi on see küsimus võetud avalikkuse ees põhjalikumalt kõne alla. 1 okt. pidas prof. Uluots „Eesti Õpetatud Seltsis“ tähtsa kõne teemil: „Eesti lõunapiirist 13. sajangul“, tuues selle seni vähetuntud aine kohta ametlike dokumentide najal rohkelt uusi andmeid. Kõne põhimõtteks oli tõendada, et Eesti lõunapiir ulatus siis kaugele nüüdse Lätimaale. Eriti selgitas kõneleja Ymera küsimust, tõendades samadel põhjustel kui J. Jung ja V. Ballod, et ainult siis saame õigele sihile, kui vaadeldes sündmuste käiku „Ymera jõe maadel“, nagu see Läti Hindreku kroonikas leidub, võtame seda jõe nüüdse Jumera-na, Koiva jõe haruna.

Kõnest on ilmunud ajakirjanduses referaadid, — muidugi koguni kokkupigistatud kujul. Nendest ei saa teadagi kõne kohta täit selgust. Asi on aga seevõrra küllalt tähtis, et väärrib täielikumalt kirjeldust. Sel põhjusel on vististi kohane esitada ligemat ülevaadet kõnesoleva küsimuse lahendamiseks, käsitades teisigi andmeid, mida (referaatide järele otsustades) prof. Uluotsa kõnes pole puudutatud.

Võtame vaatlusele Läti Hindreku kroonika teated Ymera jõe maade sündmuste kohta, et lugejad ise võiksid asja üle otsustada. Esimest korda kuuleme kroonikas Ymerast a. 1208, mil piiskopp Alberti ülesandel sakslaste saatkond käis Ugalamaal ühes tüliasjas lahendust otsimas, mis aga äpardus. (Selle tagajärjel puhkeski lahti suur Eesti sõda, kestes 16 aastat.) Tagasituleku teel satustid saadikud Ümera maal asuvate lätlaste juure, kellele hakati kuulutama ristiusku. Lätlased võtnud selle vastu heameelega, kuna nad, kannatades alalist leedulaste riisumist ja liivlaste rõhumist, lootsid sakslastelt saada oma vaenlaste vastu abi ja kaitset. Asjast teatati piiskopile ning see saatis „oma õpetatud noore mehe“ (kahtlemata kroonikakirjutaja enda) sinna misjoneerima. See asutas „Ymera kaldale“ endale kiriku

ning jäi seitsaadik kogu oma eluajaks sinna tegutsema. Kuna praeguse Jumerajõe kaldal veelgi on olemas õige vana hoone alusmüür, mille laad selgelt tunnistab kiriku plaani, on tõenäoline, et otse siin leiduski kõnesolev kirik. Seda oletust aitab tõendada asjaolu, et ligikonnas leidub „Sinisemäe“ (läti k. Sinakalns) nimeline kõrgustik, paganuseaegsete lätlaste püha paik. (Teatavasti püüti ristiusu kirikuid rajada võimalikult pärisrahva pühapaikade ligidusse, et nõnda nende külge liidetud aupaistet kanda kirikule.)

Õige pea sattus aga see maaosa sõjajalgu. A. 1210 võtsid eestlased ette oma esimese suurema sõjakäigu Läti. (1208. a. saadik oli neil käimas sõda sakslastega ja nende abiliste lätlastega.) Tungiti Vönnuni, kus sakslastel siis juba oli kindlus olemas (Volmarit ei olnud aga veel), ning piirati see ümber. Kuid kuuldud, et sakslastele on tulemas abiväge, jäeti piiramine pooleli ning pöörduti kodu poole. Eesti malev läks üle Koiva jõe ja jäi ööseks „Beverini tee äärsele“ mädajärve kõrvale. (Beverin, läti k. Bebrin, oli lätlaste maalinn Talavamaal, nähtavasti Jumerajõe ligikonnas). Vönnu kaitseväge, kui abilised päralt jõudnud, asus varmalt vaenlasi taga ajama. Jõudes eestlaste puhkepaigale, kust need juba lahkunud, peatuti ja saadeti luurajad eestlasi jälgima. Need tulid samal päeval tagasi teatega, et eestlased olevat juba üle Ümera jõe läinud. Kristlaste sõjavägi asus tagaajamisele, sattus aga oma õhinas äkki eestlaste kimpu, kes tee kõrvale metsa peitu olid läinud ning sealt järsku välja ilmusid. Seda nähes läksid sakslaste abiväed ehmunult põgenema. Sakslased panid vastu mis võisid, kuid jäid lõpuks täiesti alla, saades ränka kahju. Langes „palju rüütleid“, ka kuulsa liivlaste juhi K a u p o poeg ja väimees. Sada meest sattus vangi.

See oli eestlaste suurim võit nende vanas vabadsõjas. Lahingu kaotus jättis sakslastele kauakestva mulje. Sellest kõneleb veel ka sada aastat hiljem kirjutatud Liivimaa „Riimi kroonika“, öeldes, et kristlaste sõjavägi käinud üle Koiva ja liikunud Ümera poole, kus neile eestlased vastu tulnud sügava oru ääres, mille põhjas jookseb „kuri jõgi“.

Eestlased aga — ja see kujunes neile hiljem saatlikuks — ei kasutanud seekord oma suure võidu tagajärgi ega tulitanud enam löödud vaenlast, ei uendanud ka Vönnu piiramist, vaid „pöörasid koju“. Nähtavasti ei taibanud nad, mis neil seisis kaalul, nimelt kogu tuleviku otsustus, senised sõdimised sakslastega olid olnud enam katsetused, mida oleks võidud lõpetada kokkuleppega, nagu kord tehtigi; Ümera lood aga tegid iga leppe võimatuks. „Kristlased“ aga ei kinkinud neile muidugi saadud kaotust, vaid juba järgneva (1211) aasta alul asuti sihikindlalt eestlaste jõu murdmisele. Võideti ära Sakala tähtsaim maalinn V i l j a n d i. Seejärele asusid aga varmalt eestlased oma poolt jalule ja korraldasid end vastulöögile. Nende hirmutamiseks tõttasid ruttu „rüütleid ühes piiskopi sulastega ja Kaupo oma liivlastega“ ligemasse Sakalamaa osasse, „süütasid külad põlema, löid mehed maha, naised vedasid vangi“. Niipea aga, kui vaenlased tagasi pöörnud, läksid neile järele sakalased, „süütasid Astijärve juures kõik külad põlema ja jõudsid nii Ümera jõeni;

kui nad seal mõned lätlased maha löönud, vedasid naised ja lapsed vangi ja töid saaki". Aga „nende järele käisid Sakala vanemad Lembitu ja Meeme teise sõjaväega, läksid üle Ümerajõe, kiriku juure jõudes süütasid selle põlema, hävitasid kõik preestri varanduse, kogusid kõigest kihelkonnast loomi ja saaki hulgana kokku, surmasid inimesed, viisid naised, poisikesed ja tüdrukud vangi. Siis oli suur häda kõigis Liivimaa rajades“.

Seekord ei läinud Eesti malev Ümerast kaugemale, vaid pööris koju. Peagi aga järgnesid uued õige tähelepanevad sündmused. Esitleme nende käiku otse krooniku enda sõnadega. Teatamise järele, et vahepeal piiskopp Albert Saksamaalt tagasi tulnud, kaasa tuues kolm piiskoppi, hulga suursugu mehi ja õige palju ristisõdijaid „appi nendele, kes häda sees olid“, kirjeldatakse edasi:

„Lätlased, kes samuti ristisõdijate tuleku üle rõõmustasid, koondusid Ümerajõe juure söttaminekuks. Kui nad vähese rahvaga edasi läksid, tuli neile vastu suur paganate vägi: vaenlaste hulka nähes pöörsid nad ümber ja põgenesid. Eestlased ajasid neid taga ja läksid üle Ümerajõe. Kui nad kogu öö olid käinud, jõudsid nad hommikuks Ropejõe, kus kiriku ja ka kirikumaja põlema süütasid, siis kogu maa läbi rändasid, külad ja majad tuleroaks andsid, mehed maha löid, naised ja lapsed metsade peidust välja töid ja vangi vedasid.

Kui riiglasest kuulsid, tõttasid nad teele ühes ristisõjalastega ja tulid Toreidasse. Aga paganail oli nende tuleku eest hirm ja nad pöörsid kolme päeva järele ruttu oma maale. Aga Kaupo läks mõnede sakslastega ja teistega neile järele Sakalamaale, kus põletas maha palju küllasid, ka Ovele ja Pure kindlused*), võttis palju saaki, surmas hulga mehi ja viis naised lastega vangi.“

Nagu kroonika jutustuskäigust näha, oli kõnesolev sõjakäik 1211. a. kevadel.

Kirjeldatud sündmuste järele veeres sõjavanker hulgaks ajaks Ümera maadelt eemale, sest eestlaste käsi hakkas halvasti käima, neil oli küllalt tegemist oma maa kaitsmisega ega saanud enam vastaseid nende alal kimbutada. Kuigi seda mõnel korral veel tehti, sõditi mujal, Ümerajõe ääre ei ulatunud aga Eesti malev enam tosina aasta kestes. Küll aga käisid siit kaudu ikka peale kristlaste sõjaväed Eesti alale hirmu ja hukatust viimas. Nimelt sündis see ka 1217. a. suure Paala lahingu eel, mis sai eestlastele saatuslikuks. Siis läksid Sakalasse sõtta Võnnu poolt sakslased, liivlased ja lätlased, mille juures öeldakse, et Saksa väejuht krahv Albert „Sakalamaa ligiduses käskis silda ehitada“. Muidugi oli seal siis jõgi ees, mis aga mitte ei saanud olla Ümera, sest siis oleks kroonikas seda tingimata mainitud, nagu alati, kui tegu oli Ümeraga, pealegi olid Ümeral olemas püsivalt sillad. Vahest võis see olla otse Sädejõgi, kust üle Saksa väed vististi sel ja ka mõnel teisel korral käisid. Kunagi aga ei

*) Castrum — mõistagi on siin kõne Eesti maalinnaidest.

mainita kroonikas selle jõe nime — vist küll põhjusel, et Sädejõe maadel ei olnud kunagi mingeid sõdimisi. Ümeramaal elati nii rahus, muidugi ehitati ka kirik ja preestrimaja uuesti.

Siis aga jõudis kätte 1223. a., mil enamasti juba allaheidetud Eesti end veel kord võimukalt püsti ajas, et võraste alt vabaneda. Selle väljatõrjumine algas Saaremaal, sealt levis liikumine Põhja-Eestisse ja peagi ka Lõuna-Eestisse, kus võideti tagasi muuseas vägev Viljandi. Mõne kuu jooksul oli Eesti ala võrastest vaba.

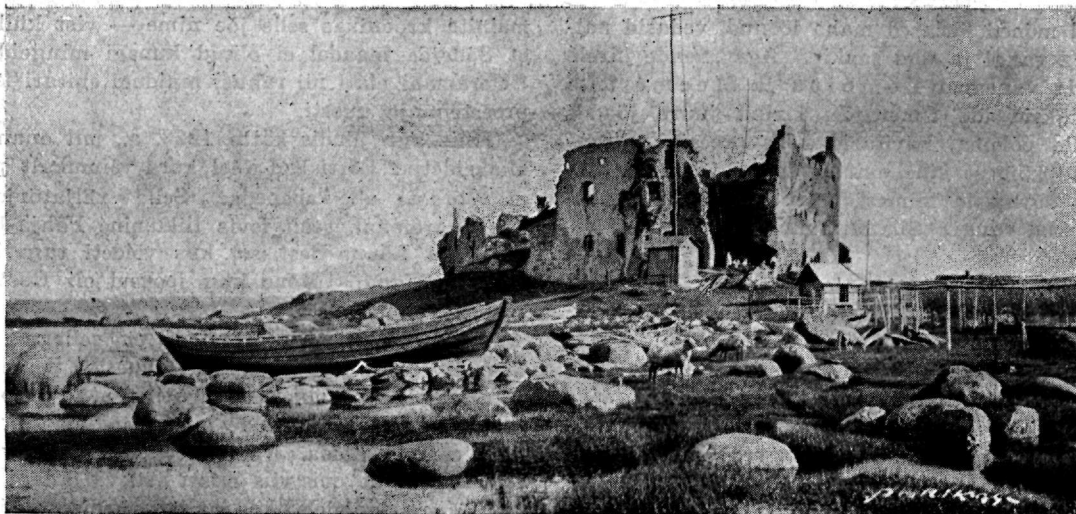
Väga hästi ära tundes, et sellega lugu pole lõpnud, vaid et vaenlased uuesti peale kipuvad, astuti julge samm ja asuti oma poolt pealetungile, et vaenlasi nende oma maal lüüa ja nõnda endast eemale hoida. Võeti ette viimne vabadussõja retk Lätimaale, mis viis Eesti maleva jällegi kahel korral Ümera maadele, kus siis sündis teine suur „Ümera lahing“, — ligikaudu samal kohal, kus aastal 1210 oli olnud. Kuid seekord oli lahingu käik ja tagajärg täitsa vastandlik eelmisele; eestlased kaotasid täiesti. Kaotus oli nii ränk, et see otsustaski kogu sõjakäigu, kuna Eesti vägi sai siin peaegu täiesti otsa, mis asjaolu lõpetas eestlastel võidu lootusegi, nii et nad seejärel enam kuskil väljavõitlusele ei usaldanud asuda. Püüdsid veel kaitsta oma maalinnu, kuid sedagi ei suudetud enam, vaid juba samal aastal langes uuesti Viljandi ja mõned muud kindlused ning järgneval (1224. a.) viimne eestlaste toetuspunkt Tartu, millega sõda lõppes ning kogu Eesti võrastele allus.

Olgugi et eestlaste viimne sõjakäik Lätti oli üliõnnetu, avaldasid nad selgi korral täit mehisust. Esitame nendegi sündmuste käiku krooniku enda sõnadega.

„Siis tulid Sakala ja Ugandi mehed suures hulgas Ümera kaldale, surmasid palju lätlast, naised vedasid vangi, levitasid oma sõjaväe üle kogu maa ning rõhusid rahvast raskesti, sest mõned läksid Trikatisse, teised Rosulasse, jälle teised Metsapoole ja Toreida-*) maale. Kui nad igalt poolt palju saaki kogunud, andsid nad kõik külad ja kirikud tuleroaks. Seepeale koondasid nad oma sõjaväe Lettegorvesse**). Aga kristlased olid seda kuuldes kindlad oma südames, et nad paganid karistavad ja end Issanda koja ette müüriks seavad. Selleks tulid välja ordumehed Võnnust ja Siguldast, ning nendega ühines suur hulk liivlasi ja lätlast. Nad kihutasid eestlastele järele Koiva poole minevat teed mööda, aga eestlased olid juba eest läinud teist teed mööda, mis viib Ümera ääre kiriku poole; nad olid seal oma hobused ööseks kirikusse pannud ja muud kurja teinud: vangistatud naisinimesi pühas paigas teotanud, preestri omanduse röövitud ja hooned maha põletanud. Teisel hommikul vara läksid nad edasi Ümerajõe kaldale. Kui osa sõjaväge juba sillast oli üle läinud, tulid äkki kristlased teist teed mööda külje poolt nende peale ning tungisid hoogsalt vaenlase sõja-

*) Liivlaste alale, kuhu nähtavasti Ümera äärest palju maad polnud.

***) Nüüdne Lodigere koht; Trikatit ja Rosula nimed on nüüdki samad.

MAA KAUDU VABADUSSE

Seni fundmatu Inglise sõjavangide vägitegu

Käesoleval sügisel ilmusid „The National Review“ veergudel Londonis ühe Inglise sõjavangi mälestused, mis muu hulgas avastasid ka saladuse, kuidas 29 Inglise ohvitseril ja sõduril 1918. a. juulis korda läks põgeneda Weseri jõe ääres asuvast Saksa tugevasti valvatud vangilaagrist. Ühtlasi avaldab aga selle põgenemise teostamine ja ettevalmistamine ka ilmselt, mida suudavad korda saata raudse tahtejõu ja suure ustavusega varustatud inimesed.

Maailmasõja ajal asus Holzmindeni vangilaagris umbes 600 Inglise ohvitseri ja umbes 50 Inglise ordonantsi (= käskjalga). Viimaste barakid olid eraldatud ohvitseride omadest. Laagri komandandiks oli oma jämeda ja kiusliku ülesastumisega kuulus pealik Niemeyer, kes enne sõda oli olnud Ameerikas, Milwaukee's ühe viinapõletamisvabriku teenistuses ning keda Saksa väejuhatuse seepärast pidas suureks Inglise keele tundjaks. Tõeliselt valmistas aga ta murtud Inglise keel vangidele ainult suurt lõbu.

Inglaste põgenemine teostati maa alt kaevatud tunneli kaudu. Millal tunneli ehitamistööid alustati, pole teada, sest asja algatajad saadeti

Hollandisse enne kavatsuse lõpuleviimist. Iga-tahes kestis see vähemalt 16 kuud, enne kui tunneliga jõuti väljaspool laagrit asuvasse nisupõldu. Ning kogu selle aja jooksul ei teadnud ükski inimene peale tunneli kallal töötavate ta olemasolust, kuigi kogu Inglise laager ja ka Saksa laagri valitsus aimasid, et midagi sellast on teoksil. Et sarnast tööd nii pika aja jooksul suudeti hoida täielises saladuses, annab tunnistust suurpärasest organiseerimisvõimest ja kõigutamata ustavusest.

Asjasse pühendatud oli kakskümmend, kelledest kaksteistkümmend moodustasid töösalga. Ainult viimased pääsid tunnelisse, kuna ülejäänud sel ajal, mil töötati tunnelis, mitmes paigas seisis vahi peal. Kui üks või teine „tööline“ saadeti Hollandisse või mõnesse teise vangidelaagrisse, siis tohtis ta panna ette oma järeltulija, keda siis pühendati saladusse, kui kõik teised selleks olid annud oma nõusoleku. Vahilseismine oli väga tarvilik, kuna Saksa vangivalvurid ja käskjalad vahetpidamata sõelusid mitte just väga suures laagris ringi. Seepärast töötati siis vahilseisjate vahel välja eriline signaliseerimissüsteem, mille abil

väe keskpaika, nii et eestlased pakku läksid*). Kristlased aga kihutasid neid taga, tuulutades kui haganaid, tallasid teel maha, kelle kätte said, ning surmasid neist palju. Teised mehed ajasid vaenlasi taga sillani, paljusid surmates. Võideldes jõuti silla juure, kus langes vahva orduvend Theodorich, odaga läbi pistetult; teised kristlased tungisid aga üle silla ja ühinesid seal

*) Lahingukäiku kirjeldades ei suuda muidugi kroonika kirjutaja olla erapooletu, vaid annab sündmustele omamoodi värvi kristlaste väe huvides. Ei ole usutav, et eestlased koha põgenema hakkasid.

kaaslastega. Löödud eestlased jätsid maha kogu oma saagi ja ka hobused, surmasid mõned ligivõetud vangid ja põgenesid hirmuga jalgsi metsadesse. Surmatud oli paganaid üle 600. Teised said hukka metsades, mõned uppusid Koiva jõkke, aga mõned pääsid häbiga koju, kaotusest teateid viima.“

Nii käivad krooniku kirjeldused Ümera-äärsetest sõjasündmustest. Mis nendest järeldada tuleb, vaatame järgmises numbris.

H. Prants.

alati tunnelis töötajaid aegsasti ja kiiresti sai hoiatada iga ettenägematu sündmuse puhul. Vangide ülelugemist korraldati harilikult kindlaksmääratud kellaaegadel, kuid mõnikord teostati seda ka hoopis ootamatult, ning kui töösalka kuuluvad ohvitserid siis parajasti töötasid tunnelis, siis oli see ülal tegutseva vahisektsiooni ülesandeks kutsuda vangide ridades esile vastavaid ümberasetusi, et varjata nende kaaslaste puudumist. Ülelugemisele käsutatud meeste arv (600) kergendas seda. Ning, kui vaja, võis mõni vangest alati kutsuda esile ülelugejate tähelepanu kõrvalejuhtimise seeläbi, et ta lihtsalt hakkas tõrkuma ja oma nime väljahõikamisel keeldus vastamast, mis läbi ta köitis endale vanduvate Saksa ohvitseride ja tagasihoidlikult muhelevate kaaslaste tähelepanu, kes siis selle „suitsukatte“ all viisid vangide ridades läbi vastava ümberasetuse. Tõrkujale määrati siis küll harilikult mõni päev üksikvangistust, kuid suur ettevõtte oli päästetud. Kui sagedasti imestasid ülelugemist korraldavad sakslased, mis pärast ometi need põrunud inglased nii äkki, ilma mingisuguse põhjusega, muutusid hoopis pöörasteks!

Sissekäik tunnelisse oli seevõrd hästi peidetud, et sakslased pärast põgenemist, kui nad olid leidnud väljakäigu läheduses nisupõllus, kogu 70 meetrit pika ja 5 meetrit sügava tunneli pidid üles kaevama, et leida selle sissekäik.

Ordonantside baraki kolm korda ühendas keerdtrepp. Alumiselt korralt laskus see keldrisse, kus hoiti leiba ja kartuleid. Nende hoiuruumide uks oli alati lukus ja võti sakslaste käes. Aga trepiastmeist vasakul pool eraldas hoiuruumi keerdtrepist harilik laudsein. See paik valiti tunneli sissekäiguks. Kaks ordonantsi pühendati saladusse, kuna ohvitseridel oli keelatud astuda ordonantside barakki. Seepeale toimetati mõned ordonantside mundrid salaja ohvitseride barakki, kus need siis ühes enam-vähem varjatud väikeses ruumikeses selga aeti. Nüüd võisid ümberrietatud ohvitserid minna üle laagrivälja ja astuda ordonantside korterisse. Toiduainete hoiuruumi laudseinast kisti üks laud üsna kivimüüri kõrvalt lahti, naelte pead jäeti aga sisse, et seda ei pandaks tähele. Seepeale kinnitati see laud hingede abil järgmise laua külge. Väikese raudpulga abil, mis mahtus kiviseina lõhutud avausse, võis lahtist lauda seespoolt panna riivi. Väljas-

poolt nägi see laud välja nagu teised, ning tema külge koputamine poleks midagi annud välja. Väike pragu laua ja kivimüüri vahel võimaldas haruldaselt väikesele käele sellest läbi pugeda ja lauda seespoolt panna riivi või riivist lahti teha, kui keegi soovis lipata sisse või välja. Ühel asjasse pühendatud ordonantsil oli kidunenud käsi, ning selle abi oli asendamatu sellele omapärasele „sesam, ava end!“

Trepialune ruum polnud küllalt suur, et mahutada palju mulda. Seepärast ehitati tunnel nii kitsas, et selles oli võimatu pöörduda ümber. Oli võimalik vaid läbi pugeda. Korruga töötas siin kolm meest. Kui maa-alune käik muutus pikemaks, töötas üks ta lõpus noa, küünla ja kausiga, mille külge mõlemale poole oli köidetud nõör. Poole tee peal asus pisut avaram paik, kust teine mees pidi tunneli lõpposa pumpama õhku, kuna küünal muidu ei tahtnud põleda. Sama mehe ülesandeks oli aga ka veel mullaga täidetud kausi enda juure tirimine ja selle tühjendamine kotti, mille kolmas mees selle külge köidetud nõöri abil tõmbas omakord jälle enda juure ja tühjendas trepialusesse ruumi. Nõöri küljes sikutamise teel pidasid mehed üksteise vahel ühendust.

Neli vahetust, igapähe kolm meest, töötasid käigus. Iga tunneli otsas töötaval oli oma arvamine selle õigest suunast, ning seepärast ei käinud tunnel vaid üles ja alla, vaid ka pea paremale, pea vasakule, nõnda et oli õige keeruliseks toiminguks pärast kahetunnist vahetust roomata tagurpidi trepi alla tagasi. Tunnelit vooderdada polnud võimalik. Teda oli vaja kaevada vangilaagri müüri õige sügavale ulatuva alusmüüri alt läbi. Ühes kohas läks ta läbi liivase maapinna, ning siin imbus niiskus läbi, muidu oli ta aga kuiv.

Õhupumba lõõts valmistati jalgpallide vanadest katetest, toru tühjest konservikarbest. Tunneli uuristajad riietusid, niipea kui nad olid astunud läbi salaukse, pyjamadesse (-ööriettesse) ja tenniskingadesse ning vahetasid pärast töö lõpetamist uuesti riideid.

1918. a. juulis oli tunnel peaaegu valmis. Põgenemist mõeldi korraldada järgmises järjekorras: kõigepealt tunneli uuristajad, siis vahipostid ning viimaks teised vangid, kes soovisid põgeneda läbi tunneli. Üksikmeeste järjekord tehti kindlaks loosimise teel. Ainukeseks tingimuseks oli, et vangid, kes polnud võtnud

ROMAN TAVAST

Tel. 25-79

Kunstipärane

märkide eritööstus

V. Roosikrantsi tän. 3, Tallinnas

osa tunneli ehitamisest, tohtisid lahkuda sellest ühe tunni möödumisel pärast uuristajate ja vahipostide põgenemist. Keegi ei teadnud täpset päeva, mil pidi toimuma põgenemiskatse, ning peale saladusse pühendatute polnud kellelegi kaasvangest teada põgenemise plaan ega tunneli asupaik. Teistele vangidele öeldi vaid, nad varustagu end võimalikult toiduainete, maa-kaartide ja kompassidega. Kui sakslased neil päevil oleksid revideerinud ruume, oleksid nad põrandalaudade, aknalaudade jne. all leidnud imestamisväärt suurel hulgal leivakotte, era-riideid, kaarte ja kompasid.

Ühel heal päeval teatasid aknavahid, et nispõldu olevat käidud vaatamas. Mitu meest olid uurinud vilja küpsemis seisukorda nähtavasti selleks, et alustada lõikust. Nüüd polnud enam viita aega, sest kui nisu oli juba lõigatud, oli ta väljakäigu toomine maapinnale ühendatud palju suurema ohuga kui enne seda. Seepärast otsustati siis tunnelist kohe otse üles murda läbi maapinnale ning loobuda esialgsest kavatsusest teda uuristada aeglasel tõusul ülespoole. See tähendas vahetpidamatut tööd nii päeval kui ka ööl. Kuid sissekäigu üks ordonantside barakki lukustati igal õhtul. Seepärast otsustati siis murda auk läbi seinale, mis eraldas ohvitseride kortereid ordonantside omadest. Seda tehti kolmandal korral, ja nimelt ühe ohvitseri voodi all, mis asus vastu vaheseina ning mille teisel pool seisis jällegi ühe ordonantsi süng. Sealt oli juba lihtne mööda keerdtreppi pääseda salaukse juure. Nüüd said muidugi kõik ordonantsid saladusest teada. Kolm päeva ja kolm ööd töötati vahetpidamata, kuni tunneli suu jõuti viia maapinnale.

Nüüd tehti ühel ööl korraldus: Valmis olla! Kõik need, kes kavatsesid võtta osa põgenemisest läbi tunneli, olid varem nõnda organiseeritud, et kõik toimus kõige suuremas korras. Tunneliehitajail oli juba läinud korda põgeneda. Ning nüüd roomasid 70 meetri pikkuses tunnelis üksteise järele 70 meest, kes lootsid selle kaudu põgeneda, igauks oma pampu enda ees lükates. Õnneks tõmbus nüüd, kui tunneli suu ulatus välja maapinnale, pisut õhku läbi maa-aluse käigu, sest muidu oleksid mehed selles lämbunud, kuna ju õhupumpamine ses olukorras oli muutunud võimatuks.

Ent tunneli viimne lõpp oli seevõrd järele suunitud üles, et iga mehe ülesronimisel pudenes alla pisut mulda. Kui kahekümneüheksas tahtis ronida välja, oli tunneli suu peaaegu hoopis varisenud kinni. Suure vaevaga läks talle siiski veel korda tungida läbi. Kuid kolme-

kümnendale polnud see enam võimalik. Pikkamisi, äärmiselt pikkamisi pidid kõigepealt viimased, kes olid tunginud tunnelisse, roomama tagurpidi tagasi, et anda ruumi nende ees lamajale. Õudne tundmus valdas mehi, kes olid maoli selles augus, kus polnud vähematki võimalust end ajada istukile. Mitmed neist minestusid ja tassiti tagumiste poolt jalgupidi välja. Ent seevõrd distsiplineeritud olid kõik, et ei tekkinud vähematki paanikat. Kui viimne mees oli väljunud august, algas päev.

Nagu harilikult korraldati kell 10 hommikul ülelugemine. Selle ajani polnud sakslased midagi pannud tähele, nõnda et 29 põgenejal oli pimeduses olnud hea võimalus pääseda üle Weseri. Ülelugemisel märgati nii paljude vangide puudumine. Kuski polnud neid leida. Asuti okastraadist aegade järele vaatamisele, et teha kindlaks, kust kaudu oli teostatud põgenemine. Laagrikomandant Niemeyer sattus hullustushoosse ning laskis anda mitu kogupauku barrakkide akendele, et seeläbi väljendada oma viha. Alles mitu tundi hiljem leiti tunneli suu viljapõllul. Põgenejad olid vilja seevõrd maha tallanud, et polnud võimalik jätta tähele panemata rada, mis viis tunnelini. Aga alles siis, kui kogu tunnel oli kaevetud üles, leiti sissekäik temasse.

Pealik Niemeyer pidi muidugi sündmusest teatama oma ülemusele Hannoveri, et sellele avada võimalus hoiatada kõiki asulaid Holzmindeni ja 100 klm. eemal asuva Hollandi piiri vahel. Holzmindeni ilmus grupp kõrgemaid ohvitseri ja pani toime juurdluse, mille tulemuseks oli, et nad avalikult pidid tunnustama inglaste saavutise suurepärasust.

Kahekümneüheksast põgenikust jõudsid 14 õnnelikult üle Hollandi piiri. Ülejäänuid tabati iga päev üks või kaks ja toodi laagrisse. Üks tabati pärast seda, kui ta juba oli ujunud üle Emsi jõe. Mõned neist, kes kõige kauemini olid töötanud tunneli kallal, tabati õnnetuseks kõige kiiremini. Neile määrati üks kuni kaks nädalat üksikvangistust ja kogu selle aja nad olid teadmatutes oma saatuse pärast, kuni Hannoverist tuli käsk, kõik vabastada üksikvangistusest. Niemeyer määrati peagi teisele kohale ning ta järeltulijaks läkitati võrdlemisi vastutulelik ohvitser.

See oli kahtlemata kogu maailmasõja ajal kõige tagajärjerrikkam põgenemine läbi maa-aluse käigu. Ning võimalik ainult seetõttu, et tema teostajad olid kindla iseloomuga, vaprad, kannatlikud ja ustavad mehed.

Lõuna-Eesti ringkonna laskevõistluste saavutusi

Lõuna-Eesti ringkonna malevate (Tartu, Tartumaa, Valga, Võru ja Petseri) omavahelised võistlused, mis viimati peeti 1928. a. Valgas, leidsid, kaitseliidupäeva võistluste ärajäämisega, käesoleval aastal jälle aset. Seni korraldatud võistlused olid puhtsportliku iseloomuga, nüüd olid aga võistluskavasse ka sõjalise iseloomuga võistlused ja laskmine sisse võetud.

Laskevõistlusi peeti 5. oktoobril Võrus, Võrumaa maleva korraldusel, kus kohaliku garnisoni hästikorraldatud lasketiirud võimaldasid võistlusi igapidi korraldada läbi viia.

Et kaitseliidu laskurperel oli juba vaevarikas suvi seljatataga, mil väärikselt on esinetud tervel nii omavahelistel kui ka välisvõistlustel, mis on laskuritele nõudnud määratud aega ja vaeva, siis on ka täiesti arusaadav, et nii mõnelki poolt vaadati korraldatavate laskevõistluste peale pisut üksikult (näit. üks malev ei võtnud laskevõistlustest üldse osa). Võistluste alul aga võis märgata seda energiaküllust ja kindlat võidutahet, millega laskurid tulejoonele asusid. Laskurite püüdeist ja asja tõsiselt võtmisest annab kindla tõenduse juba asjaolu, et võistlustel püstitati kaks uut kaitseliidu rekordi laskmises, mida isegi suuremail, üleriiklikus masstaabis korraldatud võistlusil igakord ei juhtu.

Laskmisi peeti vintpüssist laskmises A ja B klassides, spordipüssist ja 9 mm browning-püstolist laskmises üldklassis.

A klassis sündis laskmine 300 mtr. distanttsilt kolmest asendist à 10 lasku. Laskmise alul oli raske midagi ennustada, sest esimesed seeriad, mõned erandid välja arvatud, olid peaaegu kõigil enam-vähem ühesugused, kuid laskmise kestvusel hakkasid juba üksikud esiritta tungima ja võistluste lõpul selgus, et esimesele kohale tuli Leo Reiman Valga malevast 227 punktiga, teisele kohale — Aug. Peetson 225 p. ja kolmandale kohale — Rich. Samariütel 219 punktiga, kaks viimast Võrumaa malevast.

Malevkonna adjutant **RICHARD SAMARÜÜTEL** Võrumaa malevast, püstitas Lõuna-Eesti ringkonna malevatevahelistel laskevõistlustel 5. X 30. a. spordipüssist laskmises uue kaitseliidu rekordi, saavutades 50 mtr. kolmest asendist à 10 lasku 259 silma.

Jaopealik **ARNOLD HEERMAN** Petseri malevast, püstitas Lõuna-Eesti ringkonna malevatevahelistel laskevõistlustel 9 mm. browning-püstolist laskmises 25 meetrit 15 lasuga uue k.-l. rekordi, saavutades 132 silma.

B klassis, kus lasti 200 mtr. pealt kolmest asendist à 5 lasku, saavutas esimese koha Arth. Jürgens Tartu malevast 98 punktiga, teise — Otto Jaason Võrumaa malevast 97 p. ja kolmanda — P. Stunde Tartu malevast 96 punktiga.

Peab ütleva, et B klassi saavutised olid küll pisut nõrgavõitu, mis nähtavasti onenes sellest, et siin võistlesid laskurid, kes suuremalt osalt alles esimest korda oma elus tundsid võistluspalavikku.

Spordipüssist laskmine, 50 mtr. kolmest asendist à 10 lasku, ületas igasugused lootused ja andis täiesti üllatavaid tagajärgi, kus esimesele kohale tuli juba ammutuntud veteraan Rich. Samariütel Võrumaa malevast 259 punktiga ning püstitas seega uue kaitseliidu rekordi (end. V. Päären Järva malevast 254 silma), teisele kohale tuli Karl Rotberg Valga malevast 252 punktiga, jäädes endisest rekordist seega maha ainult 2 punktiga, kolmanda koha saavutas Hugo Kruustük Valga malevast 249 punktiga.

Üldse näib, et spordipüssist laskmine, eriti veel viimasel ajal, teeb suuri edusamme ja võistlustel konkureerimine näitab kavakindlat ja kiiret tõusu.

Sama hiilgavad olid tagajärjed ka püstolist laskmises, mida toimetati 25 mtr. distanttsilt 15 lasuga, kus esimesele kohale tuli Arnold Heerman 132 punktiga, mis on samuti uus kaitseliidu rekord (end. Jul. Trumm Tallinna mal. 129 p.), teise koha saavutas A. Peetson Võrumaa malevast 124 p. ja kolmanda — Rich. Samariütel Võrumaa malevast 113 punktiga.

Paremuse järjekorras saavutasid malevad punkte: Võrumaa malev 16 p., Valga — 10 p., Tartu — 8 p. ja Petseri — 6 punkti. Igal võistlusalal oli Võrumaa maleva poolt kaks väärikselt auhinda välja pandud, mis maleva pealik kpt. J. Heljuste võistlejatele kätte andis.

Ülemkohtunikuna toimis võistlusil kaitseliidu peastaabi õppepealik major Parts, kes laskureile pärast võistlusi veel laskeasendite alal andis kasulikke näpunäiteid ja juhatusi.

L.

J. BERG,

Tallinn, Harju tän. 30

**Moe- ja
pudukaubad**
suures valikus.

Peened nahkaubad
:: oma töökojast. ::

Riidekauplus

A. LAAMANN

PARIM VALIK: siid-, viilase-,
sameti-, linase ja pesuriide-
kaupadest jne. jne.

ALALINE UUDISKAUPADE
JUURETULEK! HINNAD
MÕÕDUKAD!

TALLINN, Suur Karja tänav nr. 8.
Telefon 27-78

A. SCHEER

Paela & posamenditööstus.

Asut. 1892.

Tallinn, Viru tän. 4. Telefon 13-08.

Saeveski ja ehitusmaterjalide ladu

KARL SIMON

(end. KONST. JÜRGENS).

Rannavärava pst. nr. 19., tel. 1-53.

Soovitab kõiki sorte ehitusmaterjale,
nagu: laudu, planke, prusse, karniise,
põranda- ja laelaudu jne.

Võtab vastu võrast materjali läbi-
saagimiseks ja hõõveldamiseks.

Oma laiaroopaline teharu.

Imeodavasti ja hästi os-
tate endale j a l a n õ u d

Estoking
Tallinn

praakjala- nõude-
kauplusest,

vabriku majas, S. Tartu mnt. 61-c,
Laulupeo tän. nurgal (trammipeatus).

Eesti Transport Aktsia-Selts.
„GERHARD & HEY“

Telefonid:

Juhatus 429-00. Import 428-82. Eksport 432-84. Tolliosakond (2)22-40

Ekspeditsioon, tollimine, laoruumid, kinnitus, inkasso,
komisjon, akkreditiiv-väljaminekud.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse väljaandel ilmuvad:

„PÄEVALEHT“

kui rahvuslik, vabameelne, kodanlik, poliitiliselt erapooletu ja igapäev ilmuv ajaleht. Kõige suurem, loetavam ja mõjuvam ajaleht Eestis. „PÄEVALEHTE“ võib tellida kõigis kodumaa postiasutistes ja esindajailt linnades ja maal.

„LASTE RÕÕM“

on ainuke iseseisev lasteajakiri Eestis.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse

Graafikatööstus

Tallinnas, Pikk tänav 2, oma majas, telefon 11-08,
valmistab kõige kiirelt, odavamalt ja maitserikkamalt igasuguseid aktsidents-, raamatu-, kivi-, offset- ja rotatsioontrükitöid, klišeid ja raamatuköitmistöid.
— — Kõige soodsam tellimiskoht trükitööde tarvitajatele. — —

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse

raamatu- ja kirjutusmaterjaliladu

S. Karja tän. nr. 23 ja Pikk tänav nr. 2
on kõige suurem, täielisem ja valikurikkam Eestis. Ostutingimused alati kõige kasulikumad ja hinnad kõige soodsamad. Teenimine kiire ja korralik.

Telefonid:

„Pvl.“ ja „Laste Rõõmu“ talitused 433-11 ja 433-54.
Raamatukauplused 15-13 ja 434-94.

Vateeritud tekid

Suures valikus odavate hindadega,
tellimiste vastuvõtmine ja kiire täitmine.

Oma töökoda.

Riidekauplus K. VOKK.

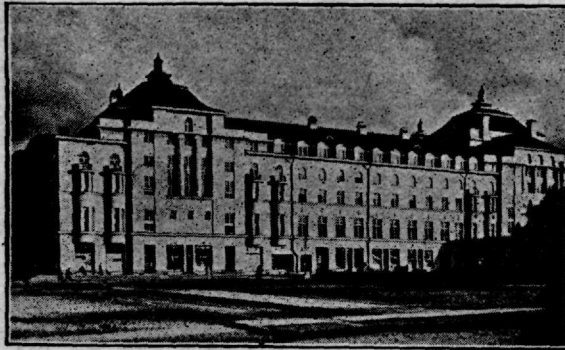
V. Karja t. 8.

V. Karja t. 8

9

Riidekaubad

en-gros
&
en-detail

11

A. S.

„OSA“
Riidekaubad

B. BESPROSVANNY

Estonia all 9. Tel. 30-95

en-gros ja en-detail

S U U R L A D U

Kõik ostavad oma kaubad
ainult teatrimaja äridest

1 RIIDE- JA PUDUKAUPLUS
TEL. 6-97
K. ALTOSAAR

8 **J. SOONSEIN**
Tel. 24-39
KIVINÕUD

3 **VALMISKLEIDID**
Kõiksugu riide- ja pudu-
kaubad

10 Kas kõik teavad, et kõige
odavam ostukoht on
ESTONIA all nr. 10 ?

4 Pesuriide- ja kardina-kauplus
JOH. MESPÄK

13 **SOOME RIIDEKAUPLUS**
Estonia teatrimaja 13

5 Pesuriide kauplus
J. PÜRN
soovitan kõige paremas headuses
ihu-, laua- ja voodipesu

14 Köögi- ja lauanõude
kauplus
J. EVART

6 **V. PRII**
TEL. 2-24
RIIDEKAUBALADU

15 **A. KIISA**
Soovitan suures valikus: sukki,
sokke, kindaid, vihmavarje j. t. kaupu
ODAVATE HINDADEGA

7 Eesti-Inglise riidekauplus
Riidekaubad suures
maitserikkas valikus

16 Pesuriidekauplus
J. PÜRN
Aknakardinalid meetrites ja garnituuri-
des kõige suuremas valikus
ODAVATE HINDADEGA

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR